

УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ»**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

РАЗЖИВІН ВІТАЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 330.5:330.322:330.341.1

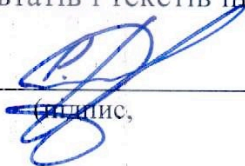
ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис)

В. М. Разживін
(ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: **Петруня Юрій Євгенович**, доктор економічних наук,
професор

Дніпро – 2020

АНОТАЦІЯ

Разживін В. М. Державне регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Дніпро, 2020.

У дисертаційній роботі обґрунтовано науково-методичні положення і практичні рекомендації із забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів національної економіки в сучасних інституційних умовах.

Задля цього окреслено теоретичні підходи до регулювання та стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку економіки; досліджено зарубіжний досвід зі стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економіки та можливі сфери використання останнього в Україні; розроблено концепцію дослідження та методичні підходи до оцінки механізму бюджетного стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку; описано специфіку економічного функціонування суб'єктів української економіки; досліджено стан інноваційно-інвестиційної діяльності великих, середніх і малих підприємств в економіці України; проведено оцінку стану інвестиційно-інноваційної діяльності вибірки економічних суб'єктів; розроблено економіко-математичну модель стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів національної економіки, передовсім, великих і середніх підприємств і підприємств – великих платників податків; обґрунтовано фінансові й організаційні заходи щодо стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку суб'єктів національної економіки; розроблено рекомендації щодо вдосконалення регулювання та стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку економічних суб'єктів України.

Визначено основні перешкоди на шляху підвищення інвестиційної й інноваційної ефективності національної економіки, а також наявні засоби й інструменти їх вирішення. Відмічено недостатність традиційних інструментів державного регулювання для ефективного заохочення економічних суб'єктів до здійснення інноваційної діяльності.

Аналіз світового досвіду свідчить, що використання пільгового оподаткування з метою стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності економічних суб'єктів є досить поширеним й ефективним підходом для багатьох провідних країн світу, що є членами Організації економічного співробітництва і розвитку.

Основними інструментами пільгового оподаткування в цих країнах є пільги при оподаткуванні прибутку діяльності пов'язаної з НДДКР, інноваційний податковий кредит і спеціальні режими оподаткування інноваційної сфери.

Перелічені інструменти можуть бути застосовані й в українській економіці, проте слід зважити на надмірну зношеність основних фондів, порівняно малі прямі іноземні інвестиції, натомість, значну корупцію. Все це потенційно зменшує ефективність підходів, що передбачають винятки для суб'єктів господарювання на підставі оцінки тих чи інших показників їхньої діяльності.

Для більш точного визначення можливості застосування зазначених підходів стимулювання інвестиційної й інноваційної діяльності суб'єктів національної економіки, слід детальніше проаналізувати чинний стан української економіки й уточнити специфічні недоліки, що можуть завадити ефективно використовувати прийнятий у світі інструментарій.

Загальний стан суб'єктів української економіки знаходиться на низькому рівні ефективності, що характеризується малими значеннями прибутковості, невисокою доданою вартістю продукції. Одна з головних причин такої ситуації – це майже критичний знос основних фондів. Також

незадовільне становище склалося у сфері інноваційної діяльності економічних суб'єктів, а також її державної підтримки.

Промисловість є системоутворюючим видом діяльності економіки України, а обробна промисловість, машинобудування – системоутворюючими видами промисловості. Водночас, функціонування економіки багато в чому визначають великі та середні підприємства, велика частка яких відноситься до групи підприємств – великих платників податків. Тому для національної економіки важливо підтримувати та розвивати такі підприємства.

При цьому, основні показники фінансово-економічної діяльності системних підприємств не кращі, а в деякому разі навіть гірші, ніж в середньому по економіці. Зокрема, це стосується рівня зносу основних засобів.

Тому, зараз переорієнтація економіки в напрямку інноваційно-інвестиційного розвитку є не просто бажаним, а життєво необхідним рішенням.

Однак, більшість великих і середніх підприємств є не надто привабливими для інвесторів, внаслідок недостатньої ефективності параметрів своєї діяльності.

У зв'язку із цим необхідне вдосконалення системи державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів економіки, в рамках якої слід розробити методи стимулювання інвестиційної й інноваційної переорієнтації підприємств, що може сприяти покращенню інноваційної діяльності підприємств, інтенсифікації виробництва та збільшенню сприятливості інвестиційного клімату в економіці України.

Головними проблемами, що на чинному етапі стримують інноваційний розвиток української економіки загалом і, в тому числі, промисловості є такі: застаріла та зношена фізично та морально фондова база. Локальні покращення в цьому аспекті відбуваються внаслідок реалізації окремих інвестиційних проектів, часто несистемних. Після закінчення дії проекту стан основних фондів має тенденцію до погіршення, тобто, їх

оновлення та підтримка на постійній основі є недостатньою; обмеженість зовнішніх інвестиційних ресурсів. Бюджетне фінансування займає невелику частку в інвестиціях, крім того, воно часто не до виконується або взагалі секвеструється. Іноземні інвестиції займають дуже малу нішу у фінансуванні вітчизняних економічних суб'єктів. Внаслідок обмеженості зазначених статей ресурсів інвестиції в інновації й узагалі в оновлення фондів підприємства змушені здійснювати, передовсім, за рахунок власних коштів; недостатнє бажання суб'єктів економіки самостійно інвестувати в оновлення власних фондів підприємств. Доволі високу популярність набуло виведення капіталів у вигляді дивідендів чи інших подібних платежів на користь власників.

Для вирішення даної проблеми було запропоновано комплексний механізм стимулювання інвестиційної й інноваційної діяльності суб'єктів національної економіки шляхом застосування пільгових стимулюючих податкових інструментів. При визначенні доцільності використання певного стимулюючого інструмента в цьому механізмі враховується специфіка економічних суб'єктів і рентабельність інвестицій. Зокрема, для нерентабельних і малорентабельних підприємств й інвестицій пропонується використовувати традиційні пільгові механізми: податкові канікули, кредити, прискорену амортизацію тощо; для заохочення інноваційних інвестицій – стимулююче кредитування, яке за своїми параметрами є вигідним для інноваційних інвестицій і невигідним – для не інноваційних, особливо, низькорентабельних; для стимулювання інвестиційної діяльності великих і середніх підприємств і підприємств – великих платників податків – впровадження податку на виведений капітал.

Для реалізації запропонованої системи податкового стимулювання запропоновано такі організаційні заходи: має бути підготовлено чіткий обґрунтований реєстр пріоритетних напрямків і товарів, аби мінімізувати суб'єктивне втручання та регулювання при визначенні пільговиків – підприємств, груп і сегментів економіки; те саме стосується введення

градації високо- та низькорентабельних виробництв й інвестицій. Тут може стати у пригоді стимулююче кредитування. Пропонується таке визначення: будемо називати інвестиції високорентабельними, якщо для їх підтримки стандартні банківські кредити є більш вигідними за пропонований стимулюючий. Інвестиції, для яких не вигідні навіть стандартні кредити, але вони ще не є збитковими, називатимемо низькорентабельними; перед впровадження податку на виведений капітал слід максимально ретельно прорахувати потенційних доходів і збитків бюджету, для чого зібрати вичерпні дані щодо податкової бази цього податку та її динаміки в часі; також, на випадок збитків у перші роки після впровадження податку на виведений капітал, слід передбачити чіткі компенсаторні механізми втрат доходів бюджету коштом інших доходів, скорочення видатків або грамотних запозичень – при наявності впевненості у зростанні економіки.

В процесі дослідження удосконалено методичний підхід до формування системи індикаторів оцінювання стану інвестиційно-інноваційної діяльності в національному господарстві. Удосконалено науково-теоретичний підхід до стимулювання реінвестиційної діяльності через трансформацію структури податкових інструментів. Систематизовано пріоритетні напрями підходи до визначення детермінантів регулювання інвестиційно-інноваційного процесу в національній економіці. Розвинено інструментарій оцінювання податкових пільг у системі загального державного впливу. Набули подальшого розвитку теоретико-прикладні засади забезпечення стимулюючого кредитування інвестицій за рахунок їх групування за рівнем прибутковості та строками окупності. Реалізовано наукове обґрунтування напрямів оптимізації державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що методичних розробок і пропозицій щодо вдосконалення інвестиційно-інноваційних процесів національного господарства та їх державного регулювання.

Ключові слова: державне регулювання, розвиток, інвестиційно-інноваційна діяльність, суб'єкти національного господарства, стимулювання.

SUMMARY

Razzhyvin V. M. Innovative and investment development of enterprises in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the candidate's degree in economic science in specialty 08.00.03. – Economics and management of the national economy. Higher Educational Institution “Alfred Nobel University”. – Dnipro, 2020.

The thesis substantiates the scientific and methodological provisions and practical recommendations for ensuring the innovation and investment development of the subjects of the national economy in the current institutional environment.

To this end, theoretical approaches to regulating and stimulating investment and innovation development of the economy are outlined; foreign experience in stimulating innovation and investment development of the economy and possible areas of its use in Ukraine have been researched; the research concept and methodological approaches to the evaluation of the mechanism of budget stimulation of investment and innovation development are developed; the specifics of the economic functioning of Ukrainian enterprises are described; the state of innovation and investment activity of large, medium and small enterprises in the economy of Ukraine is investigated; the state of investment and innovation activity of a sample of enterprises was evaluated; the economic and mathematical model of stimulation of innovation and investment activity of the subjects of the national economy, first of all, large and medium-sized enterprises and enterprises - large taxpayers; financial and organizational measures to stimulate investment and innovation development of the subjects of the national economy are substantiated; recommendations for improving regulation and stimulation of investment and innovation development of economic entities of Ukraine have been developed.

The main obstacles to improving the investment and innovation efficiency of the national economy are identified, as well as the available means and tools for solving them. There is a lack of traditional government regulation instruments to effectively encourage businesses to innovate.

The analysis of the world experience shows that the use of preferential taxation in order to stimulate the innovation-investment activity of enterprises is a widespread and effective approach for many leading countries of the world that are members of the Organization for Economic Cooperation and Development.

The main instruments for preferential taxation in these countries are the income tax incentives for R&D-related activities, the innovative tax credit and the special tax regimes for the innovation sector.

These instruments can also be applied in the Ukrainian economy, however, due to the excessive depreciation of fixed assets, the relatively small foreign direct investment, and, instead, considerable corruption. All of this potentially reduces the effectiveness of approaches that provide exceptions for business entities based on the evaluation of particular performance indicators.

To more accurately determine the feasibility of applying these approaches to stimulate the investment and innovation activity of national enterprises, it is necessary to analyze in more detail the current state of the Ukrainian economy and to clarify specific shortcomings that may impede the effective use of internationally accepted tools.

The overall state of the Ukrainian economy is at a low level of efficiency, characterized by low profitability, the low added value of products. One of the main reasons for this situation is the almost critical depreciation of fixed assets. Also, the unsatisfactory situation is in the sphere of innovative activity of enterprises, as well as its state support.

The industry is a system-forming activity of the economy of Ukraine, and manufacturing, machine-building is a system-forming type of industry. At the same time, the functioning of the economy is largely determined by large and medium-sized enterprises, a large proportion of which belongs to the group of

enterprises – large taxpayers. Therefore, it is important for the national economy to support and develop such enterprises.

At the same time, the main indicators of financial and economic activity of system enterprises are not better, and in some cases even worse than the average in the economy. In particular, this concerns the level of depreciation of fixed assets.

Therefore, the reorientation of the economy in the direction of innovation and investment development is now not just a desirable, but a vital solution.

However, most large and medium-sized enterprises are not very attractive to investors because of the poor performance of their business parameters.

In this regard, it is necessary to improve the system of state support of enterprise innovation and investment activity, which should develop methods of stimulating investment and innovation reorientation of enterprises, which can contribute to improving the innovation activity of enterprises, the intensification of production and increase the favorable investment climate in Ukraine.

The main problems that at the current stage are hindering the innovative development of the Ukrainian economy as a whole and, in particular, the industries are outdated and worn-out physical and moral stock. Local improvements in this aspect are due to the implementation of individual investment projects, often unsystematic ones. After the end of the project, the condition of the fixed assets tends to deteriorate, that is, their updating and maintenance on an ongoing basis are inadequate; limited external investment resources. Budget financing takes a small share of the investment and is often not executed or sequestered. Foreign investment occupies a very small niche in financing domestic enterprises. Due to the limitations of these articles, the resources of investment in innovation and in general in updating the funds of the enterprise are forced to make, first of all, at their own expense; the insufficient desire of enterprises to invest independently in updating the funds of their own enterprises. The withdrawal of capital in the form of dividends or other similar payments in favor of the owners became quite popular.

To solve this problem, a comprehensive mechanism for stimulating the investment and innovation activity of enterprises was proposed by applying preferential tax incentives. In determining the feasibility of using a particular incentive tool, this mechanism takes into account the specificity of enterprises and the return on investment. In particular, it is proposed to use traditional preferential mechanisms for unprofitable and unprofitable enterprises and investments: tax breaks, credits, accelerated depreciation, etc .; to encourage innovative investment – incentive lending, which by its parameters is profitable for innovative investment and disadvantageous - for non-innovative, especially low-profit; to stimulate the investment activity of large and medium-sized enterprises and enterprises - large taxpayers – the introduction of capital deduction tax.

In order to implement the proposed tax incentive system, the following organizational measures are proposed: a clear, substantiated register of priority areas and goods should be prepared in order to minimize subjective interference and regulation in determining privileges - enterprises, groups and segments of the economy; the same applies to the introduction of graduation of high- and low-profit industries and investments. This may be useful for stimulating lending. The following definition is proposed: we will call investment highly profitable if standard bank loans are more profitable than the proposed stimulus to support them. Investments for which even standard loans are not profitable but are not yet unprofitable will be called low-profit; before the introduction of the capital tax, the potential budget revenues and losses should be calculated as carefully as possible, so that comprehensive data on the tax base of that tax and its dynamics over time is collected; also, in the event of losses in the first years after the introduction of the deductible capital tax, clear compensatory mechanisms for the loss of budget revenues from other income, expenditure cuts or sound borrowing should be provided, provided there is confidence in economic growth.

The practical significance of the obtained results is determined by the fact that methodological developments and proposals for improving the investment-innovation processes of the national economy and their state regulation.

The practical significance of the obtained results is determined by the fact that methodological developments and proposals for improving the investment-innovation processes of the national economy and their state regulation.

Key words: government regulation, development, investment and innovation activity, subjects of national economy, stimulation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Разживін В.М. Інституціоналізація інноваційно-інвестиційного процесу в регіонах. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 9. С. 133–137.

2. Разживін В.М. Удосконалення механізму стимулювання інноваційної й інвестиційної діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2017. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6636>.

3. Разживін В.М. Аналіз та оцінка інвестиційної привабливості підприємств з урахуванням інституційної складової. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 6. С. 184-188

Статті у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз та у періодичних наукових виданнях інших держав

4. Разживін В.М. Світовий досвід державного податкового регулювання стимулювання інноваційної діяльності підприємств. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2017, №128. С. 132–143¹.

5. Разживін В.М. Принципи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств і аналіз його ефективності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 4. С. 160-171.²

¹ Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus.

² Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, РИНЦ.

6. Петруня Ю. Є., Разживін В. М. Індикатори стану інвестиційно-інноваційної діяльності: методичні підходи до визначення в контексті забезпечення регуляторної діяльності. *Бізнес Інформ*. 2019, №7. С. 66–70. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-66-70>³. *Особистий внесок полягає в обґрунтуванні методичного підходу до визначення групи показників для аналізу проблематики досліджень інвестиційної діяльності.*

7. Razzhyvin V. Problems of innovation and investment support of large taxpayers in the machine-building industry of Ukraine. *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment*. Budapest, Hungary. 2018. С. 225-247.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Разживін В.М. Інституціональні передумови розвитку економіки. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України (управлінські, фінансово-економічні, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених*. Дніпро : Університет митної справи та фінансів. 2017. С. 40 – 42.

9. Razzhyvin V. Mechanism of Attracting Investments for the Development of Customs Infrastructure. *2-nd International Student Conference “Contemporary Issues and Challenges in Customs Management”* Gusar, Azerbaijan. 2017. С. 316-330.

10. Razzhyvin V. Problems of innovation and investment support of large taxpayers in the machine-building industry of Ukraine. *Silver Jubilee Conference of the 25th anniversary of the MBA MANAGEMENT MASTER STUDIES*. Skopje, Macedonia. 2017. С. 29 – 31.

11. Разживін В.М. Питання стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку суб'єктів економіки. *Зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування та розвиток економічної системи: збірник матеріалів*

³Міжнародні наукометричні бази: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers and Economics, РИІЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Academic Journals.

Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: ГО «Київський економічний науковий центр». 2019. С. 25-30.

12. Разживін В.М. Принципи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності економіки. *Сучасні методи розвитку бізнесу: національна та міжнародна практика*: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса: ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». 2019. С. 25-29.

13. Разживін В.М. Стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів національної економіки шляхом пільгового оподаткування. *Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та розвиток*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: НО «Перспектива». 2019. С. 38-41.

14. Разживін В.М. Аналіз ефективності податку на виведений капітал у порівнянні з податком на прибуток. *Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства : молодіжний погляд*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: Університет митної справи та фінансів. 2019. У 2-х част. Ч. 1. С. 471.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ЗМІСТ	14
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	24
1.1. Теоретичні підходи до регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку економіки.....	24
1.2. Детермінанти інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства та визначення державного впливу на неї	44
1.3. Компаративний аналіз основних підходів до державного стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку в економічно розвинених країнах світу	64
Висновки за розділом 1	84
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	87
2.1. Визначення індикаторів інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства	87
2.2. Стан інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства	107
2.3. Діючий механізм державного регулювання і стимулювання інвестиційно- інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства	124
Висновки за розділом 2	141
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	144
3.1. Механізм стимулювання інвестиційної активності суб'єктів національного господарства	144
3.2. Державне стимулювання інноваційних інвестицій	152

3.3. Трансформація податкової системи для підвищення ефективності

діяльності суб'єктів національного господарства.....	163
Висновки за розділом 3	182
ВИСНОВКИ	185
ДОДАТКИ	208
Додаток А Витрати країн світу на НДДКР нормовані на ВВП, %	208
Додаток Б Класифікація показників інвестиційної привабливості й ефективності економіки	212
Додаток В Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі та середні підприємства, млн. грн.....	215
Додаток Г Список публікацій здобувача.....	217
Додаток Д Відомості про апробацію та довідки про впровадження	220

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВПП	Великі платники податків
ДССУ	Державна служба статистик України
НДДКР	Науково-дослідна та дослідницько-конструкторська робота
НТП	Науково-технічний прогрес
НБУ	Національний банк України
ОЕСР	Організація економічного співробітництва і розвитку
ООН	Організація об'єднаних націй
ЄС	Європейський Союз
ПДВ	Податок на додану вартість
ПВК	Податок на виведений капітал
ППП	Податок на прибуток підприємств
США	Сполучені Штати Америки
ЮНКТАД (UNCTAD)	The United Nations conference on trade and development, Конференція ООН із торгівлі та розвитку, орган Генеральної Асамблеї ООН
GCI	The Global Competitiveness Index
BOI	Board of Investment Ірландську
EDB	Economic Development Board of Singapore
IDA	Invest in Ireland
JNIP	Jamaica National Investment Promotion
MIDA	Malaysian Industrial Development Authority
PMI	Індекс національної асоціації менеджерів із закупівель
SDI	Scottish Development International

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Необхідність виведення української економіки на сталу траєкторію економічного розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів національного господарства обумовлюють пошук ефективних шляхів вдосконалення інвестиційно-інноваційної діяльності на всіх рівнях господарювання.

У цьому сенсі суттєвого значення набуває державна підтримка інвестиційно-інноваційного процесу в країні. Поряд з цим побудова ефективного механізму фінансування та бюджетної підтримки інвестиційно-інноваційного сектору є для національної економіки досить значною проблемою. Зокрема, внаслідок відсутності достатньо дієвої державної регуляторної політики стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності галузей і підприємств та національного господарства в цілому. Тому, вдосконалення наукового підґрунтя, інструментарію та методів державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності зазначених процесів стає актуальним завданням.

Дослідженню теоретичних і практичних питань щодо розвитку інвестиційно-інноваційних процесів присвячені наукові праці вчених, зокрема: Б. Артура, О. Алімова, О. Болховітінової, П. Борщевського, А. Грюбера, А. Даниленка, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, П. Друкера, Ю. Єрмольєва, А. Задоя, В. Зомбарда, Н. Калдора, Ю. Каньовського, Б. Кваснюка, Дж. М. Кейнса, Б. Лундвала, С. Мітколфа, В. Мортікова, Р. Нельсона, В. Осецького, В. Павлової, Ю. Петруні, Г. Сільверберга, Р. Солоу, В. Ткаченка, В. Трегобчука, І. Тюха, В. Федоренка, Л. Федулової, А. Флегантової, К. Фрімана, Б. Холода, Н. Хохлова, Й. Шумпетера, З. Юринець та ін.

У той же час, попри значний обсяг наукових досліджень, окремі аспекти проблематики інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства потребують подальшого поглиблення. Зокрема, це стосується

оцінювання стану інвестиційно-інноваційної діяльності, інструментарію та досягнення достатнього рівня ефективності її державної підтримки. Все вищенаведене пояснює актуальність обраної теми, мету дослідження та його завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Університету митної справи та фінансів за темою: «Розвиток зовнішньоекономічних відносин в умовах інтеграції у світове господарство» (номер державної реєстрації 0115U007054), в рамках якої автором обґрунтовано детермінанти інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства та визначено державний вплив на неї.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у подальшому удосконаленні теоретико-методичних аспектів та розробці практичних рекомендацій щодо державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства.

Для досягнення визначеної мети було поставлено і вирішено такі завдання:

- визначити пріоритетні напрями державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства шляхом використання понятійно-категоріального апарату досліджуваного процесу;
- систематизувати детермінанти інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства;
- удосконалити систему індикаторів стану інвестиційно-інноваційної діяльності в національному господарстві з метою використання для регулювання подальшого розвитку;
- ідентифікувати інструменти податкових пільг для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства;
- розвинути теоретико-прикладні засади використання інструментів податкового кредитування для державного стимулювання інноваційних процесів;

- обґрунтувати напрями оптимізації державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства;
- реалізувати науково-теоретичний підхід до стимулювання реінвестиційних процесів на рівні суб'єктів господарювання як засобу регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства.

Об'єкт дослідження – процеси державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку в національному господарстві України.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та практичних засад державного регулювання інвестиційно-інноваційних процесів в національному господарстві.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження є положення економічної науки, зокрема, щодо регулювання державою інвестиційно-інноваційних процесів, праці вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі інвестиційно-інноваційного розвитку економіки, а також економіко-математичного моделювання регуляторного впливу держави на інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: структурно-логічного аналізу складових інвестиційно-інноваційної діяльності та її регулювання; системного аналізу – при дослідженні системи інструментів та методів державного впливу на інвестиційно-інноваційний розвиток національної економіки; порівнянь – при проведенні аналізу світового досвіду державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності; економіко-математичного аналізу – при визначенні впливу податкових інструментів на інвестиційно-інноваційну діяльність в країні.

Інформаційну базу дослідження становлять розробки вітчизняних та зарубіжних вчених в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності та її регулювання, нормативні документи, офіційні статистичні матеріали, матеріали міжнародних консалтингова-аналітичних компаній та підприємств.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні актуального наукового завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних положень і розробки практичних рекомендацій з удосконалення державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в національному господарстві, зокрема:

удосконалено:

- методичний підхід до формування системи індикаторів оцінювання стану інвестиційно-інноваційної діяльності в національному господарстві, який, на відміну від існуючих, включає групи показників, визначених відповідно до аспектів інвестиційно-інноваційного процесу, що підлягають оцінюванню, розрахованих за статистичною інформацією, а саме: індикатори інвестиційної привабливості в індексно-рейтинговій і статистичній групах та індикатори масштабів і якості інвестиційно-інноваційного процесу. Це дозволяє об'єктивно оцінювати адекватність державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності та забезпечувати його коригуюче вдосконалення;

- науково-теоретичний підхід до стимулювання реінвестиційної діяльності через трансформацію структури податкових інструментів які, на відміну від існуючих, уможливлюють пріоритетне використання податку на виведений капітал, що дозволяє збільшувати потенціал реінвестування, оптимізувати в часі процеси відтворення та оновлення основних фондів суб'єктів господарювання;

набули подальшого розвитку:

- систематизація пріоритетних напрямів державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства, що базується на загальноприйнятих підходах до визначення складових інвестиційно-інноваційного процесу в національному господарстві, та, на відміну від існуючих, включає пріоритети за трьома ознаками: за сферою впливу – галузева пріоритетність; за об'єктами впливу – пріоритетний поділ підприємств на групи за рівнем рентабельності інвестицій з диференціацією

методів впливу; за інструментами впливу – пріоритетність податково-суб'єктивного стимулювання та структурної податкової оптимізації. Це дозволяє обґрунтовувати вибір напрямів та інструментів державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства;

– підходи до визначення детермінантів регулювання інвестиційно-інноваційного процесу в національній економіці, що встановлені на підґрунті теорії змішаного регулювання, до яких, на відміну від загальноприйнятих, додано такі: переваги ринкового саморегулювання та компенсаторно-стимулюючий державний вплив; ендогенно-корпоративні і ендогенно-екзогенні специфічні ризики ринкового саморегулювання та їх дуальність. Це дозволяє комбінувати інвестиційні ресурси як у державному, так і приватному секторі та забезпечувати реагування на турбулентність середовища інвестиційно-інноваційної діяльності;

– інструментарій оцінювання податкових пільг у системі загального державного впливу, серед яких, на відміну від існуючих, виділено пільгові інструменти безпосереднього впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність суб'єктів національного господарства, а саме: можливість прискореної амортизації; пільги на інвестиції та реінвестиції; пільги на доходи від інвестиційно-інноваційної діяльності. Це дозволяє виділяти дієві інструменти державного впливу на інноваційне спрямування інвестиційних процесів у національній економіці;

– теоретико-прикладні засади забезпечення стимулюючого кредитування інвестицій за рахунок їх групування за рівнем прибутковості та строками окупності, які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на розподілі інвестицій на низькорентабельні, високорентабельні та інвестиції інноваційного типу, що спрямовані на характерологічність довгострокового і середньострокового кредитування інвестицій інноваційного типу. За таким підходом на підставі економіко-математичного моделювання стає можливим виділення

податкового кредитування для акцентованого стимулювання державою високорентабельних інвестицій, здійснених в інноваційну діяльність;

– наукове обґрунтування напрямів оптимізації державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства, що, на відміну від існуючих, включає виділення механізму пріоритетної диференціації державної підтримки інвестиційних проєктів інноваційного спрямування залежно від характеру еластичності їх маржинальної віддачі. Це дозволяє планувати заходи з державного стимулювання інвестиційно-інноваційних проєктів.

Практичне значення отриманих результатів визначається тим, що теоретичні положення, висновки та рекомендації, подані в роботі, доведені до рівня методичних розробок та пропозицій щодо вдосконалення інвестиційно-інноваційних процесів національного господарства та їх державного регулювання.

Окремі пропозиції автора щодо формування системи індикаторів оцінювання стану інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства використано в роботі Дніпропетровської торгово-промислової палати (довідка №762/01-07 від 30.05.2019 р.), Луганської обласної військово-цивільної адміністрації (довідка №22-09/02-1336 від 07.06.2019 р.), ТОВ «Краматорський феросплавний завод» (довідка №2458/17 від 25.06.2019 р.). Розроблені положення використовуються в Університеті митної справи та фінансів при викладанні дисциплін «Макроекономіка», «Інвестиційний менеджмент», «Управління інноваціями», «Регіональна економіка та регіональне управління», зокрема, під час проведення лекційних та практичних занять (довідка № 10-38/01/172 від 07.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Отримані наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, одержані здобувачем самостійно. Внесок автора в результати досліджень, виконаних у співавторстві, відображено у списку публікацій.

Апробація матеріалів дослідження. Основні наукові положення, висновки та рекомендації проведених досліджень доповідалися та обговорювалися на таких міжнародних науково-практичних конференціях: «Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України (управлінські, фінансово-економічні, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти)» (м. Дніпро, 2017 р.), «Silver Jubilee Conference of the 25 th anniversary of the MBA Management master studies» (м. Скоп'є, Республіка Північна Македонія, 2017 р.), «Contemporary Issues and Challenges in Customs Management» (м. Кусар, Азербайджан, 2017 р.), «Питання стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку суб'єктів економіки» (м. Київ, 2019 р.), «Сучасні методи розвитку бізнесу: національна та міжнародна практика» (м. Одеса, 2019 р.), «Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та розвиток» (м. Дніпро, 2019 р.), «Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства: молодіжний погляд» (м. Дніпро, 2019 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано в 14 наукових працях, серед яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, 4 статті – у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз та у періодичних наукових виданнях інших держав, 7 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій – 5, 39 др. арк., з яких особисто автору належить 5,17 др. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел з 212 найменувань, 5 додатків на 16 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 223 сторінки, основний текст становить 186 сторінок (7,9 авт. арк.). Дисертація містить 19 таблиць та 20 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Теоретичні підходи до регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку економіки

Формування та вдосконалення інвестиційно-інноваційної моделі сталого економічного розвитку може розглядатися як фундаментальна засада забезпечення конкурентоспроможності української економіки з урахуванням умов, що склалися у сучасному світовому економічному просторі. В сучасних економічних умовах досягти помітного та відносно динамічного успіху в технологічному розвитку національної економіки можливо лише через забезпечення достатніх масштабів та інтенсивності інвестиційно-інноваційної діяльності в національній економіці.

Теоретичне забезпечення моделі інвестиційно-інноваційного розвитку має велике значення як для кращого розуміння відповідних процесів. Так і для вдосконалення державного регулювання інвестиційно-інноваційних процесів в національному господарстві. Враховуючи це, розробка теоретичних і практичних питань стосовно розвитку інвестиційно-інноваційних процесів має давню історію.

Засновник класичної економічної теорії А. Сміт одним із перших дослідників почав розглядати інвестиції, як важливий чинник, що забезпечує економічний прогрес. А. Сміт аналізував зв'язок між процесами збільшення капіталу на національному рівні багатства нації [189]. Особливу увагу він приділяв питанню максимізації норми чистих інвестицій [90, с. 47]. А. Сміт виділяв дві складові капіталу: як майно і кошти індивіда, що приносять йому дохід, і як чинник виробництва, що створює багатство в суспільстві. Він

вважав, що є два напрямки інвестування: витрати на відновлення і збільшення капіталу, а також витрати на більш ефективний перерозподіл капіталу.

А. Сміт також звернув увагу на зв'язок науки та промисловості [189, с. 21-32]. Він аналізував вплив нововведень на спеціалізацію, поділ праці та збільшення її продуктивності. А. Сміт бачив залежність між додатковими прибутками, що утворюються внаслідок розподілу праці, та технічного прогресу.

Ж. Кондорсе одним із перших звернув увагу на те, що, з одного боку, прагнення виробників продукції збільшити власні доходи спонукає їх використовувати досягнення науки, а з іншого – така увага з боку бізнесу стимулює дослідження науковців і винахідників [129, с. 250–251].

Меркантилісти (Т. Ман, Д. Юм, Д. Ло, Ж.-Б. Кольбер та інші) також приділили увагу інвестиційним процесам. Ф. Кене першим спробував структурувати інвестиції, розділивши їх на первинні та щорічні аванси – фактично, початкові та відновлювальні інвестиції. Про важливість досліджень меркантилістів свідчить хоча би той факт, що їх згадує Й. Шумпетер в [65]. Стосовно теорії меркантилістів можна зробити висновок, що головним чинником стимулювання інвестиційної діяльності для них виступало накопичення: вони обґрунтували необхідність інвестування в виробництво, а також порядок формування інвестиційних ресурсів.

Інших представників «ранньої економіки» – зокрема, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль, Ж.-Б. Сей, Т. Мальтус – можна відзначити, насамперед, за вивчення ролі інвестицій у промисловому виробництві, а в подальшому – і в непромисловій сфері економічної діяльності. Д. Рікардо [182] розглядав поділ праці як ефект від впровадження винаходів. Крім того, він зазначав, що цей процес сприяє відкриттю нових ринків. Д. Рікардо належить перша ґрунтовна класифікація типів прогресу: виробництво нового блага та нової продукції, відкриття нових ринків збуту та нових ресурсних джерел,

виникнення нової організації виробництва. Ж.-Б. Сей виходив із балансу між сукупними попитом і пропозицією, що унеможливило загальну кризу перевиробництва (допускаючи лише локальні – в обмеженому часі на обмежені товари) [185, с. 24–25, 27].

Дж. С. Мілль розвинув гіпотезу Д. Рікардо щодо збільшення попиту на працю при збільшенні реінвестування прибутків у засоби виробництва, а не споживання [144]. Він розглядав капітал як базову умову виробництва, причому і його формування залежить від накопичення. Також він відзначав, що попит на товари сприяє руху капіталу, тож є фундаментом для регулювання попиту і пропозиції.

Загалом, інвестиційна теорія «ранніх економістів» певним чином впорядкувала бачення механізмів і параметрів інвестиційних процесів на макро- і мікрорівні. Її представники розмежували поняття грошей і капіталу, обґрунтували роль в інвестиційному процесі накопичення капіталу і кредитних грошей. У проекції дослідження ролі інновацій із погляду класичної теорії можна звернути увагу на праці В. Зомбарда [115, 116].

Маржиналістська школа (зокрема, С. Джевонс, К. Менгер, Е. Бем-Баверк, Ф. Візер, Л. Вальрас, Дж. Кларк, В. Парето) акцентувала увагу на мікроекономічному аспекті. Її представники використовували теорію граничної корисності. Було визначено набір чинників, що впливають на попит і пропозицію інвестиційних ресурсів і товарів, виявлено кількісні залежності впливу інвестицій на інші чинники виробництва. Окремо можна відзначити праці Л. Вальраса, що поширив концепцію ринкової рівноваги на інвестиційну сферу, сформулював «Правило Вальраса» щодо балансу міжнародної торгівлі товарами і послугами та руху інвестованого капіталу.

Проблемам визначення умов інвестування, що складаються у співставленні витрат і результатів, присвячено праці засновника школи неокласичного напрямку А. Маршалла, який аналізував чинники формування пропозиції і попиту на капітал. А. Маршалл приділяв значну увагу аналізу структури витрат підприємств, а також динаміці вартості вкладених коштів і

віддачі від них із плином часу [140]. При цьому А. Маршалл відносив до інвестицій всі витрати на капітал, здатні в подальшому приносити дохід. Це витрати як на торгово-промисловий, так і на грошовий капітал.

Інші прибічники неокласичної теорії (зокрема, Дж. Г. Мід [143], Е. Денісон [102; 103], Р. М. Солоу [72]) вивчали переважно мікроекономічні аспекти теорії інвестицій, приділяючи головну увагу ефективному поєднанню в умовах вільної конкуренції трьох чинників виробництва: капіталу, праці й природних ресурсів. Таке поєднання, на їхню думку, могло забезпечити зростання виробництва при мінімальних затратах праці й капіталу.

Засновником макроекономічного підходу до інвестицій вважається Дж. М. Кейнс [86]. Він ставить на чільне місце дослідження залежностей і пропорцій між сукупними економічними величинами: національним доходом, заощадженнями, інвестиціями, сукупним попитом, а головне завдання бачить у досягненні загальнонаціональних економічних пропорцій. Кейнс зазначає, що інвестиції містять будь-який приріст цінності капітального майна, яке може складатися з основного, оборотного чи ліквідного капіталу [126]. На думку Дж. М. Кейнса, саме інвестиції, а не заощадження, ведуть до зростання національного доходу, заперечуючи тезу класиків про те, що заощадження тотожні інвестиціям і значні заощадження є умовою економічного зростання [126, с. 229]. При цьому збільшення останнього в подальшому сприяє розширенню виробництва, а це надає додаткові можливості для розширення інноваційної діяльності. Звідси випливає висновок, що для підтримки постійного зростання національного доходу потрібно збільшувати капітальні вкладення.

Відповідно до теорії Дж. М. Кейнса, реальний обсяг інвестицій залежить від двох величин: очікуваного доходу від капіталовкладень або їх граничної ефективності (рентабельності останньої інвестованої одиниці капіталу) і норми процента. Однією з умов стимулювання інвестиційної

активності Кейнс вважав формування ефективного попиту, в якому виділяв два різновиди: споживчий та інвестиційний.

Запропоновані ним підходи до регулювання інвестиційних процесів на макрорівні включали державне кредитування, державне фінансування і систему оподаткування. Інвестиційна теорія Кейнса передбачає також державне регулювання і контроль інвестиційної поведінки компаній, на яке, на його думку, головний вплив здійснюють такі чинники як рівень накопичень, рівень інвестиційного прибутку і вартість кредитних ресурсів.

Дж. М. Кейнс ввів в науковий обіг поняття граничної схильності до споживання і заощаджень, схильності до інвестування та інші. У плані теоретичних розробок у галузі інноваційного розвитку Дж. М. Кейнс зробив значний внесок у теорію взаємозв'язку інвестицій та інновацій з економічними змінами.

Розвиток ідей Дж. М. Кейнса знайшов відображення в дослідженнях неокейнсіанців (О. Домар, Р. Харрод, Е. Гансен, Дж. Робінсон та інші). Представники цього напрямку активно застосовували математичний апарат для дослідження впливу інвестиційної складової на зростання економіки, зокрема, на технічний прогрес і зростання продуктивності праці, використовуючи поняття мультиплікатора. Зауважимо, що само це поняття в економічну теорію впровадив Р. Кан, а розвинув Дж. М. Кейнс. Спираючись на введене ним поняття граничної схильності до споживання, Кейнс оперував так званим мультиплікатором накопичення – коефіцієнтом збільшення національного доходу внаслідок початкових інвестицій [126, с. 229].

О. Домар і Р. Гарод [15; 33] на підставі аналізу й удосконалення схеми Е. Гансена щодо впливу постійного потоку інвестицій на національний дохід [32] розробили модель економічного зростання, відому як модель Гарота – Домара [70], і висловили припущення щодо ролі зростання доходу у збільшенні зайнятості. Численні дослідження неокейнсіанців дозволили розробити систему бюджетно-податкових і грошово-кредитних заходів регулювання розвитку інвестиційної складової економіки, яка передбачала

виділення низки «вбудованих стабілізаторів» (норми відсотка, податків, мультиплікатори, правові норми).

Кейнсіанський підхід у теоріях економічного зростання демонструють у своїх працях Н. Калдор [39] і Дж. Робінсон [61].

Також можна відзначити внесок у теорію інвестицій економістів монетаристського напрямку, насамперед, М. Фрідмана. Предметом їх дослідження були грошово-кредитні механізми регулювання інвестиційних процесів. М. Фрідман вважав, що вартість інвестиційних ресурсів, а відтак рівень інвестиційної активності в цілому, значною мірою визначається обсягом коштів у обороті економіки, а отже, регулюючи грошові потоки, їхній обсяг і швидкість обороту, величину грошової та кредитної емісії можна впливати на інвестиційну діяльність [28; 29].

Окремо слід зупинитися на напрямку, в основі якого лежить поняття економічних циклів, конкуренції тощо і який певним чином поєднує інвестиційну й інноваційну теорії. Цей напрямок, передовсім пов'язано з ім'ям М. Кондратьєва, яким було запропоновано концепцію «довгих хвиль» [130, с. 15; 132–135], в основі якої лежить постулат, що механізм зміни циклів економічного розвитку визначається оновленням капітальних благ. Виділяються три типи хвиль: короткострокові, спричинені коливаннями між попитом і пропозицією; середньострокові, внаслідок оновлення обладнання; і довгострокові, пов'язані з оновленням основного й оборотного капіталу, трудових ресурсів, а також структури суспільного виробництва. М. Кондратьєв показав, що зазначене оновлення прямо залежить від інвестицій в основний капітал. Під час довгого циклу на фазі підйому відбувається зростання інвестицій, оновлення основних виробничих засобів, в тому числі якісне, внаслідок чого змінюються технології виробництва. Для фази спадання характерно зменшення інвестицій. Також фазі спадання притаманне зменшення цін і зарплат, що дозволяє акумулювати ресурси для подальшого інвестування, тобто, переходу до наступної фази підйому. Крім того, дослідження М. Кондратьєва засвідчили, що інновації, в наступних

довгих хвилях, обумовлені попередніми, а тривалість довгої хвилі залежить від інтенсивності інноваційного процесу.

Можна вважати, що М. Кондратьєв заклав підґрунтя для створення загальної інноваційної теорії, що охоплює технологію, економіку, соціально-політичну сферу, а також розкриває механізм взаємодії інновацій у різних сферах суспільства. Дослідження економічних циклів дозволило встановити, що причинами їх виникнення та тривалості є техніко-технологічні нововведення.

В подальшому розвиток теорії циклічного розвитку економіки призвів до таких додаткових результатів. Д. Робертсон вважав, що головним джерелом зміни економічних циклів є коливання інвестицій в основний капітал, пов'язаний, насамперед з технічним прогресом [58–60]. А. Кляйнкнехт на підставі математико-статистичних моделей виділив базову роль інновацій в технології, а не в кінцевий продукт [40]. Дж. Ван Дейн ув'язав життєвий цикл інновацій і циклом у довгій хвилі, що ще раз підкреслило засадничість інвестицій в інновації для розвитку економіки. Він виділив такі стадії циклу розвитку нової галузі: впровадження, зростання, зрілості та стадія старіння [82].

Згідно «теорії довгих хвиль» зміна циклів економічної кон'юнктури заснована на відновленні «основних капітальних благ», яке відображає розвиток НТП і продуктивних сил суспільства. У даній теорії величезне значення відіграє фактор оновлення техніки і технологій, а інвестиційна діяльність в інновації визначає довжину хвиль і швидкість економічного розвитку.

Теорія довгих хвиль лягла в основу інноваційної теорії, родоначальником якої вважається Й. Шумпетер, який, власне, і ввів у науковий обіг поняття «інновації»

[65; 66]. Й. Шумпетер вважав, що інновації є головним чинником економічного прогресу, а також що виробництво не може існувати без

постійних революційних змін у техніці та технології, без освоєння нових ринків збуту, реорганізації ринкових структур тощо.

Й. Шумпетер розробив динамічну концепцію циклу, за якої цикл є базою економічного зростання. Так само, як і попередники він вважав, що головним драйвером розвитку економіки є інвестиції в основний капітал, але більш докладно прописав роль кредитних коштів як інструменту залучення додаткових ресурсів для реалізації інновацій. Згідно Й. Шумпетеру, інновації дозволяють економіці переходити з одного стану рівноваги у другий, більш високий за розвитком: на першому кроці економіка за рахунок інновацій переходить зі стану рівноваги на більш високий рівень, а на другому відновлює стан рівноваги вже на цьому рівні.

В теорії підприємництва Й. Шумпетер класифікував інвестиції за такими групами: створення нового блага, використання нових технологій виробництва, освоєння нових ринків збуту, відкриття нових джерел сировини і використання нових технологій виробництва.

Розвиток теорій інновацій, формування фундаментальних засад цієї теорії пов'язується із працями С. Кузнеця [42; 43], К. Г. Кларка [6], Г. Менша [47, с. 62], Я. ван Дейна [82], К. Фрімена, Дж. Кларка, Л. Соерте [27] й ін.

Одним із напрямків, у якому розвивалися ці теорії було дослідження зв'язку інновацій і економічного зростання, найбільш відомими представниками якого є С. Кузнець і Ф. Хаєк. Значним внеском у теорію інновацій стала його концепція «розсіяного знання», відповідно до якої ринок є інформаційною системою, що в розсіяному вигляді містить інформацію про потреби та виробничі можливості людей і координується через механізм ціноутворення [202, с. 71-74].

Досить помітний внесок у розвиток інвестиційної теорії зробили представники різних напрямків інституційної економіки, починаючи з Т. Веблена. Можна також відзначити Дж. Комонса [7], В. Мітчела [142], Дж. Бреннана і Д. Б'юкенена [92], У. Ростоу [62], Р. Коуза [135]. «Старі» інституціоналісти при аналізі інвестиційних процесів розглядали не лише

економічно-фінансові, а й політичні, соціальні, технологічні, правові й інші чинники. В контексті нашого дослідження більш цікавим є підхід нової інституціональної теорії, зокрема, Дж. К. Гелбрейта. Згідно з його дослідженням, економічна поведінка в сучасних ринкових умовах чим далі більше визначається великими корпораціями (олігополіями). Значний економічний розвиток досягається значними інвестиціями. В той же час значні інвестиції можуть собі дозволити транснаціональні корпорації або держави, що мають достатній запас фінансових ресурсів [30; 31].

Питання інновацій у зв'язку з інституційною еволюційною економічною теорією висвітлювали зарубіжні вчені, зокрема, Б. Артур, Ю. Єрмольєв & Я. Каньовські [1], П. Давід [8; 9], С. Метколф [48; 49], Н. Накіценовіч, А. Грюбер [50], Г. Сільверберг, Г. Досі, Л. Орсеніго [68], П. Друкер [16], Р. Солоу [70; 71] й інші.

Розробка теорій інвестицій та інновацій в контексті тенденцій глобалізації розпочалася у 1980-90-ті роки. Цей період пов'язують із трансформацією світової та національних економік, розширенням впливу інновації не лише на економіку та технології, а й на інші сфери діяльності людини, як, напр., соціальні та політичні процеси, культуру, науку. Крім того, у 80-90-ті роки ХХ століття на перший план висувається концепція національних інноваційних систем, яка майже одночасно розроблялася багатьма авторами. Серед інших можна виділити праці Б.-О. Лундвал [46], С. Фріман [25; 26] і Р. Нельсон [52]. Застосування системного підходу при функціонуванні та інноваційних виробничих систем, моделюванню взаємодії в ході цього процесу між індивідами, інституціями, організаціями присвячено праці С. Едквіст [20, с. 5], П. Салотті і А. Піка [63].

Крім цього, на зазначеному етапі досліджень було введено поняття «національна інноваційна система», яке означає, що на державному рівні інновації виступають основним фактором позитивної динаміки зростання як в науково-технічній сфері, так і в промисловості. Також у цей період у наукових працях П. Друкера було сформульовано теорію інноваційної

економіки і підприємницького суспільства, а також визначено основні риси інноваційної економіки, що стало важливим кроком у розумінні природи інновацій, їх впливу на суспільство та економіку [17].

Загалом, на цьому етапі розвитку наукових уявлень про інновації головна увага приділяється питанням економічного механізму здійснення інновацій і необхідності поєднання ринкових механізмів з активною державною підтримкою базових інновацій.

Інвестиційну й інноваційну діяльність в інституційному контексті, притаманному пострадянським трансформаційним економікам досліджували, зокрема, В. Маєвський [139], Д. Сухарєв [191], В. Полтерович [167], Р. Капелюшников [121].

Сучасні українські вчені акцентують увагу на пошуку шляхів активізації інноваційної діяльності в Україні (Л. І. Федулова [200], І. В. Одотюк, О. М. Фащевська і С. М. Щегель [151]), розробці стратегії інноваційної політики як на рівні національної економіки, так і суб'єктів господарської діяльності (З. Юринець [209; 210], Л. І. Федулова [200], Г. В. Жаворонкова, М. Б. Янчук і Н. В. Дегтяр [109], Р. М. Скупський [187]). Наразі актуальною темою досліджень в країні є інноваційна політика держави в контексті глобалізації та забезпечення сталого розвитку (О. В. Бондар [91], О. В. Морщагін [147], Л. А. Яремко [211]).

Значну увагу при розробці конкретних рекомендацій збільшення інноваційності української економіки дослідники приділяють заходам податкової політики, яка має стимулювати інвестиції й інновації насамперед у високотехнологічні галузі. Зокрема, це – пропозиція зменшення податку на прибуток, як основного податку, що сприяє інвестиціям; встановлення податкових пільг для компаній, що впроваджують технічні інновації (у першу чергу ресурсозберігаючі) [98, с. 252].

Ряд авторів оцінюють конкурентоспроможність національної економіки України й аналізують шляхи її підвищення, приходячи до висновку, що наявні у світі глобалізаційні процеси змушують

інтенсифікувати її переведення на інноваційні рейки [125]. Цікаві ідеї щодо взаємозв'язків збережень, інвестицій та економічної циклічності викладені у працях А. Задої [110; 111].

Аналізу інвестиційного й інноваційного потенціалу, пошуку джерел їх стимулювання присвячені наукові праці таких спеціалістів, як А. Землянкін [114], М. І. Мельник [141], Онищенко та Комеліна [154], Федоренко [199], Хохлов [203]. Можливості адаптації європейських підходів до оцінки інноваційної діяльності в умовах України розглядаються в [138]. Омельчак [153], а також Тюха та Кузнецова [197] розглядають перешкоди на шляху активізації інвестиційної й інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Питання інвестиційно-інноваційного розвитку регіональних виробничих систем, а також державного регулювання інвестиційно-інноваційних процесів на регіональному рівні піднімається в [88], [204].

Поняття інвестиційно-інноваційної діяльності акцентує увагу на інноваційній спрямованості інвестиційного процесу. В цілому, поняття «інновація» є одним з ключових в системі теоретичного обґрунтування інвестиційно-інноваційних процесів в народному господарстві. В економічній науці використовується низка визначень цього терміну, ведуться відповідні дискусії щодо змістовного наповнення цього поняття.

Вважається, що термін «інновація» був введений в науковий аналіз Й. Шумпетером. За своєю етимологією (лат. *innovato* – оновлення, покращення) інновація – це створення чи впровадження певної нової якості. При цьому «інновації слід розуміти як розповсюдження чогось нового, але не в абсолютних термінах, а в певному контексті» [35, с. 2].

У словнику сучасної економіки МакМіллана під інновацією мається на увазі «технічне удосконалювання виробничих процесів, досягнення нових характеристик і комбінацій властивостей продуктів, що продаються на ринку» [188, с. 201].

Проте, як засвідчує досвід діяльності великих світових економічних структур, останнім часом світове господарство не обмежується суто техніко-

технологічними нововведеннями, які все більше супроводжуються новаціями організаційного, маркетингового й іншого типу [118, с. 48].

Як наслідок, Організацією економічної співдружності і розвитку (ОЕСР) було дано більш розгорнуте визначення інновації як «впровадження нового або значно вдосконаленого продукту (товару чи послуги) чи процесу, нового маркетингового методу чи нового методу організації бізнес-практики, робочого місця чи зовнішніх зв'язків» [53, с. 46; 24, с. 17], яке спрямоване на відображення всього спектру можливих типів нововведень і сфер їх виникнення.

В законодавстві України інновації визначаються як «новостворені (застосовані) й (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [168, ст. 1. п. 1]. Тобто в українському законодавстві визначення терміну «інновації» майже відповідає запропонованому ОЕСР визначенню. Проте вітчизняне законодавство робить акцент на конкурентоздатності технологій, продукції чи послуг та їхньому позитивному впливі на виробництво та соціальну сферу.

Проте слід зазначити, що введення у визначення терміну «інновації» слова «конкурентоздатними» уявляється дещо дискусійним. По-перше, на початковому етапі нова продукція, послуга тощо можуть бути досить дорогими внаслідок малих обсягів їх виробництва, намагань їх виробників компенсувати витрачені кошти на дослідження, отримати прибутки, а тому така інноваційна продукція може програвати у ціновій конкуренції (якщо інновація стосувалася вдосконалення існуючих властивостей продуктів), або зовсім не знайти покупців. Останнє призведе до ринкових проблем, ринкового несприйняття продукції. В кінцевому рахунку, ринковий механізм є й механізмом відбору, механізмом тестування товарних пропозицій. В подальшому ситуація може й змінитися – внаслідок поширення інновації, її

застосування іншими виробниками у власній діяльності, розширення масштабів реалізації інноваційної продукції, змін у ціноутворенні тощо.

По-друге, якщо інновації є поліпшенням уже наявної продукції (еволюційний тип інновацій [118, 17]), виробник може сподіватися, що в короткостроковій перспективі це посилить його конкурентні позиції. Тобто в такому разі виробник може оцінити, чи є його інноваційна продукція конкурентоспроможною. Проте якщо йдеться про радикальні нововведення [118, 18], яких досі не існувало, то тут ще невідомою є можлива реакція на них потенційних споживачів, й, відповідно, оцінити наскільки вони є конкурентоспроможними дуже важко.

Відносно зазначеної в законодавстві України вимоги щодо впливу на якість виробництва, то оскільки витрати на інноваційну діяльність є високими [118, 35], а погіршення (або навіть відсутність покращення) якості продукції може привести призведе до втрати конкурентних позицій, споживачів, прибутку, то самі підприємства, що здійснюють і запроваджують інновації, не можуть ігнорувати можливість зниження якості виробництва внаслідок запровадження інновацій. Очевидно, що в такому випадку підприємства просто ризикують бути витісненими з ринку конкурентами.

Оскільки інновації здатні впливати на підвищення якості товарів, послуг, які пропонуються споживачеві, то це має позитивно позначитися і на суспільних інтересах. Тобто використання виразів «мають бути конкурентноздатними», «позитивно впливати як на якість виробництва, так (або) на соціальну сферу», що містяться в Законі України «Про інноваційну діяльність» при визначенні терміну «інновації», можна вважати не зовсім доречним.

В більш новій, ніж Закон України «Про інноваційну діяльність», Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження N1-інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства» при визначенні терміну «інновація» вдалося досягти більшої

чіткості та точності [148, п. 1.3] й тим самим наблизитися в того, що є прийнятим в міжнародній практиці [53, с. 46; 24, с. 17].

На наш погляд, поняття інвестиційно-інноваційна діяльність може бути представлено як процес інвестиційного використання коштів суб'єктів національної економіки, що спрямовується (фокусується) на пошук інноваційно орієнтованих об'єктів (проектів) інвестування (рис. 1.1).

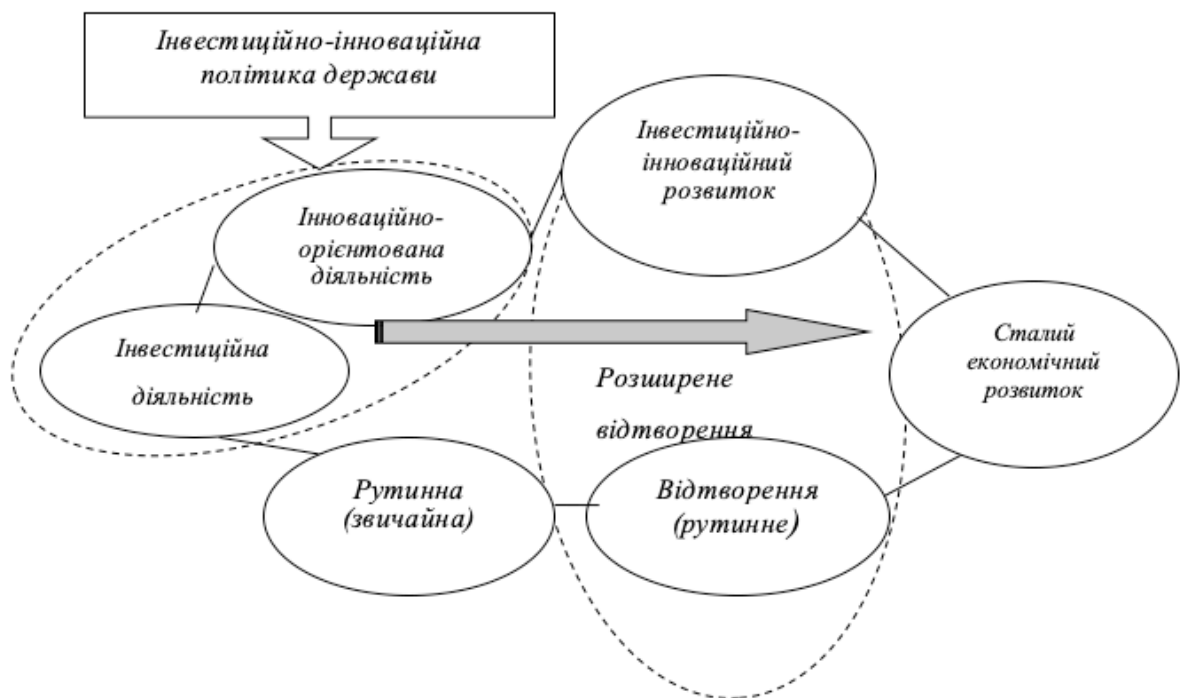

Рис. 1.1. Інвестиційно-інноваційна діяльність в системі сталого економічного розвитку

Одночасно, неможливо представити, що вся інвестиційна діяльність спрямовується лише на пошук інноваційних рішень (проектів). Тому потрібно виділяти й ту складову інвестиційної діяльності, яка орієнтована на неінноваційне (рутинне, звичайне) відтворення суспільно-виробничої системи, при цьому ця складова може вносити свій самостійний внесок у досягнення параметрів розширеного відтворення в межах народного господарства.

Можна вважати, що як інноваційно-орієнтоване відтворення, так і відтворення без інноваційного компоненту, орієнтовані й вносять свій внесок в забезпечення сталого економічного розвитку суспільства. Проте якісне значення, якісний рівень їх впливу суттєво відрізняється. В кінцевому рахунку, саме інноваційний пошук може забезпечити найкращі перспективи економічного розвитку на всіх рівнях, в тому числі й на рівні народного господарства.

Слід зазначити, що впродовж всієї історії розвитку наукових уявлень про інвестиції та інновації увага вчених була прикута головним чином до підприємства як тієї сили, в якій ведеться постійний пошук інновацій і їхня реалізація [118]. Безперечно, якщо на підприємстві не відбуваються постійні процеси вдосконалення – технічного, товарного тощо, не запроваджуються інновації, воно може програти у конкурентній боротьбі та втратити ринки збуту. Тому управління інвестиційно-інноваційним процесом на підприємствах має велике значення в сучасній системі ринкових координат [146]. Можливість проводити науково-дослідні роботи на підприємствах і запроваджувати інновації у свою діяльність значною мірою залежить від чотирьох головних чинників: управління, технологій, інвестиційного забезпечення, державного регулювання.

Одночасно треба зазначити, що можливість впроваджувати інновації також залежить від обсягу накопичених знань. За оцінкою науковців саме XX-XXI сторіччя стали періодом найбільш масштабного накопичення знань у різних сферах науки та техніки, а 90% наукового знання було створено після 1970 р. [118, с. 45]. Цей потенціал цивілізаційних знань є платформою для наступного циклу підприємницької діяльності, макроекономічного відтворення, що будуються на інноваціях. З іншого боку, системі підприємницької діяльності іманентно властиве намагання задовольнити потреби економічних суб'єктів, які виступають в ролі суб'єктів ринкового попиту, таким чином, щоб максимізувати прибуткові параметри. Й саме це створює внутрішню мотивацію щодо постійного пошуку нових знань,

розробки технологічних та технічних новацій. Таким чином реалізується двосторонній зв'язок між підприємницькою активністю та техніко-технологічними зрушеннями.

Крім того, можливість реалізації інновацій, пошуку нових наукових знань не в останню чергу залежить від наявності фінансових ресурсів. Так, витрати на наукові дослідження та розробки складають 40-50% всіх витрат на нововведення [118, с. 35]. Якщо великі корпорації можуть знаходити на це власні кошти, то малий і середній бізнес часто мають використовувати, відшукувати більш складні схеми залучення інвесторів. Зробити це можна в разі наявності у країні венчурного капіталу, фондового ринку та державної підтримки досліджень. Наприклад, у США до 65% всіх інвестицій у наукові розробки та технологічний бізнес здійснює держава [118, с. 46].

Кожне підприємство шукає найкращі стратегічні рішення для реалізації свого ресурсного потенціалу [157]. Разом з тим, кожний суб'єкт господарювання залежить від того, наскільки стійкі зв'язки між підприємництвом, фінансовими ресурсами та технологіями в країні, якими є масштаби та інтенсивність інноваційного процесу в країні. Стійкість цих зв'язків не в останню чергу залежить від держави. Саме держава на сучасному етапі розвитку економіки країн стає тією структурою, що створює передумови та нормативно-правові рамки для виникнення та здійснення інновацій, бо інновації значною мірою залежать від загального стану економіки країни, бюрократії, корумпованості, рівня освіти населення, інфраструктури.

Держава може впливати на інновації – стимулювати їх виникнення, впровадження – через інвестиційно-інноваційну політику, яка, на думку деяких дослідників, може бути представлена як своєрідна амальгама політики держави у сфері науки та техніки із промисловою політикою [53, с. 15]. Ідея щодо підсилення ролі держави в управлінні процесами інвестування просувається також у [87; 171; 107]. Можливий перелік механізмів, що сприяють і стимулюють інвестиційно-інноваційні процеси, наведено в [108].

Дослідники, зокрема І. Штулер, справедливо звертають увагу на питання інноваційної трансформації національної економіки та гармонізації підходів до регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку [206; 207].

На думку О. В. Морщагіна [147, с. 4–5] сутність державної інвестиційно-інноваційної політики можна визначити на підставі таких методологічних підходів:

- інституційного (сукупність інститутів, що забезпечують цілеспрямовану діяльність держави у сфері регулювання національних інноваційних процесів і формують специфічне інституціональне середовище взаємодії суб'єктів інноваційного процесу);

- функціонального (сфера та типи регулюючих функцій держави);

- формального (складова частина загальної політики держави, яка спрямована на забезпечення інтенсифікації інноваційного розвитку);

- системного (комплекс заходів щодо розвитку національної інноваційної системи).

На наш погляд, у вищезазначеній структурі представлено як окремі можливі підходи, так і вже певна категоризація (структуризація) інвестиційно-інноваційної політики держави. Це важливо насамперед з точки зору забезпечення системності у побудові та реалізації відповідної державної політики, що в кінцевому рахунку впливає й на її ефективність.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено, що головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [168, ст. 3, п. 1].

В роботі О. В. Бондаря зазначено, що «державна інноваційна політика — це комплекс заходів щодо розвитку національної інноваційної системи; інструмент реалізації інноваційної моделі розвитку економіки та сталого

розвитку країни, а також складова частина загальної політики держави, яка має систематично порівнюватися з інноваційною політикою технологічно розвинених країн, створюючи національне мистецтво управління інноваціями» [91]. Науковці також звертають увагу на особливості інвестиційно-інноваційних процесів в різних галузях народного господарства, які мають братися до уваги в управлінні [94].

В кінцевому рахунку, державна інвестиційно-інноваційна політика в Україні має стати одним з інструментів, можливо навіть фундаментальною основою, забезпечення сталого розвитку країни, тобто збалансованого розвитку не лише економічної складової суспільного устрою, але і соціальної та екологічної складових.

Слід зазначити, що розробка та впровадження державної інвестиційно-інноваційної політики зіштовхується з різними проблемами. Їй це стосується не тільки країн, які не входять до групи країн-лідерів. Досить часто інвестиційно-інноваційна політика знаходилася під сильним впливом двох ідеологій, представники яких активно лобіюють потрібні їм рішення, – наукової та ринкової.

Так, представники наукової ідеології стверджують, що техніка та технології природним шляхом виникають із наукових досліджень, а тому державі потрібно лише створити та підтримувати наукову базу. В той же час, представники ринкової ідеології стверджують, що інновації виникають в умовах сприятливого для ділової активності бізнес-клімату, а тому держава має сконцентруватися саме на цьому аспекті.

Здається, що наприкінці 20-го ст. з розвитком теорії інновацій і досліджень вдалося встановити необхідність взаємодії, ефективного партнерства науки та підприємців для забезпечення виникнення та впровадження у виробництво та життя суспільства інновацій. Тому завданнями державної інноваційної політики стали вважатися забезпечення взаємодії між різними учасниками та інститутами, залученими в інноваційні процеси: університети, дослідницькі лабораторії, банки венчурного капіталу,

державні агенції та інші. Так само, в рамках державної інноваційної політики мають встановлюватися нормативно-законодавчі рамки інноваційної діяльності [35, с. 10].

В межах інвестиційно-інноваційної політики держава може визначати пріоритетні напрямки наукових та технічних розробок, фінансувати їх або створювати умови для забезпечення їх фінансування, а також здійснювати фінансову підтримку освітніх установ, що готують фахівців, які надалі здійснюватимуть наукові дослідження. Так само, держава потенційно може створювати умови, за яких продажі застарілих товарів ставатимуть менш вигідними, ніж інноваційних (напр., за рахунок введення підвищених ставок акцизів або екологічних податків на таку продукцію), і таким чином впливати на ринок. Важливе значення має створення умов для роботи фондових ринків. Наявність нормативно-законодавчої бази, що забезпечує чітку та прозору фінансових установ, також позитивно позначається на інноваційній діяльності [118, с. 44]. Під «економікою, заснованою на знаннях» зазвичай розуміються тенденції у провідних країнах світу щодо більшої залежності від знань, інформації та високого рівня підготовки робочої сили, та зростаючої потреби у вільному доступі до цих ресурсів з боку бізнесу та суспільного сектору економіки. А оскільки знання та технології стають надалі більш складними, це обумовлює необхідність створення тісніших зв'язків між виробниками та іншими організаціями з метою отримання необхідних знань [53, с. 28]. Саме держава може сприяти створенню таких зв'язків в рамках інноваційної політики.

Тобто, з огляду на глобальні економічні тенденції, а також важливість інновацій для країни, зокрема – її сталого розвитку та забезпечення економічного зростання, постає питання визначення того, що на сучасному етапі розвитку людства має вважатися інноваційним розвитком економіки.

Проте слід зазначити, що незважаючи на досить широке використання термінів «інноваційний розвиток економіки», «інноваційний розвиток держави» визначень цього терміну можна зустріти в науковій літературі не

так багато. Окремими авторами «інноваційний розвиток економіки» трактується як необхідність усунення сукупності факторів, що негативно позначаються на інноваційній діяльності підприємств. Л. Яремко розглядає «інноваційний розвиток» у якості однієї з моделей розвитку економіки [211]. Проте з огляду на проведений вище аналіз понять «інновації», «державна інвестиційно-інноваційна політика», «економіка, заснована на знаннях», запропоновані трактовки поняття «інноваційний розвиток» представляються як такі, що охоплюють лише його окремі аспекти.

Більш ґрунтовним є запропоноване у роботі [120] трактування цього поняття, де «інноваційний розвиток економіки» пропонується розглядати як процес взаємодії зворотних зв'язків між усім комплексом економічних, соціальних, політичних, організаційних чинників, що визначають створення та комерціалізацію нових знань та технологій. Проте і в цьому, і в попередніх визначеннях терміну «інноваційний розвиток економіки» певною мірою ігнорується змістовне наповнення поняття «розвиток», як процес переходу від одного в інший стан, більш досконалий [152].

В даному дослідженні ми будемо головним чином орієнтуватися на використання поняття інвестиційно-інноваційний розвиток країни, що передбачає підтримання постійного процесу переходу народного господарства від одного технологічного стану (укладу) до іншого – більш прогресивного, що відбуватися за рахунок ефективного інвестування у нові технології та матеріали, підвищення професійного рівня робочої сили та науково-технічних кадрів, розширення кола та інтенсивності проведення науково-технічних розробок і досліджень, тісної взаємодії всіх учасників створення та впровадження інновацій.

В той же час, зважаючи на інтеграційні зміни та відповідні глобалізаційні процеси, що відбуваються в світі, а також на те, що найважливішим товаром у світі стають знання та інформація, швидкій передачі яких сприяє розвиток та розповсюдження телекомунікаційних технологій, є необхідність визначення поняття «інвестиційно-інноваційний розвиток економіки» в

більш широкому сенсі, тобто такому, що не обмежується кордонами однієї країни.

В цілому ж, інвестиційно-інноваційний розвиток економіки слід розуміти як процеси забезпечення економічного зростання країни шляхом впровадження інновацій у всі сфери діяльності людини за рахунок більш тісної та ефективної взаємодії між суб'єктами інвестиційно-інноваційного процесу в рамках національної економіки. Такий розвиток має забезпечуватися відповідними ресурсами, регуляторними процесами та інструментарієм.

1.2. Детермінанти інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства та визначення державного впливу на неї

Національне господарство є складною економічною системою, яка, в свою чергу, є підсистемою загального функціонування суспільства. Національне господарство забезпечує постійний процес відтворення економічних можливостей, виробничого базису та потенціалу суспільства.

Проте в будь-якій системі не існує механізмів автоматичного відтворення національного господарства, як економічного базису суспільства. Відтворювальні макроекономічні процеси забезпечуються сукупністю факторів, умов, вони мають системний характер формування та функціонування. В той же час, наукові дослідження, аналітична робота щодо відтворювальних процесів має виявляти пріоритетні складові, пріоритетні детермінанти процесу.

Інвестиційний процес є загальною передумовою відтворення національного господарства. Більше того, саме інвестиційні процеси є ключовою детермінантою досягнення розширеного відтворення, що є фактично ознакою економічного зростання, яке, в свою чергу, формує умови виходу балансу «виробничі можливості – потреби» на якісно новий еволюційний рівень. Особлива роль інвестиційного процесу в досягненні

економічного зростання в рамках національного господарства практично апріорі визнається дослідниками – як українськими, так і іноземними. В кінцевому рахунку мова йде про створення інвестиційно-інноваційної моделі зростання національного господарства. «Інноваційність» – це відображення домінуючого вектору спрямованості національного інвестиційного процесу, тобто позначення того напрямку, фокусування, яке може забезпечити найоптимальніший вплив на конкурентоспроможність національної економічної системи, її довготривалий стратегічний розвиток та відповідні перспективи в глобальній системі.

Дж. М. Кейнс надавав великого значення інвестиційному процесу в досягненні економічного зростання, забезпеченні сталого економічного розвитку. Некейнсіанська концепція економічного зростання, зокрема Є. Домара та Р. Харрода, базується також на значенні інвестиційного процесу. У Р. Солоу нагромадження капіталу також виступає фокусом уваги, в своїх дослідження автор використав виробничу функцію Кобба–Дугласа. Перелік досліджень, в яких інвестиції отримують домінантне значення в системі факторів економічного зростання національного господарства може бути доволі широким. Серед сучасних українських економістів можна звернути увагу на ряд досліджень, в яких надаються розрахунки між динамікою ВВП, валового нагромадження та валового нагромадження в основний капітал в Україні, а також обґрунтовуються цікаві ідеї щодо норми інвестицій, зокрема, так званої «критичної норми інвестицій», «індикатору інвестиційної безпеки» [100]. Норма валових інвестицій в основний капітал або індикатор інвестиційної безпеки розраховується як відношення інвестицій в основний капітал до ВВП. На думку авторів [192] ця норма не може складати менше 25%. На наш погляд, постановка питання про «норму інвестицій», «індикатор інвестиційної безпеки» є пошуком кількісного критерію досягнення певного ресурсного відтворення національної економічної системи, її техніко-технологічного базису. При цьому важливо звертати увагу на стан відтворення основних засобів виробництва – як в

цілому, так і за окремими галузями народного господарства. Так, в Україні в 2018 р. ступінь зносу основних засобів в цілому за народним господарством склала 60,6%, в промисловості – 66,4%, в сільському господарстві – 35,4%. При цьому існують галузі, в яких знос досягає майже 80% [149].

Дослідження вчених вказують на те, що значення в інвестиційному процесі в рамках національної економіки мають не тільки масштаби інвестицій, в тому числі й їх відносний параметр – співвідношення з ВВП, загальне інвестиційне забезпечення національної економіки у вигляді результатів нагромадження, але й структуризація валових нагромаджень, тобто їх структурна спрямованість, іншими словами – об’єктна структура. При цьому є підстави вважати, що другий аспект, друга проблема мають не менше практичне значення, ніж перший (загальний, валовий). Питання в тому, що кількісні характеристики далеко не завжди означають досягнення відповідних якісних змін. Тому саме в рамках об’єктної структуризації інвестиційного процесу визначається наявність-відсутність його інноваційної спрямованості, міра інноваційного наповнення тих коштів, які спрямовуються як капітальні вкладення. Зазначимо, що в 2018 р. валове нагромадження основного капіталу в Україні (нефінансові активи) склало 610,9 млрд. грн., але при цьому питома вага машин та обладнання (дуже важливий об’єктний компонент інвестування з точки зору якості відтворення економіки) склала менше половини – 44,6% [123].

Отже, в загальному макроекономічному інвестиційному процесі з точки зору його впливу на національне господарство, на економічний потенціал та економічне зростання, на наш погляд, треба виділити три домінантні аспекти-складові (рис. 1.2):

1. Обсяги (масштаби) інвестицій (взяті в абсолютному та відносному вимірах).
2. Динаміка обсягів інвестицій (також в абсолютному та відносному вимірах).

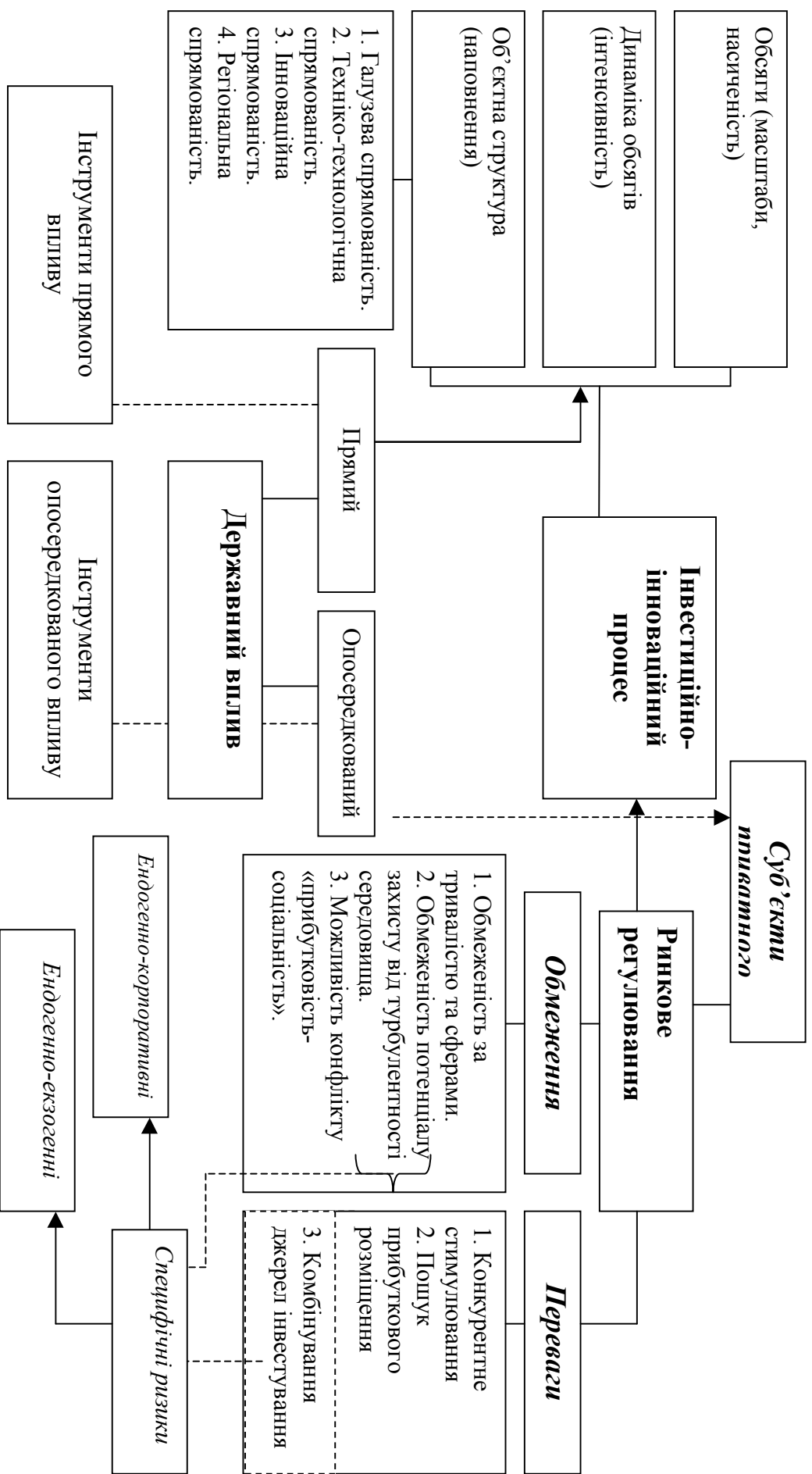

Рис. 1.2. Структура інвестиційно-інноваційного процесу в національній економічній системі

1. Об'єктно-структурна спрямованість інвестицій, в тому числі міра їх орієнтації на інноваційні проекти.

Масштаби характеризують загальні, валові параметри інвестиційного потоку, його насиченість в той чи інший період часу. Для оцінки масштабів накопичених інвестицій можна використовувати показники нагромадження, в яких відбивається, зокрема, приріст основного капіталу, що є дуже важливим для оцінки інвестиційно-відтворювальних процесів на макроекономічному рівні. В цілому валові нагромадження характеризують певні зміни в можливостях, потенціалі національної економічної системи, що фактично обумовлює значною мірою майбутнє народного господарства у певний період часу. Це характеристика ресурсу, функціонуючого фактору техніко-технологічного забезпечення загальних економічних процесів, що відбуваються на макроекономічному рівні.

Відносні виміри масштабів найбільш повно передаються через порівняння масштабів, насиченості інвестиційного потоку з іншими макроекономічними показниками. Зокрема, можна для співставлення, для створення відносних значень використовувати дані ВВП. Так, поширеним аналітичним прийомом є використання показників ВВП для розрахунків норми нагромадження, норми валових інвестицій. Такі порівняльні характеристики надають можливість й оцінити інвестиційний процес в той чи іншій країні через призму світової порівняльності економік, через призму компаративності в глобальній економіці.

В принциповому плані масштаби інвестиційного потоку демонструють процес інвестиційного підкріплення відтворення національного господарства в його виключно кількісних вимірах. Масштаби даного потоку є важливим компонентним фактором та одночасно показником (насамперед при використанні норми нагромадження у зв'язці з ВВП) стану техніко-технологічного підкріплення національної економіки, забезпечення важливої складової досягнення відповідного рівня економічної безпеки національного господарства. В кінцевому рахунку масштаби інвестиційно-інноваційного

процесу, його правильна структуризація через роботу відповідних регуляторних механізмів економічної діяльності в країні, його адекватне інфраструктурне та інституціональне забезпечення створюють передумови для побудови базису ефективної національної інвестиційно-інноваційної системи, яка здатна забезпечувати сталий економічний розвиток, стале зростання конкурентоспроможності та добробуту. Саме відповідне наповнення інвестиційно-інноваційних процесів в країні створює необхідні передумови для її послідовного руху, позитивної динаміки в ланцюгу переходу від одного технологічного укладу до іншого, більш прогресивного та перспективного.

Динаміка насичення, масштабів інвестиційного потоку, норми нагромадження надають можливість зробити стратегічні національні порівняння, виходячи з позицій пошуку аргументів, доказів щодо змін в інвестиційному процесі – зростання-зменшення, без особливої динаміки. Динамічні показники певним чином прогнозують майбутнє національного господарства, майбутній стан суспільного відтворення, перспективи конкурентоспроможності національної економіки, добробуту суспільства. З іншого боку, динаміка інвестиційного потоку характеризує регулятивну ефективність менеджерів, насамперед державного рівня. Динаміка показників – підстави для оцінки, аналітичного осмислення стану та пріоритетів економічної політики держави, її регулятивної діяльності в масштабах національної економіки.

Об'єктно-структурна спрямованість інвестиційного потоку, який відбувається в національному господарстві, визначає чимало параметрів стратегічного майбутнього національної економіки. Значення має:

- по-перше, галузева спрямованість інвестиційного потоку, його відповідна структуризація;
- по-друге, техніко-технологічна якість інвестиційного потоку, його структуризація за відповідністю певним рівням технологічного базису, технологічного укладу;

- по-третє, рівень інноваційності інвестиційного потоку, його структуризація за рівнем інноваційності інвестиційних проектів;
- по-четверте, регіональна спрямованість інвестиційного потоку, його відповідна регіональна структуризація.

В сучасній системі змішаної економіки значна частина інвестиційних потоків спрямовується, регулюється (за об'єктами, обсягами, часом, умовами здійснення тощо) приватними суб'єктами підприємницької діяльності. Власники бізнес-структур приймають ключові управлінські рішення в інвестиційно-інвестиційній сфері. Враховуючи значну, домінуючу частину приватного сектора в сучасних економічних системах треба особливо підкреслити те, наскільки значимими для народного господарства, його поточного та перспективного стану, є ті управлінські рішення щодо інвестування, щодо інноваційної спрямованості інвестиційного процесу, які приймаються власниками бізнесу.

Рух приватних інвестицій регулюється та відповідним чином контролюється насамперед системою тих ринкових відносин, які склалися в певній країні, на певному економічному просторі. Якщо спиратися на ідеї А. Сміта, то «невидима рука ринку» має найкращим чином відрегулювати в тому числі й рух інвестиційного капіталу, інвестиційні потоки в економіці. Проте, економічна система ХХІ сторіччя суттєво відрізняється від економічної системи ХVІІІ сторіччя. Тому потрібна наукова обережність у ставленні до ідей класиків економічної науки щодо ефективності, потенціалу ринкового саморегулювання економічного життя, включаючи насамперед міру здатності ринкового саморегулювання до формування та відтворення відповідних стимулів до інвестування, забезпечення адекватного за масштабами та часом формування інвестиційних потоків та їх найбільш ефективного суб'єктного спрямування. В останньому визначається потенціал інноваційного оновлення економічної системи в цілому та її окремо взятих підприємницьких структур.

Макроекономічне регулювання в сучасних умовах набуло суттєво значення з точки зору забезпечення сталого економічного розвитку народного господарства, забезпечення, зокрема, адекватного інвестиційно-інноваційного підкріплення системи національного відтворення або відповідного відтворення в межах більш широких цілісних економічних утворень, досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності національної економіки в глобальному економічному просторі.

Якщо аналізувати потенціал ринку як інвестиційно-інноваційного регулятора в рамках національної економічної системи, то, на наш погляд, цей потенціал можна визначити наступними моментами:

– наявність ринкової конкуренції мотивує суб'єктів підприємницької діяльності до інвестиційного оновлення виробництва: капіталу (виробничих фондів) підприємства, інших ресурсних компонентів виробничо-технологічної системи, товарної продукції тощо. Модернізація товарного асортименту, пошук відповідних товарних інновацій, модернізація властивостей продукції, що пропонується ринку та споживачам, є постійним завданням переважної більшості підприємницьких структур. Конкурентні економічні відносини змушують суб'єктів національної економічної системи (виробників – суб'єктів пропозиції на ринку) постійно працювати над інвестиційно-інноваційними проектами, спрямованими на конкурентоспроможність, на пошук конкурентних переваг. Ринкова система є в цілому, дійсно, системою, в якій створюються та відтворюються відповідні інвестиційно-інноваційні стимули по відношенню до приватних суб'єктів господарювання;

– суб'єкти підприємницької діяльності орієнтуються на показник прибутковості, на рівень рентабельності виробництва та збуту. Прибутковість та рентабельність не є сталими показниками в умовах ринкової турбулентності, ринкової нестабільності, ринкової конкурентної боротьби, доволі частої зміни співвідношення сил в її межах. Зазначені моменти є в цілому іманентними характеристиками ринкової самоорганізації,

ринкового руху сил. Приватний інвестиційний потік орієнтується, по-перше, на пошук найбільш прибуткового розміщення інвестиційних коштів та, по-друге, на їх якнайшвидшу віддачу. Одночасно треба підкреслити, що в приватному інвестуванні не виявляється достатньо зацікавленості у довготривалих інвестиційних процесах;

– джерела приватних інвестиційних коштів, які готуються або вже спрямовуються в економічні проекти, досить часто є комбінованими. Під цим треба розуміти:

а) використання партнерських проектів, тобто об'єднання інвестиційних капіталів, інвестиційних зусиль декількох та більше суб'єктів підприємницької діяльності. Характерним в цьому випадку прикладом є формування акціонерного капіталу, як результату партнерського формування статутного фонду як джерела інвестування. Акціонерне партнерство може передбачати участь великої кількості економічних суб'єктів. Внутрішнім мотивом акціонерного партнерства є саме намагання сформувати та підтримати необхідно інвестиційно-ресурсну базу для реалізації більш-менш масштабних економічних проектів. При цьому, для повноти картини, треба зазначити, що акціонерне партнерство – це й спосіб мінімізації підприємницьких ризиків, тому що включається принцип обмеженої відповідальності партнерів за результати діяльності товариства;

б) використання комбінації інвестиційних ресурсів за бізнес-схемою «власні кошти (прибуток, статутні внески) – запозичені кошти». Їх співвідношення в тому чи іншому інвестиційному проекті може складатися по-різному. Досить часто в такому співвідношенні домінують запозичені кошти, що, з одного боку, прискорює процес формування інвестиційної бази, необхідної для започаткування певного інвестиційного проекту. Проте, з іншого боку, запозичені кошти збільшують витрати на інвестиційний проект за рахунок вартості кредитних коштів та підвищують рівень ризикованості інвестиційної діяльності. Це питання особливо актуальне для бізнес-діяльності в Україні, де вартість кредитних ресурсів може досягати 25% та

вище, що створює суттєве навантаження на вартість інвестиційних проектів, на її здороження.

Отже, комбінування джерел інвестиційних ресурсів, з одного боку, може розглядатися як економічна норма сучасної бізнес-діяльності, використання якої розширює інвестиційні можливості, активізує інвестиційний потік. Разом з тим, таке комбінування інвестиційних ресурсів та інвестиційного потенціалу бізнес-проектів створює свою особливу систему інвестиційних ризиків (обмежень). На наш погляд, їх можна представити наступним чином:

– «інвестиційні ризики (обмеження) ендогенно-акціонерного (ендогенно-корпоративного) походження». Суб'єктивний внутрішній фактор працює таким чином: кожен партнер (акціонер) – це певне особливе суб'єктне бачення масштабів, доцільності, об'єктів, часу інвестування, прийнятного терміну окупності вкладень тощо. Коли ці бачення формуються в єдність, тоді акумулюється потенціал та розпочинається відповідний реальний інвестиційний рух. Коли в цих баченнях формуються суперечності, й доволі суттєві, то це стримує та обмежує інвестиційний потік та його кінцеву ефективність;

– «інвестиційні ризики (обмеження) екзогенно-ендогенного походження». Екзогенним компонентом виступає діяльність суб'єкта-кредитора. Цей суб'єкт абсолютно слідкує за точністю реалізації кредитної угоди з боку позичальника-інвестора. У позичальника в конкурентному середовищі все складається не ідеально, не абсолютно передбачуваною. Порушення кредитної угоди з боку позичальника створює достатні передумови для включення кредитором санкцій. Ці санкції здатні привести фактично до запинки та й можливо в цілому до ліквідації інвестиційного проекту. Особливістю ринкових відносин в таких ситуаціях є те, що кредитора фактично не цікавить сам інвестиційний проект. Його цікавить тільки поточна здатність позичальника сплачувати проценти та погашати кредит. Крім того, кредитор намагається забезпечити надійний захист своїх

інтересів через заставу або інший надійний варіант. Й таким чином формується ситуація, за якої ринкові відносини фактично не підтримують власне інвестиційний проект.

Починаючи з Дж. М. Кейнса економічна наука активно визнає значну, в окремі періоди – абсолютно критично важливу, роль держави в економічних процесах, в економічних відносинах, в забезпеченні сталого економічного розвитку. Це повною мірою стосується й питання підтримки, спрямування інвестиційно-інноваційних процесів в національних економічних системах.

На наш погляд, необхідність державного втручання в інвестиційно-інноваційну діяльність суб'єктів господарювання обумовлюється насамперед тим, що досить часто в наукових економічних працях характеризується (в рамках загального бачення можливостей ринкової системи) як «провали ринку». Розглянемо ті основні інвестиційно-інноваційні проблеми, які не вирішує або недостатньо ефективно вирішує ринковий механізм саморегулювання щодо зазначених процесів («інвестиційні провали ринкового саморегулювання»):

- відсутність достатньої зацікавленості в інвестуванні за рахунок приватних джерел проектів з довготривалим терміном повернення інвестицій, окупності вкладених коштів. Від тривалості повернення вкладених коштів залежить: по-перше, початок отримання прибутку, заради якого й відбувається власне інвестування; по-друге, формування певного набору підприємницьких ризиків. Можна передбачити, що в уявленнях суб'єктів бізнесу чи більшою є тривалість інвестиційного проекту, тим вищими будуть системні підприємницькі ризики. Відомою характеристикою у поведінці суб'єктів підприємницької діяльності є намагання уникнути або мінімізувати ризики. Й такий стиль поведінки є достатньо раціональним з точки зору загальних умов та мети їх діяльності;

- певна схильність до інвестування у відносно технологічно не складні проекти та галузі (зокрема, в фінансово-кредитну сферу, страхування, інвестиційне посередництво, оптову та роздрібну торгівлю, операції з

нерухомим майном). Можна зазначити, що за всієї важливості зазначених галузей, все ж таки виробнича сфера створює основу задоволення суспільних потреб, відповідний потенціал, базис. Проте в інвестиційних проектах у виробничий процес приватному бізнесу досить часто потрібно знайти якесь інноваційне рішення, щоб після завершення інвестиційного процесу отримати якусь реальну ринкову перевагу. Знаходження таких рішень, розробка таких проектів є достатньо складним та системним бізнес-завданням;

- нестабільність, певна неритмічність приватних інвестиційних проектів, що створює своєрідний амплітудний характер розвитку інвестиційних потоків в часі. Такий стан обумовлюється дією ряду факторів, серед яких, зокрема, можна назвати: суб'єктно-емоційний характер партнерських відносин в межах корпоративних бізнес-утворень, коливання інтересів партнерів в корпоративних компаніях, турбулентність середовища діяльності, яка впливає на можливості формування інвестиційних ресурсів тощо. Турбулентність ринкового середовища є його іманентною ознакою, її неможна подолати за рахунок якихось спеціальних, цілеспрямованих заходів. Тому головним щодо проблеми турбулентності ринкового середовища, середовища інвестиційно-інноваційної діяльності є не стільки її подолання, скільки оцінка здатності стійкості бізнесу, стійкості інвестиційно-інноваційних процесів, що ініціюються ним, до турбулентності. В цілому, така стійкість для більшості компаній є дуже обмеженою, тому що вони не мають достатнього фінансового потенціалу для реагування на ситуацію, в тому числі й за рахунок гнучкої реструктуризації тих фінансових ресурсів, того капіталу, яким вони можуть розпоряджатися;

- самі по собі ринкові відносини не формують людину-інноватора. Ринкова система побудови економічних відносин не може змінити природу індивідуумів та соціуму. Інноваційні потреби не є домінантною складовою в системі потреб, в їх ієрархії. У відомому дослідженні Е. Роджерса (теорія дифузії інновацій) стверджується, зокрема, що лише 2,5% людей можуть

бути віднесені до числа тих, які орієнтовані на сприйняття інновацій (ця група в сегментаційній структурі автора названа «інноваторами») [183]. Однією з основних ідей Е. Роджерса є також те, що поширення інновацій, трансформація ставлення людей до інновацій відбувається через здатність до комунікацій між сегментними групами;

- відсутність достатньої мотивації, коштів та інших ресурсів для реалізації суспільно-значимих достатньо масштабних інвестиційних проектів. Причини такої ситуації можуть бути різними: неможливість отримати достатню віддачу від споживачів результатів інвестиційного проекту; неможливість отримати в рамках існуючої кон'юнктури певного ринку ціну, яка б забезпечила окупність та доходність відповідного товару (послуги) тощо. Прикладом може, зокрема, слугувати проблема «зелених» інвестицій, тобто інвестицій, які спрямовуються на зменшення техногенного впливу на навколишнє природне середовище [166; 99]. Напевно, пріоритетними напрямками «зеленого» інвестування, виходячи із суспільних та глобальних інтересів, є розробка та реалізація проектів, що пов'язані зі зменшенням економічного значення невідновлювальних джерел отримання енергетичних ресурсів, що, зокрема, є надзвичайно важливим для умов України.

В табл. 1.1 представлено структуру капітальних інвестицій за галузями народного господарства України за період 2010-2018 рр. Проведені нами розрахунки надають можливість оцінити динаміку питомої ваги інвестицій у певну галузь по відношенню до загальних обсягів капітальних інвестицій в народному господарстві України. Найбільша питома вага стабільно відслідковується щодо капітальних інвестицій в промисловість (34,5%, 2018 р.), що не достатньо логічним з точки зору значення промисловості в макроекономічних показниках.

Таблиця 1.1

Структура капітальних інвестицій в економіці України, млн. грн.

Галузь	Капітальні інвестиції					
	2010		2015		2018	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього	180575,5	100,0	273116,4	100,0	578726,4	100,0
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	11062,6	6,1	30154,7	11,0	266104,1	11,3
Промисловість	55384,4	30,7	87656,0	32,1	199896,0	34,5
Будівництво	29767,0	1,5	43463,7	15,9	55993,9	9,7
Оптова та роздрібна торгівля	18550,4	10,3	20662,9	7,6	51817,6	9,0
Транспорт	19322,4	10,7	18704,0	6,8	50078,3	8,7
Інформація та телекомунікації	8625,8	4,8	22975,0	8,4	29884,9	5,2
Фінансова та страхова діяльність	5861,5	3,2	6448,0	2,4	10652,3	1,8
Операції з нерухомим майном	9861,0	5,5	11899,0	4,4	27556,8	4,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	4991,7	2,8	4065,2	1,5	10798,2	1,9
Освіта	1818,4	1,0	1540,1	0,6	4460,0	0,8

Розраховано за [122].

Майже вдвічі за зазначений період збільшилася частка сільського господарства (разом з лісовим та рибним господарством), й досягла 11,4%. Ця динаміка є також відображенням тих змін, які відбуваються в структурі ВВП та експорту України, де зростає значення агропромислового сектору. Разом з тим, враховуючи те, що приватні інвестиції є абсолютно домінуючими в структурі джерел інвестування, ми можемо зробити висновок про те, що приватних інвесторів мало цікавлять такі важливі для суспільства сфери, як освіта, професійна, наукова та технічна діяльність, які є дуже важливими для забезпечення відтворення та розвитку національної інноваційної системи. Так, питома вага капітальних інвестицій в освіту в загальному обсязі капітальних інвестицій склала: 2010 р. – 1%, 2015 р. –

0,56%, 2018 р. – 0,77%. Щодо аналогічного показника капітальних інвестицій в професійну, наукову та технічну діяльність, то тут ситуація в динаміці наступна: 2010 р. – 2,8%, 2015 р. – 1,5%, 2018 р. – 1,9%. В обох зазначених галузях спостерігається динаміка скорочення питомої ваги, що є певним свідченням того, що ці суспільно важливі галузі не знаходять достатньої уваги з боку приватних інвесторів, більше того спостерігається зниження інвестиційного інтересу до них навіть при тих незначних загальних обсягах, що інвестуються.

Таким чином, «інвестиційні провали» ринкового механізму саморегулювання інвестиційно-інноваційних проєктів та відповідної діяльності вимагають від держави виступати достатньо активним учасником інвестиційно-інноваційних процесів у межах відповідного економічного простору.

Розглянемо основні цілі державної участі в інвестиційно-інноваційній діяльності, спрямованість її відповідної інвестиційно-інноваційної політики в межах національної економіки. На наш погляд, вони можуть бути представлені наступним чином:

- включення зовнішнього (додаткового до ринкового) стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів приватної господарської діяльності для формування відповідних масштабів інвестиційного потоку на загальному рівні, на рівні забезпечення відповідних масштабів відтворення та нагромадження в країні;

- розширення інвестиційного потоку в народному господарстві за рахунок використання фінансових можливостей держави та суб'єктів регіонального впливу – включення коштів державного бюджету, місцевих, регіональних бюджетів в систему інвестиційно-інноваційного забезпечення на різних рівнях економічної системи як відповідних джерел інвестиційних ресурсів. Розрахунок та аналіз відповідних показників в Україні (табл. 1.2) дозволяє зробити наступні висновки:

Структура фінансування інноваційної діяльності в Україні
(промислові підприємства)

Рік	Витрати на інновації, млн. грн.	У тому числі за рахунок коштів							
		Власних		Державного бюджету		Інвесторів- нерезидентів		Інших джерел	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0
2016	23229,5	22036,0	94,5	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,3
2017	9117,5	7704,1	84,5	227,3	2,4	107,8	1,2	1078,3	11,8
2018	12180,1	10742,0	88,2	639,1	5,2	107,0	0,9	692,0	5,7

Розраховано за [105].

а) в останні чотири роки (2015-2018 рр.) відбувається зростання обсягів державного фінансування інноваційної діяльності: наприклад, з 55,1 млн. грн. в 2015 р. до 639,1 млн. грн. в 2018 р. Тобто за цей період обсяги фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного бюджету зросли в 11,6 рази. При цьому за цей період загальні витрати на інновації в країні зросли на 33,6% (приблизно – в 3 рази);

б) в період 2015–2018 рр. відбувалося постійне збільшення питомої ваги коштів державного бюджету в фінансуванні інноваційної діяльності: з 0,4% в 2015 р. до 5,2% в 2018 р. Тобто за цей період питома вага фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного бюджету зросла в 13 разів, що в аспекті оцінки темпів є суттєвим;

в) держава поступово змінює своє ставлення до фінансування інноваційної діяльності в Україні, підвищує свою увагу до цих процесів та відповідно свою роль в інноваційному забезпеченні відтворення національного господарства;

– створення умов (податкових, кредитних, субсидійних, бюджетних тощо) для залучення інвестиційних ресурсів приватного сектору економіки (в тому числі іноземного походження) в соціально значимі інвестиційно-інноваційні проекти, тобто в такі, в які без додаткового регулятивного та іншого впливу з боку держави необхідні інвестиційні ресурси від приватного сектору не будуть спрямовані;

– створення умов для залучення інвестиційних ресурсів приватного сектору економіки в довготривалі інвестиційні проекти, в проекти венчурного характеру. В кінцевому рахунку, саме в рамках венчурної діяльності формується найбільший потенціал інноваційності – техніко-технологічної, товарної та іншої;

– створення умов для захисту акціонерного капіталу, в тому числі через забезпечення відповідного захисту міноритарних акціонерів. Акціонерна система має достатньо внутрішніх механізмів для самовідтворення. Насамперед, це пов'язано з відповідними приватними інтересами в отриманні економічного зиску, в тому числі за рахунок відповідної акумуляції інвестиційних ресурсів та їх проектного використання. Проте внутрішній механізм взаємовідносин в межах акціонерного бізнес-партнерства не завжди забезпечує захист інтересів всіх учасників таких процесів [158–161]. Це створює проблеми щодо наявності інтересів у відносно незначних власників потенційних інвестиційних ресурсів брати участь у таких проектах в майбутньому;

– створення більш сприятливого ставлення з точки зору податкового адміністрування, загальних принципів регулювання по відношенню до ключових, з одного боку, постачальників інвестиційних ресурсів, а з іншого, – «постачальників» фінансових коштів до бюджетів (державного та регіональних).

Коли ми розглядаємо групу «інвестиційно-фінансових донорів» в системі цілей інвестиційно-інноваційного регулювання, то потрібно щонайменше брати до уваги та відповідним чином використовувати в

державному управлінні «правило Парето» (20:80, 20% клієнтів приносять 80% доходів): ми не виключаємо необхідність включення з боку держави певних преференцій по відношенні до цієї групи підприємств. Ці преференції можуть бути як прямими, так і опосередкованими. Прямі преференції можуть одночасно означати й появу дискримінації, тому що виділення певної групи суб'єктів господарювання як отримувачів прямих преференцій від держави, теоретично означає появу певної дискримінації щодо інших суб'єктів економічної діяльності. Важливо в аспекті преференції-дискримінація проводити відповідні аналітичні розрахунки для того, щоб знаходити такі рішення, які б в цілому сприяли максимального ефекту на макрорівні. Тому ми не вважаємо прямі преференції від держави абсолютно неприйнятними в сучасній системі. Економічні розрахунки мають доводити чи відкидати ідеї прямих преференцій. Щодо непрямих преференцій для «підприємств-донорів», то тут існує чимало інструментів їх реалізації, серед яких значна частина може бути пов'язана з умовами податкового адміністрування, які застосовуються відповідними державними інституціями. В тому числі дану проблематику можна розглядати в рамках концептуального перетворення діяльності багатьох державних інституцій в систему «сервісних організацій» по відношенню до бізнес-структур.

Зазначені цілі діяльності держави в інвестиційно-інноваційній сфері в рамках національної економічної системи мають реалізовуватися через державному рівні та використання ними різних груп інструментів впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність в національній економіці. В цілому, характер державної інвестиційно-інноваційної політики має бути компенсаторно-стимулюючий: з одного боку, потрібно компенсувати за рахунок відповідних дій державних інститутів регулювання ті недоліки, які є характерними для ринкового саморегулювання, компенсувати «провали» ринку. З іншого боку, потрібна не тільки компенсаторна діяльність, але й діяльність державних інститутів, яка може внести певний вклад в систему стимулів щодо розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в країні.

В цілому, на наш погляд, в забезпеченні реалізації державної інвестиційно-інноваційної політики, регулювання інвестиційно-інноваційних процесів в країні з метою забезпечення їх найбільшої суспільної ефективності використовуються наступні підсистеми: податкова, бюджетна, кредитна, міжнародна, бізнес-регулятивна, науково-технічна, екологічна, регіональна (рис. 1.3).

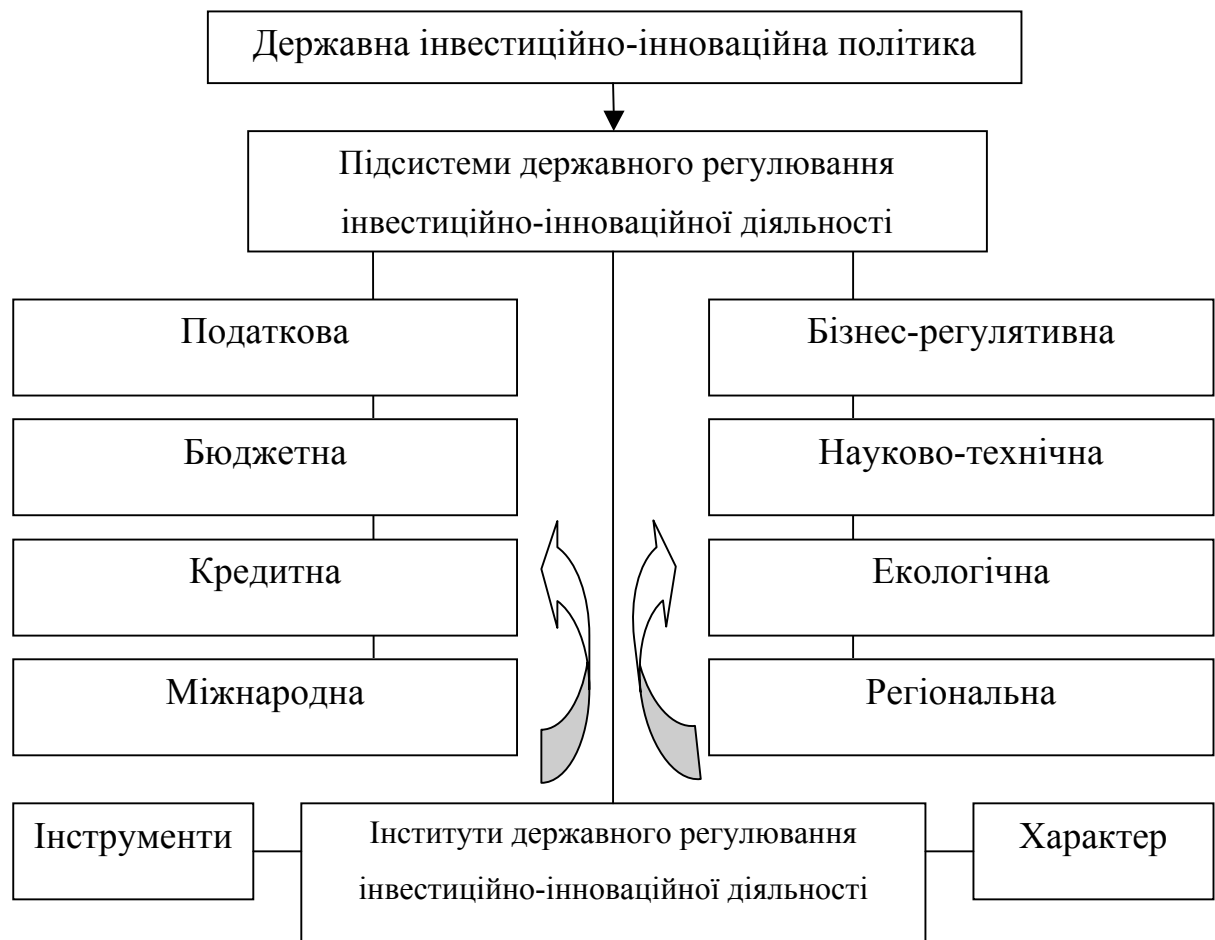

Рис. 1.3. Структура організаційно-управлінського забезпечення проведення державної інвестиційно-інноваційної політики

Існує достатньо підстав вважати пріоритетною підсистемою – податкову. Доцільно виходити з того, що прямий вплив держави на інвестиційно-інноваційні процеси в Україні є достатньо незначним, про що й свідчать вищенаведені дані щодо питомої ваги коштів державного бюджету в загальних джерелах інвестування (це є проявом дії бюджетної підсистеми, як

підсистеми прямого впливу). Тому з врахуванням цього регуляторна робота держави щодо спрямування податкової системи на інвестиційно-інноваційне стимулювання набуває для України великого значення.

Кредитна підсистема є також підсистемою непрямого, опосередкованого впливу держави на інвестиційно-інноваційні процеси в країні. На відміну від бюджетної підсистеми, тут передбачається такий механізм підтримки та спрямування інвестиційно-інноваційних процесів який передбачає повернення коштів, проте позичковий механізм налаштовується на більш сприятливі умови для суб'єктів господарської діяльності, ніж це зазвичай здійснюється в чисто комерційному позичковому секторі.

Міжнародна підсистема має концентрувати зусилля держави на залучення в національну економічну систему коштів іноземних інвесторів, створення необхідних умов, бізнес-клімату в країні для надходження іноземних інвестицій, насамперед прямого інвестування.

Бізнес-регулятивна система підтримки з боку держави інвестиційно-інноваційного процесу в національній економіці має спрямовуватися на створення відповідного бізнес-клімату в країні, такого, який максимально сприяв би інвестиційній активності як резидентів, так і нерезидентів. Крім того, то може бути й проведення певної цінової політики, політики субсидування по відношенню до виробництва певних товарів.

Науково-технічна підсистема передбачає створення та підтримку з боку держави відповідної науково-технічної інфраструктури в країні, забезпечення ефективного функціонування системи інститутів, що здійснюють важливу для народного господарства та суспільства в цілому науково-дослідну роботу, орієнтовану як на прикладні розробки, так і на фундаментальні. Підтримка державою системи освіти, насамперед вищої освіти, є забезпеченням відтворення людського потенціалу інноваційної діяльності в країні.

Екологічна підсистема має стимулювати здійснення приватними суб'єктами господарювання «зелених інвестицій», завданнями яких може бути збереження відновлювальних ресурсів, зменшення залежності народного господарства від постачання імпортних ресурсів, насамперед енергетичного призначення тощо.

Регіональна підсистема передбачає наявність зусиль з боку місцевих (регіональних) влад щодо залучення на відповідну територію іноземних інвестицій, розвиток інвестиційно-інноваційних процесів на регіональному рівні.

Виділені підсистеми державного впливу на інвестиційно-інноваційні процеси в народному господарстві не функціонують автономно, важливого значення набуває створення ефективних міжінституційних поєднувальних процесів, які б забезпечували необхідні характеристики цілісної, керованої, стратегічно правильно спрямованої системи.

1.3. Компаративний аналіз основних підходів до державного стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку в економічно розвинених країнах світу

Використання позитивного досвіду провідних країн світу в регулюванні інвестиційно-інноваційної сфери є однією з основних передумов побудови ефективної моделі сталого економічного розвитку України. Дотепер, внаслідок недостатньо сприятливого інвестиційного клімату національній економіці бракує інвестицій [174] для надійного забезпечення її функціонування та розвитку. Вивченню й аналізу міжнародного досвіду регулювання інвестиційно-інноваційної політики присвячено теоретичні та прикладні дослідження таких авторів, як Б. Артур, Єрмольєв і Каньовські [1], Н. Калдор [39], Г. Сільбергер, Г. Досі, Л. Орсеніго [68], М. Туган-Барановський [195; 196], Р. Солоу [70] тощо.

Як уже було зазначено вище, державне регулювання інвестиційно-інноваційних процесів має дві форми – пряме й опосередковане регулювання. Аналіз показує, що всі економічно розвинуті країни світу використовують як прямі, так і непрямі методи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. Як пряме державне регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, так і опосередковане в різних країнах має свою специфіку, проте скрізь відіграє значну роль у забезпеченні інвестиційно-інноваційної діяльності та розвитку. Порівняння національних інвестиційно-інноваційних моделей дозволяє знайти переваги та проблемні місця тих чи інших підходів у державному регулюванні інвестиційно-інноваційної діяльності.

Набір інструментів державного впливу на інвестиційно-інноваційні процеси у країнах є доволі широким. Зокрема, це – стимулювання інвестиційно-інноваційної активності бізнесу; вдосконалення податкового, патентно-ліцензійного законодавства, порядку здійснення амортизаційних відрахувань; регулювання передачі технологій; система контрактних відносин; зняття окремих обмежень стосовно охорони навколишнього середовища, антитрестовського законодавства; різні форми підтримки міжорганізаційної кооперації та малого інноваційного бізнесу.

На підставі аналізу досвіду економічно розвинених країн доцільно звернути увагу на такі структурні елементи головних засад державної науково-технічної політики в інноваційній сфері:

- технологія. Формується відповідна система пріоритетів науково-технічного розвитку, науково-технічної політики щодо вдосконалення технологій. Зазвичай, вибираються напрямки, в яких національна економіка вже має певні успіхи;
- фінанси. Окреслюється фінансове та ресурсне забезпечення для створення та впровадження технологій;
- інфраструктура й управлінське забезпечення.

Стимулювання державою інноваційно-інвестиційних процесів потребує використання ефективних інструментів грошово-кредитної політики задля забезпечення необхідної збалансованості монетарних і макроекономічних показників.

Найпоширенішими фінансовими механізмами прямого державного регулювання інноваційної активності у промисловості в економічно розвинених країнах є:

- державні кредити чи державні гарантії, що надаються комерційним банкам, які, у свою чергу, забезпечують доступ до кредитних ресурсів суб'єктам господарювання;

- державне замовлення на розробку, виробництво й поставку стратегічно важливої наукоємної продукції;

- пайова участь у фінансуванні наукових досліджень, що замовляються промисловими підприємствами.

До нефінансових механізмів прямого державного регулювання також належать експортно-імпортні квоти, які використовуються для забезпечення необхідного рівня конкуренції на внутрішніх ринках наукоємної продукції [205].

Аналіз показує, що всі економічно розвинені країни світу активно використовують і непрямі методи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, передовсім, механізми податкової й амортизаційної політики.

Більшість підходів до стимулювання ґрунтуються на наданні пільг, що мають такі спільні риси:

- віднесення витрат на НДДКР на поточні виробничі витрати підприємства або на собівартість продукції, як у США, Канаді, Великобританії тощо;

- відтермінування сплати податків для підприємств, що здійснюють інвестування у виробництво нової наукоємної продукції, до початку надходження прибутку від її реалізації;

– знижка з податку на прибуток, пропорційна приросту витрат підприємства на НДДКР.

Важливим питанням інвестиційно-інноваційної діяльності є формування відповідних джерел фінансування. В економічно розвинених країнах інвестиції на інноваційну діяльність надходять із багатьох джерел, які можна поділити таким чином:

- державні інвестиції в інноваційний розвиток (державний і муніципальні бюджети);
- приватні інвестиції – фінансування інновацій, переважно, за власний кошт компаній;
- університети й інші вищі навчальні заклади;
- некомерційні організації;
- іноземні інвестиції.

Особливістю американської моделі регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності є відсутність єдиного центру такого регулювання. Водночас, у США добре налагоджено інноваційну державну політику, підтриману низкою відповідних законодавчих актів, що забезпечують стимулювання використання для інвестування в інновації ресурсів приватного бізнесу та зменшення державного фінансування. В цій моделі інвестиції в інновації моделі здійснюються на підставі визначених пріоритетів розвитку національної економіки.

Серед сильних сторін американської інноваційної політики можна виділити ефективні підходи щодо сприяння передачі технологій і комерціалізації продукції НДДКР, що фінансуються на федеральному рівні, а також надійний захист інтелектуальної власності [51, с. 81-82].

Концепція та структура інвестиційно-інноваційної діяльності в США містить такі складові:

- інфраструктурна складова – державна інфраструктура з підтримки інновацій;

- інституційна складова – інституції, задіяні для організації, регулювання, контролю та заохочення інноваційної діяльності;
- інструментальна складова – механізми сприяння інноваційній діяльності;
- ресурсна складова – система джерел фінансування інноваційної діяльності.
- Державна інфраструктура з підтримки інновацій складається з таких компонентів:
 - економіко-правові законодавчі методи;
 - державне фінансування наукової сфери;
 - контрактна система відносин між суб'єктами інноваційної діяльності та державою;
 - податкова система;
 - амортизаційні заходи, субсидії;
 - патентно-ліцензійна, антитрестовська політика;
 - передача технологій, підтримка міжорганізаційної кооперації та дрібного інноваційного бізнесу.

Інституціями державного регулювання інноваційної діяльності у США є:

- Американський науковий фонд (курує фундаментальні дослідження);
- Американська наукова рада (курує промисловість й університети);
- НАСА;
- Національне бюро стандартів;
- Міністерство оборони;
- Національний центр промислових досліджень;
- Національна академія наук;
- Національна технічна академія;
- Американська асоціація сприяння розвитку науки.

Перші 5 установ отримують фінансування суто з федерального бюджету; решта 4 мають змішане державно-приватне фінансування: приблизно навіпіл, невелика частка інвестицій припадає на університети, коледжі та неурядові організації.

В регулювання інноваційної діяльності в американській економіці включені такі інституції:

- президент, що забезпечує використання інноваційних переваг США в інтересах держави;
- конгрес, функцією якого є прийняття законодавчих актів, аналіз напрямків наукових досліджень, створення комісій;
- міжурядова консультативна рада, до сфери діяльності якої відноситься забезпечення зв'язку між урядами штатів і муніципальними органами;
- управління технологічної оцінки, що надає інформацію про вплив результатів реалізації науково-дослідних проектів на економічні, соціальні, політичні й інші чинники;
- служба НАСА, яка контролює застосування у промисловості результатів досліджень, отриманих у космічній галузі.

Задля сприяння розвитку інновацій використовуються як прямі, так і непрямі механізми. Прямі – це державні науково-технічні програми; програма інноваційний досліджень малого бізнесу; програма передачі технологій. Непрямі – податкові пільги; система прискореної амортизації основного капіталу; патентна та зовнішньоекономічна політика.

Джерелами інноваційного інвестування є:

- федеральний бюджет;
- державні лабораторії;
- промислові підприємства;
- університети та коледжі;
- некомерційні організації.

Держава стимулює створення венчурних фондів і дослідницьких центрів, найефективніші з яких можуть отримати на початкові роки діяльності бюджетне фінансування. Це пояснюється складністю досліджень, необхідністю великих стартових витрат, високий ризик. При цьому, винаходи, запатентовані у процесі досліджень, що профінансовані з федерального бюджету є власністю федерального уряду та можуть отримати безкоштовні ліцензії на комерційне використання.

Для підтримки, розповсюдження та супроводження інноваційних досліджень держава створює систему інституційного забезпечення науково-інноваційних процесів, яка за своєї суті виконує роль державної науково-інноваційної інфраструктури.

Державні інституції здійснюють експертизу інноваційних проектів, моніторинг і прогнозування інноваційних процесів у країні й у рамках світового простору, пошук інноваційних технологій для подальшого їх використання в країні. Значну увагу приділено стандартизації, оптимізації та прогнозуванню управлінських рішень, веденню статистики інноваційної діяльності економічних агентів. При цьому для країни характерна досить висока централізація та, відповідно, низька відомча концентрація регуляторних рішень в інноваційній галузі.

Японія входить до числа країн-світових лідерів за часткою витрат на НДДКР, державні витрати на НДДКР складають 3,3% ВВП (Додаток А, табл. А.1).

Інституційно стратегію розвитку промисловості розробляє Міністерство зовнішньої торгівлі і промисловості Японії. Воно ж координує та регулює процес розробки та впровадження промислових НДДКР. При цьому контроль за виконанням окремих визначених напрямків здійснює Управління з науки та техніки. До сфери впливу міністерства входить Японська асоціація промислових технологій, що займається експортом й імпортом ліцензій. Розроблено довгострокову програму науково-технічного

розвитку країни, відбувається заохочення прикладних наукових досліджень, також міністерство допомагає купувати іноземні патенти і ліцензії.

Головними інвесторами в інновації є фінансово-промислові групи корпоративного сектору, на який припадає переважна частка фінансування інновацій. Ці розвинені бізнес-структури інвестують кошти переважно в прикладні дослідження і дослідно-конструкторські розробки, зростає значення НДД при приватних корпораціях і витрат корпорацій на НДДКР. В цілому, щодо значення діяльності тих чи інших структур в інвестиційно-інноваційному процесі, то можна зробити висновок про домінуюче значення великих організацій, в той же час як малий бізнес у цьому напрямку розвинуто недостатньо, він значною мірою є залежним від державної підтримки [212].

Японія акцентовано робить інвестиції в придбання інноваційно-перспективних продуктів на останній стадії їх досліджень, забезпечуючи остаточне доопрацювання нововведень, запуск їх у виробництво, комерціалізацію та споживання.

Одна з характерних рис японської інноваційної моделі полягає в значній увазі до якості розробки інноваційної політики, її планування, чіткої орієнтації інноваційної стратегії на потреби економіки. Державне регулювання інвестиційно-інноваційних процесів характеризується й індикативним плануванням НДДКР.

Її спрямовано на поширення наукомістких галузей промисловості, насамперед беручи до уваги власні досягнення, а не запозичення наукових розробок від інших країн. Для досягнення цих цілей багато уваги приділяється цілеспрямованій підготовці кваліфікованих кадрів. Державні витрати на НДДКР спрямовуються, переважно, на фундаментальні дослідження.

В Японії держава виходить з того, що справою приватного сектору є комерційне придбання інноваційних продуктів прикладного характеру, а справою держави є здійснення підтримки науково-дослідницької діяльності з

початкового рівня та протекціоністських заходів для захисту національних ринків, у результаті чого відбувається розвиток корпорацій, що працюють у пріоритетних для країни інноваційних сегментах. Одним з основних напрямів японської державної політики є створення умов для розвитку експорту ліцензій.

Механізми сприяння розвитку інновацій в Японії регулюються Законом з науково-технічного розвитку (1995 р.). Державний розвиток і стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності в Японії здійснюється за такими напрямками [119]:

- зменшення пільгового податку на прибуток венчурних підприємств;
- зменшення податкового навантаження на приватні інвестиції в НДДКР;
- обов’язкове майже повне (до 80%) відшкодування коштів у венчурний бізнес;
- запровадження пільгових кредитів інноваційним та науково)дослідним фірмам, зменшення відсоткової кредитної ставки для малих інноваційних підприємств;
- проведення стимулюючих заходів для розвитку малих інноваційних підприємств;
- звільнення від оподаткування пенсійних фондів малих інноваційних підприємств;
- звільнення від оподаткування відрахувань, що надходять до страхових фондів захисту від ланцюгових банкрутств;
- створення товариств взаємного кредитування.

Інструментарій для реалізації стратегії загального та галузевого інноваційного розвитку промисловості Японії складається як із прямих, так й із непрямих методів і способів впливу. Зокрема, прямими традиційними адміністративними й економічними методами є:

- пільгове кредитування при фінансуванні НДДКР;

- пільгове кредитування і страхування експорту;
- часткове звільнення експортерів від оподаткування;
- пряме субсидування;
- протекціонізм у просуванні нової наукомісткої продукції;
- сприяння збутової діяльності експортерів тощо.
- Із непрямих засобів впливу застосовуються, зокрема, такі:
- цільовий розподіл коштів приватних банків, спрямування їх, переважно, у пріоритетні галузі;
- сприяння організаціям у придбанні передових іноземних технологій;
- контроль міжнародного науково-технічного обміну.

Велику увагу розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності приділяють країни Європейського союзу. Головними напрямками інноваційної політики ЄС є:

- вироблення єдиного антимонопольного законодавства;
- використання системи прискореної амортизації устаткування;
- пільгове оподаткування НДДКР;
- стимулювання малих підприємств, що випускають наукомістку продукцію;
- безпосереднє фінансування організацій з метою заохочення інновацій у сфері новітніх технологій;
- заохочення співпраці університетської науки і підприємств, що випускають наукомістку продукцію.

Концептуально інноваційна політика у Євросоюзі базується на принципах, прийнятих у світовій практиці. Її правовою основою є «План розвитку міжнародної інфраструктури інновацій і передачі технологій» (1985 р.). Крім того, з 1988 року діє програма «VALUE», спрямована на поширення в ЄС результатів НДДКР.

Однією із найпотужніших економік ЄС є Німеччина, яка також займає одне з провідних місць за інвестиціями на НДДКР, як в абсолютному, так й у відносному вимірюванні, витрачаючи майже 3% ВВП.

Головним принципом державної інноваційної політики Німеччини є орієнтація на вільний науковий пошук і продумана політика втручання держави. Втручання держави, там де воно має місце, носить не системний, а точковий характер. Німеччина чітко розмежовує виробництво інноваційних продуктів і їх розповсюдження серед споживачів.

Сильними сторонами німецької урядової політики в інноваційній сфері є: значні видатки на науково-дослідну та дослідницьку діяльність і патентну діяльність (федеральний і земельні уряди вкладають значні кошти в НДДКР); добре продумана система професійного навчання; сильні середні високотехнологічні галузі та тісна співпраця з громадськими дослідженнями.

На початку 1980-х рр. урядовими та законодавчими органами Німеччині із залученням приватних структур було створено мережу регіональних інноваційних фондів з поступовим перенесенням центру тяжіння інноваційної діяльності на малі та середні підприємства [106].

Крім того, у країні створено систему стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, спрямовану на згладжування нерівності в економічному розвитку федеративних суб'єктів. Для цього використовуються такі інструменти:

- стандартні амортизаційні механізми;
- списання протягом першого року діяльності інвестицій на придбання чи виробництво основних фондів;
- кредитування основних засобів за пільговою ставкою;
- інвестиційні доплати;
- державні компенсації витрат на будівництво, розширення виробничих потужностей і проведення раціоналізації або структурної перебудови підприємств.

В Німеччині велика увага приділяється взаємодії у сфері інвестування держави та приватного капіталу, співробітництву дослідницьких організацій, університетів і підприємств реального сектора економіки.

Головна мета державних програм стимулювання інноваційної діяльності полягає у зменшенні ризиків фірм й організацій, що займаються впровадженням інноваційних продуктів.

Для інноваційних проектів, що отримують кошти з федерального бюджету, розробляється чітка система звітності й оцінок ефективності їх упровадження.

Звертаючись до принципу фінансів, зауважимо, що загалом у промислово розвинутих країнах під час реалізації політики стимулювання інноваційної активності в промисловості фінансовими методами прямого державного регулювання простежується постійно зростаюча тенденція переходу від державного субсидіювання підприємств промисловості, які розробляють нову наукоємну продукцію, до механізмів, що збільшують фінансову відповідальність промисловців за отримання та використання науково-технічних результатів.

Податкові пільги є традиційним методом впливу на розвиток інвестиційно-інноваційного процесу в промисловості. Зокрема, має місце практика, коли витрати на науково-дослідні й експериментально-конструкторські розробки відносять до поточних витрат на виробництво і вираховують з оподаткованого прибутку.

У розглянутій вище американській моделі регулювання та стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності податкове законодавство відіграє значну роль. Уряд спрямовує свої зусилля на створення інноваційної інфраструктури, що захищає НДДКР, полегшує процес створення нововведень, їхню комерціалізацію і підтримку пріоритетних, перспективних досліджень.

У країнах із розвинутою ринковою економікою інструментарій непрямих методів регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності зосереджено переважно у сфері пільгового оподаткування.

У США податкова система є складовою частиною реалізації державної інвестиційно-інноваційної політики.

Стимулювання інновацій у країні поступово змінюється від адміністративно-бюджетного фінансування до програмно-цільового та доповнюється заходами непрямого стимулювання – диференційною системою податкових пільг, наданням пільгових кредитів тощо. Тобто, податкові пільги є одним з основних непрямих механізмів, що стимулюють інноваційний розвиток у США. Податкові знижки для стимулювання малого наукомісткого бізнесу, заохочення тощо відновлення капіталу вводяться спеціальними урядовими постановами. На кошти, що на постійній основі вкладаються в інноваційну діяльність, можуть надаватися податкові кредити. В різних штатах кредит може надаватися на:

- інвестиції в об'єднання компаній стартового капіталу, що забезпечують фінансування підприємствами малого бізнесу розробки експериментальних зразків продукції або процесів;
- проведення маркетингових і техніко-економічних досліджень для нових продуктів або процесів;
- розробку бізнес-планів створення та виробництва нової продукції та послуг [119].

Також поточні витрати на власні інноваційні дослідження можуть не включатися у прибуток компанії й відповідно не обкладатися податком на прибуток.

Сполучене Королівство поступово збільшує інвестиції в НДДКР з 1,69% у 2016 р. до 2,4% ВВП. Основними напрямками державного інвестування НДДКР є сфери медичних технологій; smart-виробництво та штучний інтелект і квантові технології. [80]

У 2018 р. Було створена неурядова організація UKRI («Дослідження й інновації Сполученого Королівства»), яка фінансується Департаментом стратегії бізнесу, енергетики та промисловості, й у функції якої входить нагляд і координація науково-дослідних установ. [22]

Водночас, Велика Британія йде також шляхом зменшення адміністративного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. Ключовим інструментом державної політики стимулювання інвестицій є надання податкових кредитів на відповідні види робіт. Його доповнює реалізація механізму надання податкових пільг у галузі інноваційної діяльності, звільнення підприємств, що займаються НДДКР, від сплати корпоративного податку на доходи, отримані від такої діяльності; податкові пільги у сфері амортизаційних відрахувань. Впровадження пільгових податкових режимів було розпочато в Великобританії на початку 2000-х рр.: спочатку для малих і середніх, а згодом – і для великих підприємств.

Дослідження британських фінансових фахівців свідчать, що податкові стимули можуть мати позитивний ефект для інвестицій в НДДКР, збільшивши інвестиції у цю галузі, щонайменше на величину податкового відшкодування [4].

Пільговий режим оподаткування, може стосуватися таких статей витрат на НДДКР:

- витрати на найм персоналу, прямо або опосередковано залученого у НДДКР;
- придбання споживчих чи видозмінних матеріалів для їх безпосереднього використання у процесі НДДКР;
- витрати на електроенергію, воду, паливо, програмне забезпечення, що використовується для потреб НДДКР.

В Бельгії компанії, що здійснюють інвестиції у науково-дослідницький сектор, займаються інноваційною діяльністю або розробляють екологічно чисті технології, можуть отримати спеціальні податкові кредити, а також зменшену ставки оподаткування на суму інвестицій у нематеріальні активи,

якщо ці активи будуть використовуватися для ведення професійної діяльності всередині країни.

Ефективним шляхом заохочення інноваційної діяльності в Ірландії так само є використання податкових стимулів, зокрема, надання компаніям, які здійснюють інноваційну діяльність, податкового кредиту від обсягів їх інвестицій у дослідження і розвитку.

Згідно інформації Асоціації науково-технологічних парків Італії, підприємствам, що входять у ці парки, надаються такі переваги:

- звільнення від сплати реєстраційного податку для нових підприємств, що створюються у складі науково-технологічних парків;
- звільнення від сплати податку на прибуток у перші два роки діяльності та сплата податку на прибуток за пільговою ставкою в наступні роки для підприємств, що вже функціонують у складі науково-технологічних парків;
- звільнення від сплати земельного податку та податку на майно.

Спеціальні податкові режими встановлює також уряд Люксембурга.

У Норвегії одним із механізмів сприяння розвитку інновацій є запровадження непрямой схеми підтримки інноваційної діяльності приватних компаній «SkatteFUNN», завдяки якій ці компанії можуть отримати відшкодування від суми сплачених податків за умови їх використання для ведення інноваційної діяльності. Проте, інноваційні проекти попередньо мусять бути погоджені Науково-дослідницькою Радою Норвегії.

Загальна інноваційна стратегія Португалії реалізується шляхом здійснення низки окремих, спеціалізованих програм, зокрема: PPCE (Program for Productivity and Economic Growth), що передбачає, серед іншого, податкове стимулювання та IDEIA (Applied Research and Development in Companies) – для підтримки наукових досліджень на замовлення промислових підприємств, учасники якої можуть претендувати на податкові пільги.

У Туреччині підприємствам, що функціонують на базі інноваційних об'єктів, надаються переваги, зокрема в податковій сфері: звільнення від сплати корпоративного податку, податку на прибуток на діяльність ДР і програмного забезпечення тощо. Важливим кроком щодо створення більш сприятливих умов для інноваційної діяльності стало прийняття 1 квітня 2008 р. Закону № 5746 «Про підтримку діяльності у сфері досліджень і розвитку», яким встановлюється спеціальний правовий режим пільгового оподаткування підприємств, що здійснюють розробку та виробництво інноваційної продукції. Цей закон, серед іншого, регламентує звільнення від оподаткування науково-дослідницьку діяльність підприємств і значне (на 80-90%) зменшення податку на доходи (заробітна плата й інші виплати) персоналу [119].

Узагальнюючи вищенаведений аналіз, наведемо перелік країн, в яких для підприємств запроваджено податкові пільги в сфері НДДКР, а також види цих пільг (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Країни, в яких для підприємств уведено податкові пільги в сфері
НДДКР

Вид пільги	Об'ємні пільги (що стосуються загальної суми витрат на НДДКР за поточний податковий період)	Прирісні пільги (пов'язані із приростом витрат на НДДКР у порівнянні із середніми витратами у попередньому році)	Змішані пільги
Податкові кредити, що зменшують обрахований податок на прибуток	Канада, Італія, Корея, Нідерланди	Франція, Японія, Мексика, США	Португалія, Іспанія
Податкові списання, що зменшують базу для обрахування податку на прибуток	Данія, Велика Британія	Норвегія, Бельгія	Австралія, Австрія, Угорщина

Складено автором на підставі: [101].

Отже, стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності за допомоги пільгового оподаткування є досить поширеним у світовій практиці. Найпоширенішим пільговим інструментом у країнах із розвинутою економікою є пільги з податку на прибуток підприємств. Також широко використовується такий пільговий інструмент, як інноваційний податковий кредит. Інноваційний податковий кредит для стимулювання інноваційної діяльності застосовують, зокрема, такі країни, як: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Ірландія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Франція, Японія. У цих країнах механізми податкового кредиту передбачають варіювання бази та ставки оподаткування, а іноді й величину підприємства (малі, середні, великі).

Щодо цього питання є певні розбіжності. В українському законодавстві податковий кредит визначається як «відстрочка сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк із метою збільшення його фондів для здійснення інноваційних програм, з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отримано внаслідок реалізації інноваційних програм» [169]. Натомість в багатьох інших країнах податковий кредит розглядається як засіб зменшення вже нарахованого податку на прибуток на суму, що складає певний відсоток від витрат на НДДКР. Зокрема, у США, Японії та Франції величина податкового кредиту залежить від приросту витрат на НДДКР за певний часовий проміжок. У Канаді та Нідерландах його встановлюють пропорційно збільшенню загальної суми витрат на НДДКР. На наш погляд, такий підхід більшою мірою стимулює інноваційну діяльність.

Іншим поширеним методом фіскального стимулювання інвестиційно-інноваційної політики підприємств у розвинутих країнах є застосування спеціального режиму оподаткування інноваційної сфери. Податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів

господарювання у порівнянні з прямим бюджетним фінансуванням має низку переваг, а саме, воно:

- зберігає незалежність приватного сектору у виборі напрямів застосування інвестиційно-інноваційної політики;
- унікає формування ринку інноваційних продуктів, що штучно підтримується державою;
- сприяє мінімізації рівня бюрократизму в системі органів державної влади;
- не залежить від стадійності бюджетного процесу та необхідності затвердження асигнувань, а також узгодження інтересів різних відомств і ухвалення законодавчих актів;
- заохочує реалізацію інвестиційно-інноваційної політики підприємств різних галузей промисловості на основі дотримання принципів справедливості та ефективності господарського процесу [184].

Отже, на підставі аналізу використання інструментів податкового стимулювання задля заохочення інноваційної діяльності та залучення інвестицій у сектор НДДКР, ми можемо стверджувати, що підходи майже всіх економічно розвинутих країн мають такі спільні риси:

- віднесення витрат на НДДКР на поточні виробничі витрати;
- відстрочення сплати податків для суб'єктів господарювання, що здійснюють інвестування в розроблення й освоєння виробництва нової наукоємної продукції, до початку надходження прибутку від її реалізації;
- знижка з податку на прибуток, пропорційна приросту витрат підприємства на НДДКР.

Як можна бачити з аналізу міжнародного досвіду симулювання інвестиційно-інноваційної діяльності господарчих суб'єктів, дуже важливу роль у цьому процесі грає ефективність залучення інвестицій. Тому в більшості випадків і в більшості країн залученням інвестицій займаються інституції, що координуються центральними урядами. Деякі з держав обрали змішану державно-приватну форму організації агентств із залучення

інвестицій, а деякі, серед яких є провідні економіки світу (напр., [36]) – взагалі суто державну (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Приклади організації, відповідальні за діяльність зі стимулювання інвестицій

Країна	Відповідальна організація
Державний тип організації	
Об'єднане Королівство	Бюро інвестицій у Британію
Канада	Канадські інвестиції
Індонезія	Комітет координації інвестицій
Таїланд	Таїландський комітет інвестицій
Змішаний тип організації	
Ірландія	Сприяння розвитку промисловості
Шотландія	Шотландський міжнародний розвиток
Малайзія	Розвиток малайзійської промисловості
Сінгапур	Комітет із розвитку економіки
Ямайка	Ямайські національні інвестиції
Приватний тип організації	
Коста-Ріка	Костаріканська програма зі стимулювання інвестицій

Джерело: Складено автором на підставі [84].

Стимулювання інвестиційно-інноваційного процесу є важливим для будь-якої країни. Держава виходить з того, що, по-перше, використати результати інноваційної діяльності приватним структурам для отримання прибутку не надто просто. По-друге, держава має можливості на акцентувати увагу на коротку перспективу, а здійснювати інвестиції стратегічного характеру. При цьому вплив держави на інвестиційну діяльність здійснюється за допомоги таких фінансових інструментів, як пільгове оподаткування на прибуток, прискорена амортизація, стимулювання окремих категорій інвестицій тощо.

У ряді країн державні агентства стимулювання інвестицій функціонують усередині більших урядових структур. Так, агентство «Канадські інвестиції» є підзвітним міністерству промисловості [36]; таїландське агентство BOI функціонує при кабінеті прем'єр-міністра [78]. Ірландську IDA [37], попри її змішаний державно-приватний статус, створено всередині Міністерства промисловості та комерції. Аналогічним чином організовано відповідальні за діяльність зі стимулювання інвестицій структури в Шотландії, Сінгапурі, Малайзії та Ямайці. Шотландська SDI (Scottish Development International) створювалася як спільне підприємство Міністерства промисловості та департаментом розвитку промисловості, що дозволяло їй використовувати можливості обох цих органів. Сінгапурська рада з економічного розвитку EDB (Economic Development Board of Singapore) [11] розпочиналася як автономна громадська організація. Ямайська JNIP (Jamaica National Investment Promotion) [12] було утворено як напівдержавну організацію, що діяла окремо від державних служб. Так само, як автономну напівдержавну організацію було створено малайзійське агентство MIDA (Malaysian Industrial Development Authority).

Усі напівдержавні організації можуть поєднувати в собі риси як державного, так і приватного секторів економіки. Їхній зв'язок з офіційними державними структурами дозволив їм підвищити ефективність виконання своїх функцій, зокрема, обслуговувати інвестиції й інвесторів. У той же час, наявність приватної складової дозволяє зазначеним органам також успішно виконувати завдання, специфічні для приватного сектору.

Отже, здійснення ефективної інвестиційної політики вимагає врахування не лише її законодавчу, ресурсну, техніко-економічну та фінансову складові, а і характер інституційної організації національних структур сприяння інвестиціям.

Найбільш поширеними в економічно розвинутих країнах засобами стимулювання державою інвестиційно-інноваційної діяльності є державне замовлення, основу формування якого становлять довготривалі цільові

комплексні програми загальнодержавного чи регіонального рівня, спрямовані на досягнення цілей збільшення виробництва потрібної продукції, виробництва нових видів високотехнологічних товарів тощо, а також бюджетне державне планування та регулювання капіталовкладень, яке отримало найбільшу популярність, наприклад, в Японії, де методологія планування інвестицій досить ретельно розроблена та інституційно структурована.

Отже, світовий досвід стимулювання економічної діяльності суб'єктів господарювання в інвестиційно-інноваційному напрямку, по-перше, свідчить про різноманіття, специфіку підходів до регулювання цієї діяльності, та, по-друге, про наявність достатньо цікавих інструментів та управлінських рішень щодо регулювання, які можна імплементувати в національну економіку України.

Висновки за розділом 1

У розділі 1 проаналізовано проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України, його головні принципи, пріоритети та завдання.

1. Визначено основні перешкоди на шляху підвищення інвестиційної й інноваційної ефективності національної економіки, а також наявні засоби й інструменти їх вирішення. Відмічено недостатність традиційних інструментів державного регулювання для ефективного заохочення підприємств до здійснення інноваційної діяльності.

Розглянуто головні інвестиційно-інноваційні проблеми, які ринковий механізм саморегулювання вирішує недостатньо ефективно. До них можна віднести: відсутність зацікавленості в інвестуванні проектів зі значним терміном повернення вкладених коштів, схильність до інвестування технологічно нескладних проектів і галузей, нестабільність приватних інвестиційних проектів, відсутність внутрішніх мотивів до інновацій,

відсутність мотивації, коштів й інших ресурсів для реалізації суспільно-значимих інвестиційних проектів.

2. На цій підставі окреслено основні цілі державної участі в інвестиційно-інноваційній діяльності: зовнішнє стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів приватної господарської діяльності; розширення інвестиційного потоку в національній економіці шляхом використання фінансових можливостей держави та суб'єктів регіонального впливу; створення фінансових передумов для залучення інвестиційних ресурсів приватного сектору економіки в довготривалі та венчурні інвестиційні проекти, а також у соціально значимі інвестиційно-інноваційні проекти.

3. Виділено базові підсистеми державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності: податкову, бюджетну, кредитну, міжнародну, бізнес-регулятивну, науково-технічну, екологічну і регіональну.

4. Аналіз світового досвіду свідчить, що використання пільгового оподаткування з метою стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств є досить поширеним й ефективним підходом для багатьох провідних країн світу, що є членами Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

Основними інструментами пільгового оподаткування в цих країнах є пільги при оподаткуванні прибутку діяльності пов'язаної з НДДКР, інноваційний податковий кредит і спеціальні режими оподаткування інноваційної сфери.

5. Перелічені інструменти можуть бути застосовані й в українській економіці, проте слід зважити на надмірну зношеність основних фондів, порівняно малі прямі іноземні інвестиції, натомість, значну корупцію. Все це потенційно зменшує ефективність підходів, що передбачають винятки для суб'єктів господарювання на підставі оцінки тих чи інших показників їхньої діяльності.

Для більш точного визначення можливості застосування зазначених підходів стимулювання інвестиційної й інноваційної діяльності національних підприємств, слід, відповідно до розробленої концепції дослідження, детальніше проаналізувати чинний стан української економіки та уточнити специфічні недоліки, що можуть завадити ефективно використовувати прийнятий у світі інструментарій.

Основні результати дослідження опубліковано в таких працях: [175; 176; 179].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Визначення індикаторів інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства

Здійснення ефективного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності попередньо передбачає оцінку її стану, умов проведення в межах національної економіки. Для цього різними дослідниками використовуються ті чи інші індикатори, засновані на чинниках, що охоплюють загальні характеристики економіки, які можуть становити інтерес для інвесторів, стан економіки в цілому, за галузями й видами діяльності та безпосередньо стосовно залучення й ефективності використання інвестицій. Інакше кажучи, базовим питанням для розробки і вдосконалення державної політики регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності є визначення індикаторів інвестиційно-інноваційної стану національної економіки і стану інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Питання умов здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності є проблемою створення відповідного бізнес-клімату в національній економічній системі. Вибір індикаторів (показників) інвестиційно-інноваційної діяльності в національній економіці є важливим фактором щодо діагностики ефективності тих зусиль, які докладаються суб'єктами господарювання і державними інституціями, які мають забезпечувати підтримку та розвиток інвестиційно-інноваційних процесів у національній економіці.

Тобто, вибирати чинники й індикатори слід таким чином, щоб на підставі їх розрахунку і порівняння можна було зробити висновок не лише

щодо інвестиційно-інноваційного стану економіки, а також щодо найбільш доцільних сфер, напрямків й об'єктів застосування регулюючих впливів.

В економічній літературі питанню вибору індикаторів інвестиційно-інноваційної діяльності присвячено достатньо серйозну увагу. Є чимало досліджень, що визначають, зокрема, фактори оцінки ефективності залучення іноземних інвестицій. Зокрема, цими питаннями займалися [23; 85; 173; 194; 81; 56; 83; 44; 45; 64; 136]. Аналіз джерел, пов'язаних із визначенням зазначених факторів свідчить, що більшість авторів насамперед оперують макропоказниками, такими як ВВП (абсолютний чи на душу населення) [23; 85; 56; 83; 44; 136], його динаміка [173; 83; 44; 45], рівень інфляції, облікова ставка центрального банку [85; 173; 83; 45], валютний курс [81; 83; 45], середній чи максимальний рівень оподаткування [23; 64; 136], податкові надходження [85; 173] і видатки [85], середня заробітна плата [85; 56; 44].

Крім того, Б. Джесмін і др. [85] звертають увагу на обсяг валових внутрішніх інвестицій, поточний баланс і зовнішній борг [85]. Додатковими індикаторами є менш об'єктивні й обчислювані відкритість економіки – [85; 81; 83; 44; 64], розмір ринку [56; 64], конкурентоспроможність на ринках товарів, послуг і технологій [173] і рівень життя [85].

Показники продуктивності беруть до уваги Фолк, Прокопенко, Кліменко Совкут тощо, зокрема, часові продуктивність праці [23], вартість і кваліфікація робочої сили – [173], людський капітал [64].

Споживчий і виробничий потенціал економіки тим чи іншим чином враховується у працях: [85] – рівень життя у країні; [56; 64] – розмір ринку; [173] – промисловий та аграрний (зокрема, характеристики сировини і ресурсів) потенціал; опосередковані індикатори готовності населення до високопродуктивної праці: рівень освіти працездатного населення [23], кількість школярів [85]. Люїс [45] у цьому контексті розглядає цілу низку показників, таких як чисельність населення (зокрема, частку мешканців міст), частку безробітних і частку осіб, що мають технічну освіту. Певною мірою

сюди можна віднести відсоток витрат на НДДКР у ВВП [23], як індикатор інноваційного потенціалу країни.

В Україні питаннями інвестиційно-інноваційного клімату, інвестиційного й інноваційного потенціалу, залученням інвестицій в економіку займалися такі фахівці, як О. Ф. Балацький, В. Л. Осецький, Ю. Є. Петруня, Т. А. Васильєва, О. М. Петухова й інші. Можна виділити такі праці на цю тематику: [89; 155; 156; 112; 162; 163; 95; 165; 194].

У світовій економічній науці та практиці протягом тривалого часу визначались, аналізувались і класифікувались чинники сприятливості та, меншою мірою, ефективності інвестиційно-інноваційного відтворення економік, окремих підприємств, регіонів і галузей. На макрорівні підсумком цих досліджень стала, зокрема, розробка агрегованих індексів, що достатньо всебічно характеризують згадану вище діяльність. Серед них, насамперед, можна виділити такі визнаних світовим економічним співтовариством щорічних показників, як Індекс легкості ведення бізнесу (Doing business ranking) [13], що розробляється Світовим банком; Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, GCI), який готується для щорічного Світового економічного форуму низкою партнерських організацій, і Глобальний інноваційний індекс (The Global Innovation Index, GII), що є результатом співпраці Корнельського університету, INSEAD і Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO).

Кожний із перелічених показників складається із чималої кількості субпоказників нижчого рівня, які в сукупності охоплюють більшість причин, що можуть впливати на рівень інвестиційної й інноваційної діяльності суб'єктів економіки.

Рейтинг складено на підставі 11 індикаторів регулювання підприємницької діяльності (кожний із яких містить субіндикатори для конкретизації) [79]. Вибір показників Doing Business ґрунтується на

численних даних теоретичних і прикладних економічних досліджень, зокрема, даних Світового банку [21].

Doing Business охоплює кілька важливих аспектів регуляторного середовища. Це, зокрема, кількісні показники щодо регулювання в питаннях започаткування бізнесу, отримання дозволів на будівництво, отримання електроенергії, реєстрації власності, отримання кредитів, захисту міноритарних інвесторів, сплати податків, експортно-імпортних торговельних операцій, виконання контрактів і врегулювання неплатоспроможності (табл. 2.1).

Треба зазначити, що в цьому індексі не враховуються такі параметри, як макроекономічна політика, якість інфраструктури, кваліфікація робочої сили, коливання валютних курсів, думки інвесторів, безпека і рівень корупції. Отже умови організації й ведення бізнесу не містять політичних аспектів, а розглядаються виключно на рівні законодавчих положень і нормативів.

Розробники Індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index) розуміють конкурентоспроможність як сукупність інститутів, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності країни, який, у свою чергу, встановлює рівень процвітання, що може бути досягнутий економікою. Рівень продуктивності також визначає темпи прибутковості, отримані внаслідок інвестицій в економіку, які є фундаментальними рушійними факторами її зростання. Інакше кажучи, національна конкурентоспроможність – це «здатність країни та її інституцій забезпечити стабільні в середньостроковій перспективі темпи економічного зростання» [67].

Методика розробки індексу, що складається із 113 локальних індикаторів, є комбінацією результатів опитування керівників провідних компаній (приблизно, дві третини змінних) і об'єктивних статистичних даних (приблизно, третина змінних). Усі змінні об'єднано у 12 груп, що

виражаються 12 послідовними субіндексами і визначають конкурентоспроможність національних економік, а саме: якість інституцій,

Таблиця 2.1

Сфери регулювання бізнесу – Складові індикатору Doing Business

Сфера / показник	Що вимірює
Запуск бізнесу (створення підприємств)	Кількість процедур, їхню вартість, час, витрати, розмір статутного капіталу
Отримання дозволів на будівництво	Кількість процедур, час і витрати на виконання всіх формальностей з будівництва, контролю якості й механізмів безпеки в системі дозволу будівництва
Підключення до системи електропостачання	Кількість процедур, час і вартість підключення до електромережі, надійність електропостачання і прозорість тарифів
Реєстрація власності	Кількість процедур, час і витрати на передачу майна, якість системи управління землею
Отримання кредитів	індекс юридичних прав; індекс кредитної інформації; кількість осіб, які перебувають на обліку в державному реєстрі, % дорослого населення; кількість осіб, які перебувають на обліку в приватних бюро, % дорослого населення
Захист міноритарних інвесторів	Права міноритарних акціонерів у операціях з пов'язаними сторонами, а також у корпоративному управлінні (індекс відкритості; індекс відповідальності директора; індекс можливості подачі позову акціонерами; індекс захисту інтересів інвесторів)
Сплата податків	Кількість податкових платежів, час і загальна ставка податку і внеску для фірми з метою дотримання всіх податкових норм
Міжнародна торгівля	Кількість документів для експорту, час і вартість експорту, кількість документів для імпорту, час і вартість імпорту
Виконання контрактів	Час і витрати на вирішення судових суперечок, кількість процедур, вартість судових процесів
Вирішення проблеми неплатоспроможності	Час, вартість, коефіцієнт відшкодування для комерційної неплатоспроможності
Регулювання ринку праці	Гнучкість у регулюванні зайнятості й аспекти якості роботи

Складено автором на підставі [14]

інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я, початкову освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, рівень технологічного розвитку, розмір ринку, конкурентоспроможність компаній та інноваційний потенціал.

Субіндикатор першого рівня: інституції. Інституційне середовище країни залежить від ефективності та поведінки як державних, так і зацікавлених приватних сторін. Правові та адміністративні рамки, в яких економічні суб'єкти взаємодіють між собою й із урядом, визначають якість державних інституцій країни і мають сильний вплив на конкурентоспроможність і зростання. Це впливає на інвестиційні рішення й організацію виробництва.

Субіндикатор другого рівня: інфраструктура. Ефективна інфраструктура є критичною для забезпечення якісного функціонування економіки. Ефективний транспорт, постачання електроенергії, телекомунікаційна мережа, високоякісні дороги, залізниця, порти і повітряний транспорт, надають можливість підприємцям забезпечити ринок потрібними і якісними товарами і послугами, а також сприяють переміщенню працівників на найбільш актуальні робочі місця.

Субіндикатор третього рівня: макроекономічне середовище. Стабільність макроекономічного середовища є важливою для бізнесу, а отже – і для загальної конкурентоспроможності країни. Попри те, що макроекономічна стабільність сама по собі не може збільшувати економічну продуктивність, її відсутність завдає економіці шкоди.

Субіндикатор четвертого рівня: охорона здоров'я і початкова освіта. Здорова робоча сила є життєво важливою для конкурентоспроможності та продуктивності країни. Тому інвестиції в надання медичних послуг є критичними з точки зору як економічних, так і моральних міркувань. Додатково до охорони здоров'я, цей індикатор враховує кількість і якість базової освіти населення, що наразі також вважається фундаментальним

чинником для економіки, оскільки базова освіта збільшує середню ефективність працівників.

Субіндикатор п'ятого рівня: вища освіта і професійна підготовка. Цей індикатор вимірює рівень середньої та вищої освіти, а також ступінь підготовки персоналу через важливість професійного та безперервного навчання на робочому місці. Якість вищої освіти і професійної підготовки є надзвичайно важливим чинником для економіки, що прагне збільшувати створену вартості вище за рівень простого виробництва.

Субіндикатор шостого рівня: ефективність ринку товарів. Країни з ефективними ринками товарів мають хороші можливості для отримання правильного поєднання товарів і послуг з урахуванням умов пропозиції та попиту. Ринкова конкуренція, як внутрішня, так і міжнародна, важлива для підвищення ефективності ринку.

Субіндикатор сьомого рівня: ефективність ринку праці. Ринки праці мають мати гнучкість, щоб швидко і з незначними витратами переводити працівників з однієї економічної діяльності в іншу і допускати коливання заробітної плати без значних соціальних порушень. Ефективні ринки праці повинні також забезпечувати дієві стимули для працівників. У сукупності ці фактори позитивно впливають на працездатність персоналу і привабливість країни.

Субіндикатор восьмого рівня: розвиток фінансового ринку. Економіки потребують фінансових ринків, що можуть зробити доступним для інвестицій банківські кредити, ресурси бірж цінних паперів, венчурний капітал й інші фінансові продукти. Щоби виконувати перелічені функції, банківський сектор повинен бути надійним і прозорим, а фінансові ринки регулюватися відповідним чином задля захисту інвесторів й інших суб'єктів економіки.

Субіндикатор дев'ятого рівня: технологічна готовність. Чинник технологічної готовності вимірює гнучкість, із якою економіка для підвищення продуктивності виробництва, збільшення ефективності та

сприяння інноваціям задля більшої власної конкурентоспроможності використовує чинні, надто, інформаційні й комунікаційні технології. Головною умовою є доступність для суб'єктів економічної діяльності передових продуктів і технологій.

Субіндикатор десятого рівня: розмір ринку. Розмір ринку впливає на продуктивність, оскільки великі ринки дозволяють компаніям використовувати економії масштабу. Тут враховується величина не лише внутрішнього, а і, потенційно, зовнішнього ринку, оскільки завдяки глобалізації міжнародні ринки часто стають стали заміною для внутрішніх, особливо для малих країн. Тому при визначенні розміру ринку експорт може розглядатися як заміник внутрішнього попиту.

Субіндикатор одинадцятого рівня: якість ділового середовища. Вишуканість бізнесу стосується двох, нерозривно пов'язані між собою елементів: якість загальних бізнес-мереж країни і якість діяльності та стратегії окремих фірм. Ці фактори особливо важливі для країн, що знаходяться на передовій стадії розвитку, коли значною мірою вичерпані основні джерела поліпшення продуктивності. Об'єднання компаній із певного сектору в кластери збільшує ефективність, створює більші можливості для інновацій і зменшує бар'єри для входу на ринок.

Субіндикатор дванадцятого рівня: інноваційність. Останній компонент фокусується на інноваціях, які є особливо важливими для економіки, бо вони сприяють генеруванню більшої доданої вартості. На цьому рівні фірми мусять розробляти і розвивати передові продукти і технології, щоб підтримувати конкурентні переваги. Ця прогресія вимагає середовища, що сприяє інноваційній діяльності та підтримується як державним, так і приватним секторами. Зокрема, це означає достатні інвестиції в дослідження і розробки (НДДКР), особливо у приватному секторі, наявність високоякісних науково-дослідних установ, що можуть генерувати базові знання, необхідні для побудови нових технологій; широке співробітництво в

галузі досліджень і технологічних розробок між університетами і промисловістю, захист інтелектуальної власності.

Представлені вище чинники мають певну значущість для всіх економік. Проте їх побудова має певну специфіку. Так, GCI враховує етапи розвитку, приписуючи більші відносні ваги тим чинникам, що є більш релевантними для економіки з урахуванням її конкретної стадії розвитку.

Згідно відомих теоретичних підходів щодо стадій економічного розвитку, GCI виділяє три таких стадії. Припускається, що на першій стадії – стадії розвитку економіка керується, а країни конкурують, переважно, на основі таких факторів, як некваліфікована робоча сила і природні ресурси. Стан економіки залежить, насамперед, від добре функціонуючих державних і приватних установ (1-й рівень), добре розвиненої інфраструктури (2-й рівень), стабільного макроекономічного середовища (3-й рівень) і здорової робочої сили, яка отримала принаймні базову освіту (4-й рівень).

На наступному етапі країна переходить на стадію розвитку, орієнтовану на ефективність, починає розвивати більш ефективні виробничі процеси і підвищує якість продукції. На цьому етапі конкурентоспроможність більшою мірою обумовлюється станом вищої освіти і навчання (5-й рівень), ефективністю ринків товарів (6-й рівень), якістю функціонування ринків праці (7-й рівень), розвиненістю фінансових ринків (8-й рівень), здатністю використовувати переваги наявних технологій (9-й рівень), а також величиною внутрішнього і зовнішнього ринків (10-й рівень).

Нарешті, коли країна переходить до інноваційної стадії, її економіка здатна конкурувати лише при використанні найскладніших виробничих процесів (11-й) й інновацій (12-й рівень).

Розрахунок GCI ґрунтується на послідовних агрегаціях від рівня індикатора до загальної оцінки GCI.

Глобальний інноваційний індекс [18] спирається на два підіндекси – вхідний (Innovation Input), що характеризує наявність ресурсів і умови для

проведення інновацій і вихідний (Innovation Output), який показує досягнуті результати здійснення інновацій. Обидва інноваційні індекси: як вхідний, так і вихідний, побудовано на узагальненні індикаторів нижчого рівня. Загальна структура Глобального інноваційного індексу (коефіцієнт ефективності інновацій) містить, зокрема, такі компоненти: Вхідний інноваційний субіндекс: Інституції, Політичне середовище, Регуляторне середовище, Бізнес-середовище, Людський капітал і дослідження, Освіта, Вища освіта, Дослідження та розробка, Інфраструктура, Інформаційні та комунікаційні технології, Загальна інфраструктура, Екологічна сталість, Складність ринку, Кредит, Інвестиції, Торгівля, конкуренція та ринковий масштаб, Складність бізнесу, Знання працівників, Інноваційні зв'язки, Поглиблення знань; Вихідний інноваційний субіндекс: Результати знань і технологій, Створення знань, Вплив знань, Поширення знань, Творчі результати, Нематеріальні активи, Творчі блага і послуги, Онлайн творчість.

Коефіцієнт інноваційної ефективності – це відношення вихідного підіндексу до вхідного, яке показує, віддачу кожної одиниці інноваційних ресурсів.

Крім того, різними агенціями розраховуються інтегральні показники (індекси), в задачу яких входить надати потенційним інвесторам узагальнену оцінку поточного і/або прогнозованого стану певної економіки і/або її інвестиційної привабливості. Низка таких індексів була розглянута вище. Ще одним представником цієї групи є Індекс національної асоціації менеджерів із закупівель (PMI). Індекс розраховується на підставі щомісячних результатів опитування приватних підприємців [54].

PMI складається із субіндексів, що характеризують обсяги:

- нових замовлень, зокрема, на експорт й імпорт;
- невиконаних замовлень;
- виробництва, поставок і запасів;
- рівня цін і зайнятості.

Індекс PMI застосовується для прогнозування обсягу промислового виробництва, рівня цін виробників, обсягу замовлень промислових підприємств, рівня зайнятості у промисловості, а також для розрахунку випереджаючих економічних індикаторів.

Зауважимо, що взаємне порівняння індикаторів основних глобальних індексів оцінки інвестиційного й інноваційного клімату засвідчує, що, по-перше, багато в чому вони перетинаються між собою; по-друге, застосований усіма групами розробників методичний підхід передбачає активне використання опитування експертів і безпосередніх учасників господарських взаємовідносин у тій чи іншій країні, оскільки статистично величини більшості зазначених показників отримати дуже важко, якщо взагалі можливо.

Тобто, індекси провідних рейтингових агентств – це те, на що в першу чергу звертають увагу потенційні міжнародні інвестори при оцінці інвестиційних й інноваційних умов і потенціалу тієї чи іншої економіки. Водночас, усі вони мають недоліки: більшість індикаторів є оціночними і не представлені на ресурсах офіційної світової, європейської чи національної статистики. Крім того, всі вони роблять акцент на оцінці інвестиційного та/або інноваційного потенціалу економіки, а не результатів інвестиційно-інноваційної діяльності її підприємств.

Такий стан речей вимагає пошуку інших підходів до показників, що характеризують інвестиційний та інноваційний стан економіки. Вимогою до цих показників є можливість безпосередньо спостерігати або їх об'єктивні статистичні значення, або об'єктивні статистичні значення їх складових, на підставі яких ці показники розраховуються.

На наш погляд, стан інвестиційно-інноваційної діяльності національної економіки та, відповідно, її інвестиційно-інноваційну привабливість доцільно аналізувати за такими групами індикаторів: індикатори загального стану економіки, індикатори потенційної інвестиційної ефективності й індикатори ефективності освоєння інвестицій.

Аналіз індикаторів цієї групи надає змогу узагальнено зафіксувати поточний характеристики потужності економіки, її привабливості, стійкості процесів, що в ній відбуваються.

Наявна низка економічних макропоказників, що допомагають інвесторам й аналітикам оцінити інвестиційний стан і можливості певної економіки в цілому. Загально прийнятими індикаторами, за якими ретельно спостерігають потенційні інвестори й експерти на фінансових ринках є такі, як валовий внутрішній продукт, рівень інфляції, рівень зайнятості.

Валовий внутрішній продукт – ринкова вартість всіх кінцевих товарів і послуг, вироблених в країні протягом року.

Індекс споживчих цін (інфляція). Зростання інфляції може призвести до підвищення процентних ставок і скорочення кредитування і навпаки, тому фінансові ринки за рівнем інфляції спостерігають теж досить ретельно.

Показники зайнятості, такі як робоча сила, заробітна плата, дані про безробіття, оцінюють, скільки громадян працюють і чи роблять вони більше або менше грошей, ніж раніше. Зниження рівня зайнятості часто супроводжується падінням споживчих витрат, що може зашкодити позитивній динаміці ВВП і загальним перспективам економічного зростання.

Тобто, можна стверджувати, що на стан інвестиційної діяльності впливають такі головні фактори:

- кон'юнктура товарного ринку, що значною мірою характеризується рівнем і структурою сукупного попиту;
- фінансовий чинник, пов'язаний з оцінкою ефективності регулювання грошово-кредитного відносин, доступність кредитів; більш конкретно – це податкове навантаження, структура податків і база оподаткування;
- рівень інфляції, який разом із відсотковою ставкою НБУ дозволяє оцінити реальну вартість кредитів, а відтак й інвестицій;
- джерела фінансування інвестицій, рівень фінансування інвестицій із державного бюджету;

– поточний стан основних засобів, як, по-перше, один з індикаторів віддачі інвестицій, по-друге, потенційна сфера вкладення інвестицій задля збільшення їхньої віддачі.

Також різними науковцями, аналітичними та рейтинговими агентствами використовуються неекономічні фактори, наприклад, якість інституцій, політична стабільність, динаміка структурних змін тощо. На наш погляд, ці чинники важко врахувати, не є зрозумілим, як їх кількісно виміряти, де брати відповідну статистику. Серед економічних показників нерідко аналізується рівень заощаджень домашніх господарств, які могли би бути перетворені в інвестиції. Також зустрічається аналіз показників науково-технічної діяльності й інших інноваційних індикаторів.

Інвестиції суттєво впливають на обсяг національного виробництва, сприяють нагромадженню фондів підприємств і створюють основу для економічного зростання у майбутньому. Тому під час аналізу інвестиційної діяльності важливо порівнювати темпи зростання інвестицій в основний капітал із темпами зростання ВВП, забезпечуючи випереджальні темпи зростання інвестицій. Стабільні темпи зростання інвестицій свідчать про активізацію учасників інвестиційної діяльності.

Перелічені індикатори можна об'єднати в такі групи показників.

1. Індикатори величини національної економіки і ринку: кількість працюючих; кількість підприємств; обсяги фондів і коштів. Очевидно, що інвестори з більшим економічним інтересом заходять у великі економіки з потенційно більшими можливостями, більшою кількістю об'єктів, більш об'ємним споживчим ринком.

2. Індикатори потенційної інвестиційної ефективності: прибутковість підприємств (загальна по економіці й співвідношення прибуткових/збиткових), стан основних засобів, кваліфікація персоналу, стан інноваційної діяльності;

Індикатори цієї групи показують потенційні можливості та складності для інвестування. Прибуткові підприємства за інших рівних умов швидше

повернуть вкладені в них кошти. Основні засоби, що знаходяться в ефективному стані, збільшують продуктивність праці, а отже, напевно, скорочують терміни досягнення рентабельності інвестування. Те ж саме стосується кваліфікації персоналу: робота більш кваліфікованих працівників є більш продуктивною. Водночас, матеріально зношені фонди на ринково-привабливому виробництві вказують напрямом потенційних інвестицій, а зношені морально – напрямом інноваційної діяльності. Показники загального стану інноваційної діяльності в національному господарстві показують потенційну можливість здійснення інновацій задля покращення технологічного стану фондів.

3. Індикатори (динамічні) ефективності освоєння інвестицій, тобто динаміка основних показників, взятих із попередніх груп, у розрахунку на вкладені кошти. Наприклад, темпи зростання інвестицій в основний капітал відносно темпів зростання ВВП. Ця група індикаторів показує рівень ефективності інвестування через зміни величин окреслених вище показників.

Постає питання правильного вибору індикаторів, правильної оцінки пріоритетності. Крім вимоги об'єктивності та доступності даних, яка вже була врахована при відборі індикаторів, слід зважати також, що можливо більше значення має не стільки відносне оцінювання (порівняно з іншими економіками), скільки абсолютне оцінювання стану інвестиційно-інноваційної діяльності в економіці України. Тому розглянуті комплексні індикатори можуть бути більше корисними для прийняття рішень потенційними інвесторами, ніж для повного та точного наукового відображення ситуації. Те ж саме стосується і першої групи індикаторів, але їх можна використати для порівняння різних груп суб'єктів економіки.

Тому головну увагу буде приділено другій та третій групі індикаторів, що характеризують потенційну та фактичну ефективність інвестицій. Окрему увагу при аналізі інвестиційної діяльності слід звернути на такі ключові показники, як структура і динаміка капіталовкладень, а також на фінансування інновацій, інвестиції в нововведення.

Очевидно, що стале економічне зростання потребує капітальних інвестицій у формі довгострокового зобов'язання. Капітальні інвестиції – це матеріальна частина реальних інвестицій, спрямованих на розширене відтворення основних виробничих і невиробничих засобів. Головними складовими капіталовкладень є витрати на: придбання технологій, обладнання, машин, механізмів, інструментів; будівельно-монтажні роботи; дослідницьку й проектну діяльність.

Структура капіталовкладень може аналізуватися в різних розрізах: за територіальним і галузевим розподілом, з технологічного погляду чи з точки зору реалізації відтворювальної функції щодо фондів.

Відтворювальна структура капіталовкладень характеризується співвідношенням витрат на підтримку діючих виробничих потужностей, модернізацію, технічне переозброєння і реконструкцію підприємств, на розширення діючих і будівництво нових об'єктів. Ефективною вважається така відтворювальна структура, в якій переважає частка капіталовкладень на модернізацію, технічне переозброєння та реконструкцію діючих підприємств, тобто структура з високою часткою витрат на устаткування, що сприяє зменшенню капіталомісткості продукції й зростанню фондівіддачі. Відтворювальна структура впливає на технологічну.

Технологічна структура капіталовкладень – це частка витрат на будівельно-монтажні роботи, придбання устаткування, інструментів, інвентарю. Прогресивні зрушення в технологічній структурі оцінюються порівнянням у динаміці з попереднім або базовим періодом часток витрат на устаткування або на будівельно-монтажні роботи в загальному обсязі капіталовкладень. Ефективність технологічної структури визначається переважаючою часткою витрат на устаткування і зменшенням частки витрат на будівельно-монтажні роботи. Технологічна структура капіталовкладень має вирішальне значення для ефективного функціонування економіки.

Оскільки ефективність використання капіталовкладень суттєво залежить від прогресивності їх технологічної структури, виникає необхідність аналізу чинників, що визначають цю структуру.

Аналіз капіталовкладень може здійснюватися за такими основними факторами:

- структура капіталовкладень за ознакою виробничого чи невиробничого призначення;
- структура капіталовкладень за джерелами фінансування;
- відтворювальна структура капіталовкладень;
- технологічна структура капіталовкладень;
- співвідношення капіталовкладень в основні засоби до ВВП;
- динаміка капіталовкладень і показників їх структури, а саме: капітальне будівництво, модернізація, технічне переозброєння, реконструкція тощо.

На ефективність капіталовкладень (КВ) впливають різні чинники, до основних з яких належать: нагромадження капіталу, капіталовіддача, фондівіддача. Зокрема, норма нагромадження (N) розраховується як:

$$N = \frac{KB}{ВВП}. \quad (2.1)$$

Капіталовіддачу (E) можна розрахувати так:

$$E = \frac{\Delta ВВП}{KB}. \quad (2.2)$$

Капіталовіддача насамперед залежить від продуктивності праці, отже відображає впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво. Чим вище капіталовіддача, тим менше, за інших рівних умов, потреба у капіталовкладеннях для створення одиниці приросту ВВП.

Фондовіддача – показник ефективності використання основних засобів. Зі зростанням фондівіддачі потреба у додаткових капіталовкладеннях зменшується, вони більш ефективно використовуються.

Інвестиційну привабливість національної економіки можна певною мірою оцінити на підставі таких показників:

- прибутковість економіки, а саме прибутковість власного капіталу суб'єктів господарювання, тобто співвідношення суми прибутку по всіх підприємствах економіки до суми всіх їхніх активів;
- рентабельність реалізації – співвідношення величини доходу від реалізації продукції до обсягу реалізації продукції суб'єктів господарювання;
- перспективність розвитку економіки, ступінь державної підтримки розвитку – частка централізованих інвестицій.

Загальний стан розвитку економіки можна оцінити на підставі індикаторів двох груп, а саме:

а) промислова група: обсяг промислової продукції на душу населення; середній рівень заробітної плати; обсяг капіталовкладень на душу населення; частка централізованих капіталовкладень у загальному їх обсязі; темпи зміни промислового виробництва; частка збиткових підприємств у загальній їх кількості; прибуток у розрахунку на одне промислове підприємство;

б) демографічна група: рівень зайнятості; частка працездатного населення у загальній кількості населення; рівень кваліфікації працюючих.

Окремо здійснюється аналіз інноваційної діяльності у країні – за такими групами показників:

- а) установи, що займаються інноваційною діяльністю;
- б) результати інноваційної діяльності;
- в) використання результатів інноваційної діяльності;
- г) ефект від інноваційної діяльності.

Аналіз установ, що займаються інноваційною діяльністю, проводиться у такій послідовності:

- визначається кількість академічних інститутів, науково-дослідних організацій, вищих навчальних закладів, науково-дослідних підрозділів великих підприємств, лабораторій тощо, які займаються інноваційною

діяльністю; кількість таких установ дається по роках, розраховується по роках, розраховується їх абсолютна та відносна зміна;

- визначається кількість зайнятих науковою, науково-технічною діяльністю, дослідно-конструкторськими розробками окремо по кожному виду зазначених вище установ;

- обчислюється по роках абсолютна зміна і темпи зростання зайнятих інноваційною діяльністю;

- аналізується загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність, у тому числі по окремих джерелах і в динаміці по роках.

Показники результатів інноваційної діяльності охоплюють:

- обсяги науково-дослідної, науково-технічної діяльності, проектно-конструкторських робіт;

- обсяги виготовлення дослідних зразків;

- обсяги науково-технічних послуг.

До показників використання результатів інноваційної діяльності належать:

- кількість найменувань нових видів продукції по роках;

- частка нових видів продукції у загальному її обсязі по роках;

- конкурентоспроможність продукції на внутрішньому і світовому ринках;

- ступінь прогресивності технологій;

- обсяг робіт з технічного вдосконалення виробництва, їх абсолютна та відносна зміна по роках;

- економічні результати: приріст прибутку внаслідок впровадження результатів інноваційної діяльності, зниження ресурсомісткості продукції тощо, які розраховуються по роках, визначається їх абсолютна та відносна зміна.

Ефект від інноваційної діяльності визначається за такими показниками:

- фінансовий ефект;

- бюджетний ефект;
- загальноєкономічний ефект.

Фінансовий ефект відображає фінансові наслідки реалізації результатів інноваційної діяльності для її безпосередніх учасників. Розраховується як різниця між фінансовими результатами і витратами, може бути позитивним чи негативним. Бюджетний ефект характеризує фінансові наслідки реалізації результатів інноваційної діяльності для державного бюджету. Він оцінюється як різниця між доходами від інноваційної діяльності та видатками бюджету на її здійснення. Загальноєкономічний ефект визначає результати інноваційної діяльності для національної економіки і характеризується такими показниками, як: виручка від реалізації інноваційного продукту на внутрішньому і зовнішньому ринках; виручка від продажу ліцензій, ноу-хау, програмного забезпечення; соціальні й екологічні наслідки; надходження від імпортного мита; кредити іноземних держав, банків і фірм тощо.

Проведений аналіз в узагальненому вигляді представлено у Додатку Б, табл. Б.1. Зазначимо, що класифікаційними ознаками було вибрано суб'єктивність чи об'єктивність оцінки індикатора, її характер – якісний чи кількісний, сферу, яку оцінює індикатор: загальні обсяги національної економіки і ринку – кон'юнктурні характеристики; поточний стан національної економіки (і потенційні можливості для інвестицій); динаміку економіки щодо характеристик як щодо першої, так і другої групи; а також ефективності освоєння інвестицій.

Зазначимо, що переважна більшість досліджень у підсумку прагне на підставі окремих показників отримати той чи інший інтегральний показник, що оцінює стан інвестиційної та/чи інноваційної діяльності в економіці країни, інвестиційно-інноваційний клімат узагальнено. Зокрема, така ситуація є характерною для глобальних індексів. Логіка таких підходів цілком зрозуміла, бо, очевидно, що потенційному інвестору (на якого й розраховані зазначені індекси) значно простіше приймати рішення на підставі єдиного індикатора, ніж аналізуючи велику кількість значень окремих факторів.

Водночас, окремі фактори характеризують різні, часто дуже відмінні одна від одної сфери інвестиційної й інноваційної діяльності підприємств й економічного клімату, тому їх узагальнення зменшує точність і системність оцінки.

Спираючись на цей висновок, на наведений вище перелік загальноприйнятих факторів і на окреслену вище вимогу можливості безпосереднього вимірювання цих показників чи показників, що їх формують на підставі даних офіційної статистики, основними індикаторами оцінки стану інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств у розрізі національної економіки було вибрано такі:

- фінансовий результат;
- рентабельність виробництва;
- наявність і стан основних засобів;
- рівень і стан інвестицій в економіку;
- ефективність впровадження інвестицій (відношення обсягу інвестицій до ВВП);
- стан інноваційної діяльності (на підставі даних офіційної статистики).

Крім того, оскільки основним рушієм інвестиційно-інноваційної діяльності в українській економіці є великі підприємства, важливими уявляються такі показники, як:

- частка великих і середніх підприємств у загальній кількості;
- частка в обсязі реалізації продукції великих і середніх підприємств у загальній кількості;
- частка персоналу великих і середніх підприємств у загальній кількості;
- структура джерел інвестування (із першочерговим виділенням власних коштів, централізованого бюджетного фінансування і прямих іноземних інвестицій).

На підставі аналізу зазначених показників можна здійснювати оцінювання стану інвестиційно-інноваційної діяльності в національній економіці, відслідковувати ефективність її регулювання державними

інституціями та виробляти відповідні заходи щодо вдосконалення державної інвестиційно-інноваційної політики в країні.

2.2. Стан інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства

Для отримання системної оцінки стану інвестиційно-інноваційної діяльності економіки України розглянемо її в таких ракурсах: стан економіки з точки зору інвестиційної привабливості, оцінка інвестиційно-інноваційної ефективності виробництва підприємств, насамперед великих і середніх.

Оцінка інвестиційної й інноваційної привабливості економіки. До першої групи показників ми віднесли фінансовий результат суб'єктів господарювання до оподаткування, рентабельність виробництва, наявність і стан основних засобів, рівень капітальних інвестицій в економіку.

Нижче в табл. 2.2 і 2.3. наводиться статистика за цими показниками за період, а також динаміка їх змін (індекси) для економіки загалом й окремо по промисловості. Табл. 2.2 подає фінансові результати до оподаткування суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності.

У табл. 2.3 представлено прибутковість (рентабельність) операційної діяльності підприємств по економіці в цілому, а також у розрізі промисловості та її галузі – машинобудування.

Таблиця 2.2

Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності,
млн. грн.

	Загалом	Прибуткові підприємства		Збиткові підприємства	
	Фінансовий результат	%	Фінансовий результат	%	Фінансовий результат
2010 рік					
економіка загалом	54405,7	59	189640,8	41,0	135235,1
проми-словість	31221,1	58,7	68933,1	41,3	37712

Продовження табл. 2.2

	Загалом	Прибуткові підприємства		Збиткові підприємства	
	Фінансовий результат	%	Фінансовий результат	%	Фінансовий результат
2011 рік					
економіка загалом	118605,6	65,1	255545,9	34,9	136940,3
проми-словість	58662,3	62,6	106688,2	37,4	48025,9
2012 рік					
економіка загалом	75670,2	64,5	248035,9	35,5	172365,7
проми-словість	21353,4	62,4	86504,1	37,6	65150,7
2013 рік					
економіка загалом	11335,7	65,9	209864,5	34,1	198528,8
проми-словість	13698,3	63,3	81336,9	36,7	67638,6
2014 рік					
економіка загалом	-564376,8	66,3	233624,7	33,7	798001,5
проми-словість	-166414	63,3	76253,3	36,7	242667,3
2015 рік					
економіка загалом	-348471,7	73,7	387652,3	26,3	736124,0
проми-словість	-181360,9	72,9	90315,9	27,1	271676,8
2016 рік					
економіка загалом	69214,2	73,4	443409,7	26,6	374195,5
проми-словість	-11841,0	72,7	140764,6	27,3	152605,6
великі	3575,7	59,2	80790,7	40,8	77215,0
середні	-15726,2	70,8	50133,0	29,2	65859,2
2017 рік					
економіка загалом	236952,1	72,8	593168,2	27,2	356216,1
проми-словість	87461,7	71,8	232213,1	28,2	144751,4

Складено за: [201]

Таблиця 2.3

Рентабельність операційної діяльності підприємств в Україні
за видами економічної діяльності

	Результат від операційної діяльності, млн. грн.	Витрати операційної діяльності, млн. грн.	Рівень рентабельності (збитковості), %
2010 рік			
Усього	100799,5	2494800,5	0,0404
промисловість	48602,3	1371650,4	0,0354
машинобудування	10026,1	143600,1	0,0698
2011 рік			
Усього	186600,8	3167959,7	0,0589
промисловість	81805,4	1742908,8	0,0469
машинобудування	17788,6	191449,2	0,0929
2012 рік			
Усього	146404,8	2938536,6	0,0498
промисловість	52583,2	1568185	0,0335
машинобудування	11353,6	107011,4	0,1061
2013 рік			
Усього	108626,3	2790647,9	0,0389
промисловість	46273,4	1527700,7	0,0303
машинобудування	9236,5	139902,9	0,0660
2014 рік			
Усього	-133698,7	3296514,5	-0,0406
промисловість	26645,9	1654486,8	0,0161
машинобудування	-3405,7	144838,1	-0,0235
2015 рік			
Усього	42155,2	4149202,2	0,0102
промисловість	18387,9	2114857,8	0,0087
машинобудування	5553,5	163778,9	0,0339
2016 рік			
Усього	314053,6	4270452,7	0,0735
промисловість	96335,3	2301933,8	0,0418
машинобудування	12550,1	166199,2	0,0755
2017 рік			
Усього	439488,1	4984169,5	0,0882
промисловість	185977,6	2727535,5	0,0682
машинобудування	18220,8	185867,5	0,0980

Складено за: [180; 181]

В табл. 2.4 наводяться дані щодо вартості стану основних фондів по економіці загалом, також у розрізі промисловості й переробної промисловості.

Таблиця 2.4

Наявність і стан основних засобів, млрд. грн

Основні засоби	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Загалом								
Первісна переоцінена вартість, млрд. грн	6648,9	7397,0	9148,0	10401,3	13752,1	7641,4	8177,4	7733,9
Залишкова вартість, млрд. грн	1731,3	1780,1	2136,0	2357,0	2274,9	3047,8	3428,9	3475,2
Знос, %	74,0%	75,9%	76,7%	77,3%	83,5%	60,1%	58,1%	55,1%
Промисловість								
Первісна переоцінена вартість, млрд. грн	1101,2	1116,4	1603,6	1749,1	1937,8	3842,5	3073,0	2454,4
Залишкова вартість, млрд. грн	407,6	482,5	685,0	753,7	769,5	889,2	940,0	1004,5
Знос, %	74,0%	75,9%	76,7%	77,3%	83,5%	60,1%	58,1%	59,1%
Переробна промисловість								
Первісна переоцінена вартість, млрд. грн	705,7	644,6	677,9	600,0	756,3	1657,0	1792,1	1168,2
Залишкова вартість, млрд. грн	234,0	278,2	289,8	299,2	325,8	400,7	422,4	413,1
Знос, %	74,0%	75,9%	76,7%	77,3%	83,5%	60,1%	58,1%	64,6%

Складено за: [149]

Нарешті, табл. 2.5 показує капітальні інвестиції в економіку загалом, у промисловість, переробну промисловість і, окремо, – в машинобудування (в цьому випадку – дані за період до 2018 року).

Таблиця 2.5

Динаміка обсягів та індексів капітальних інвестицій в економіку

Сфера економічної діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний обсяг капітальних інвестицій, млрд. грн									
В цілому	180,6	241,3	273,3	249,9	219,4	273,1	359,2	448,5	578,7
Промисловість	55,4	78,7	91,6	97,6	86,2	87,7	117,8	143,3	199,9
Переробна промисловість	30,2	42,2	42,3	44,7	42,5	46,2	62,2	73,9	100,9
Машино-будування	4,2	5,6	6,8	6,4	5,5	6,3	7,6	10,3	12,5
Індекси (до попереднього року)									
В цілому		1,336	1,132	0,914	0,878	1,245	1,315	1,248	1,290
Промисловість		1,421	1,164	1,065	0,884	1,016	1,343	1,217	1,395
Переробна промисловість		1,398	1,003	1,058	0,950	1,088	1,346	1,187	1,365
Машино-будування		1,355	1,204	0,953	0,849	1,148	1,217	1,349	1,211

Складено автором на підставі [122]

Динаміку індексів фінансового результату до оподаткування підприємств для економіки в цілому та окремо для промисловості представлено на рис. 2.1.

Графічний формат (рис. 2.1) дозволяє представити динаміку змін досліджуваного показника. Вона є достатньо складною. Зазначимо при цьому, що в 2017 р. було перевершено максимальні показники, що до того припадали на 2011 р.

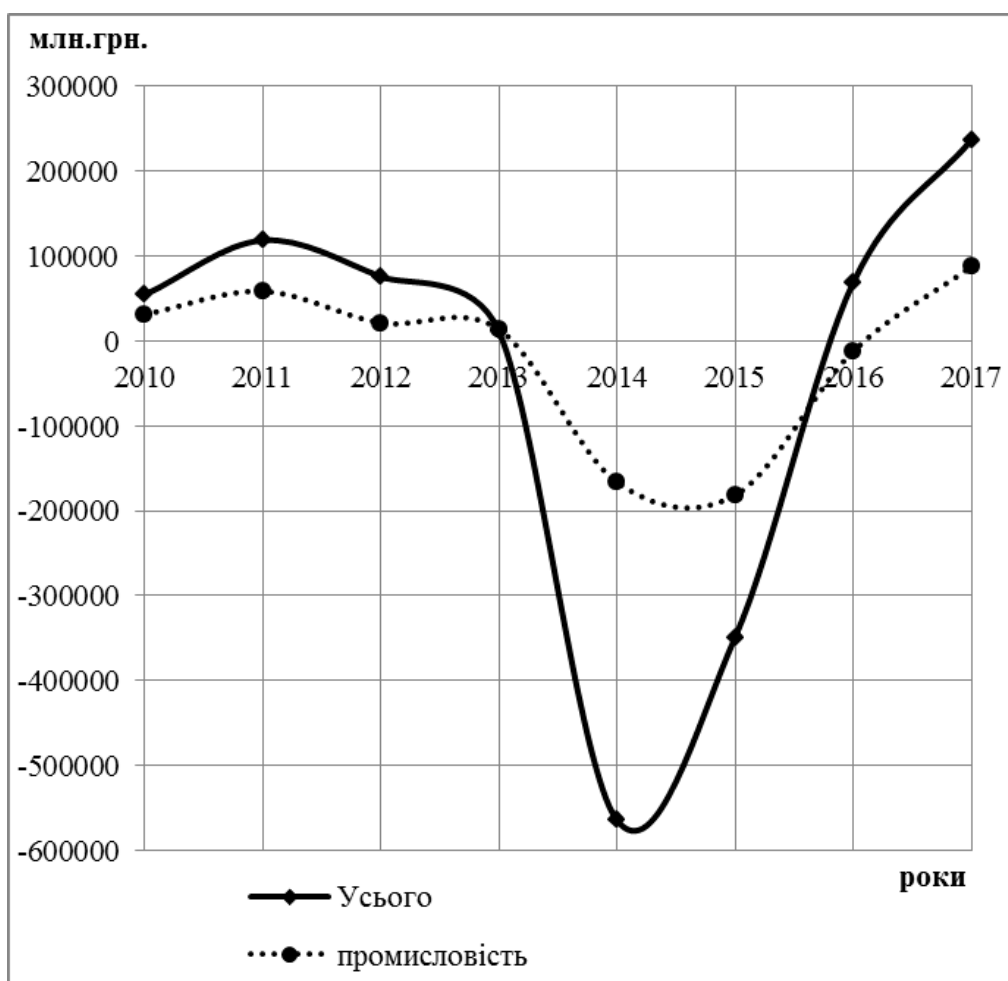

Рис. 2.1. Зміна фінансового результату до оподаткування підприємств економіки України

Розраховано за [201]

Динаміка змін рентабельності роботи підприємств багато в чому повторює розглянуту вище динаміку фінансового результату, що є цілком природно. Починаючи з 2011 р. рентабельність спадає, досягаючи в 2014 р. від'ємних значень (по економіці та машинобудуванню). Починаючи із 2015 р. спостерігається поступовий підйом, з досягненням у 2017 р. максимальних значень. По машинобудуванню динаміка трохи інша, зокрема, максимум – у 2012 р., у 2017 р. це значення ще не перевищено, але загальна тенденція така сама.

Аналіз стану основних фондів підтверджує попередні тренди для фінансового результату і рентабельності: поступове збільшення зносу фондів, певний підйом в останні періоди. Дещо інша ситуація в переробній промисловості: в 2017 р. відбулася зміна напрямку тренду в бік збільшення зносу основних засобів. Для промисловості загалом цей факт спостерігається так само, але величина збільшення в 1% є несуттєвою, її можна віднести на похибку вимірювання.

Як можна бачити з табл. 2.6, навіть при загальному поступовому зростанні інвестицій, що може бути пояснено, зокрема, інфляцією (виняток – 2014 р., для економіки та машинобудування – також 2013 р.), темпи цього зростання ще не досягли рівня 2011 р.

Отже, висновок щодо загального інвестиційно-інноваційного стану української економіки в цілому і промисловості (переробної промисловості та галузі машинобудування) зокрема полягає в наступному: економіка пережила період стагнації, поступового погіршення основних показників, у тому числі інвестиційної привабливості. З певного періоду реалізовані заходи призвели до зміни тренду і зростання значень показників настільки, що для 2017 р. можна говорити про відновлення, а то й перевернення максимально рівня 2011 р.

Оцінка інвестиційно-інноваційної ефективності виробництва підприємств. Показниками, що свідчать про ефективність використання інвестицій, зокрема, про ефективність державної політики регулювання, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, є ефективність впровадження інвестицій, яка виражається у співвідношенні обсягу інвестицій до валового внутрішнього продукту (табл. 2.6), і стан інноваційної діяльності: питома вага підприємств, що впроваджували інновації, кількість упроваджених нових технологічних процесів, кількість вироблених інноваційних видів продукції, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової (табл. 2.7).

Таблиця 2.6

Співвідношення капітальних інвестицій в економіку до валового
внутрішнього продукту

Рік	Капітальні інвестиції, млн. грн	ВВП, млн. грн.	Капітальні інвестиції до ВВП	Індекс зростання
2010	180575,5	1079346	0,167	
2011	241286,0	1299991	0,186	1,109
2012	273256,0	1404669	0,195	1,048
2013	249873,4	1465198	0,171	0,877
2014	219419,9	1586915	0,138	0,811
2015	273116,4	1988544	0,137	0,993
2016	359216,1	2385367	0,151	1,096
2017	448461,5	2983882	0,150	0,998
2018	578726,4	3558706	0,163	1,082

Складено за: [93; 123]

Аналіз показує (табл. 2.6), що питома вага інвестицій стабільно спадала протягом 2012-2015 рр. Починаючи з 2016 р. є підстави говорити якщо не про зміну вектору тренду, то принаймні про вирівнювання ситуації: у 2015 р. і 2017 р. частки інвестицій у ВВП практично не змінювалися порівняно з попереднім роком, а у 2016 р. і 2018 р. – повільно зростали. Разом з тим, середні темпи зростання на рівні 4-4,5% важко визнати достатніми.

Для показника питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової на рис. 2.2 наведено відповідну динаміку.

На підставі даних, що представлені в табл. 2.7 і на рис. 2.2, можна зробити висновок, що починаючи з 2008 р. спостерігається тренд постійного зменшення інноваційності продукції українських підприємств. Так, якщо у 2007 р. продукція інноваційного характеру займало приблизно 1/16 від усієї продукції, то через 10 років – лише 1/140. Причому, це відбувається на фоні відносно стабільної частки підприємств, що впроваджували інновації.

Таблиця 2.7

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, шт.	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2003	11,5	1482	7416	5,6
2004	10,0	1727	3978	5,8
2005	8,2	1808	3152	6,5
2006	10,0	1145	2408	6,7
2007	11,5	1419	2526	6,7
2008	10,8	1647	2446	5,9
2009	10,7	1893	2685	4,8
2010	11,5	2043	2408	3,8
2011	12,8	2510	3238	3,8
2012	13,6	2188	3403	3,3
2013	13,6	1576	3138	3,3
2014	12,1	1743	3661	2,5
2015	15,2	1217	3136	1,4
2016	16,6	3489	4139	–
2017	14,3	1831	611	0,7

Складено за: [97]

Можна припустити, що причина полягає або в зменшенні ефективності ринкового функціонування цих підприємств в цілому, або в зниженні ефективності функціонування тих підрозділів підприємств, які займаються власне інноваціями.

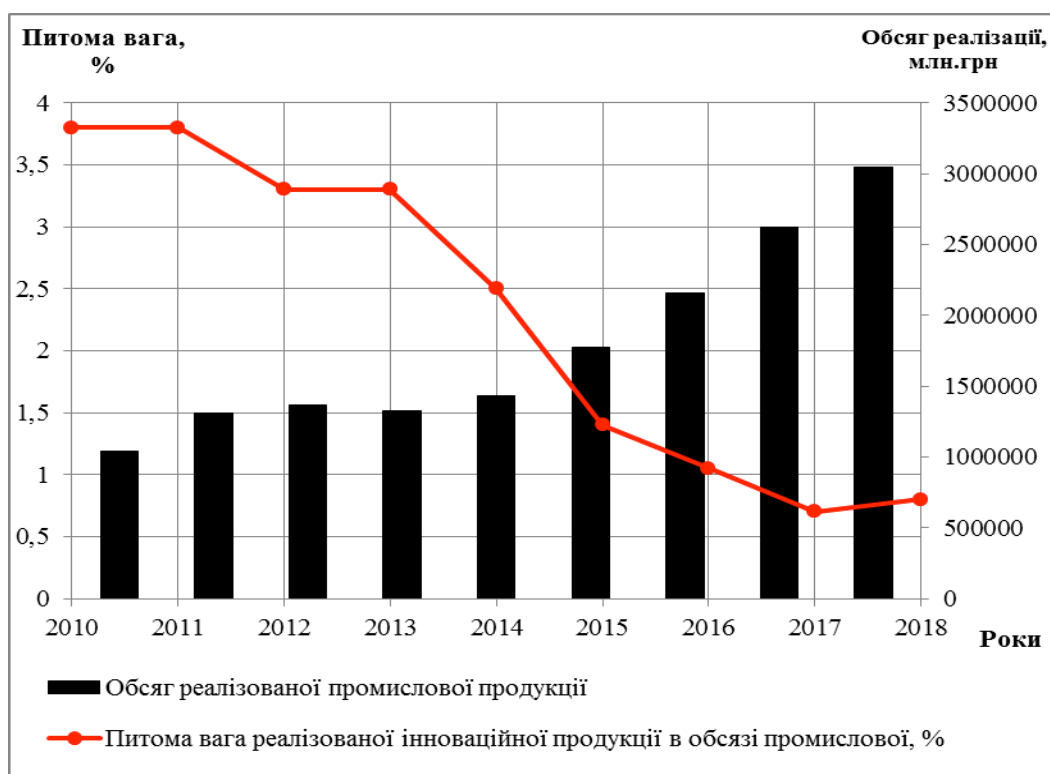

Рис. 2.2. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції, %

Складено за [97].

Тренд, що стосується фінансового аспекту інвестиційної діяльності, характеризує структура джерел капітальних інвестицій (насамперед, у плані порівняння частки фінансування інвестицій за рахунок власних коштів підприємств, бюджетного (державного і місцевого) фінансування і прямих іноземних інвестицій (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Частка джерел фінансування капітальних інвестицій

Роки	Джерела фінансування, %				
	Власні кошти підприємств	Кошти державного і місцевих бюджетів	Кредити банків й інші позики	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела
2010	61,68	8,84	12,68	2,06	14,75
2011	61,16	10,41	15,19	2,09	11,15

Продовження табл. 2.8

Роки	Джерела фінансування, %				
	Власні кошти підприємств	Кошти державного і місцевих бюджетів	Кредити банків й інші позики	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела
2012	62,64	9,09	14,54	1,79	11,93
2013	66,35	5,19	13,90	1,71	12,85
2014	70,47	3,95	9,91	2,57	13,10
2015	67,50	7,75	7,59	3,00	14,16
2016	69,25	10,04	7,55	2,74	10,42
2017	69,14	12,68	6,60	1,38	10,20
2018	70,77	12,64	7,75	0,31	8,53

Складено за [124]

Як свідчать дані табл. 2.8, в сучасних умовах головним джерелом капітальних інвестицій є власні кошти підприємств (у 2017 р. вони склали майже 70%). До певного часу невелика підтримка здійснювалася за рахунок кредитних коштів, але починаючи із 2014 р. їх частка в загальному фінансуванні суттєво зменшилася і зараз практично не відрізняється від інших основних джерел: коштів державного та місцевих бюджетів і прямих іноземних інвестицій (рис. 2.3).

Зазначена ситуація позначається не лише на фінансуванні капітальних інвестицій, а й на інвестуванні в інноваційну діяльність підприємств. Порівняння часток структури фінансування інновацій із перелічених вище джерел показує ступінь прогресивності вкладання коштів (табл. 2.9).

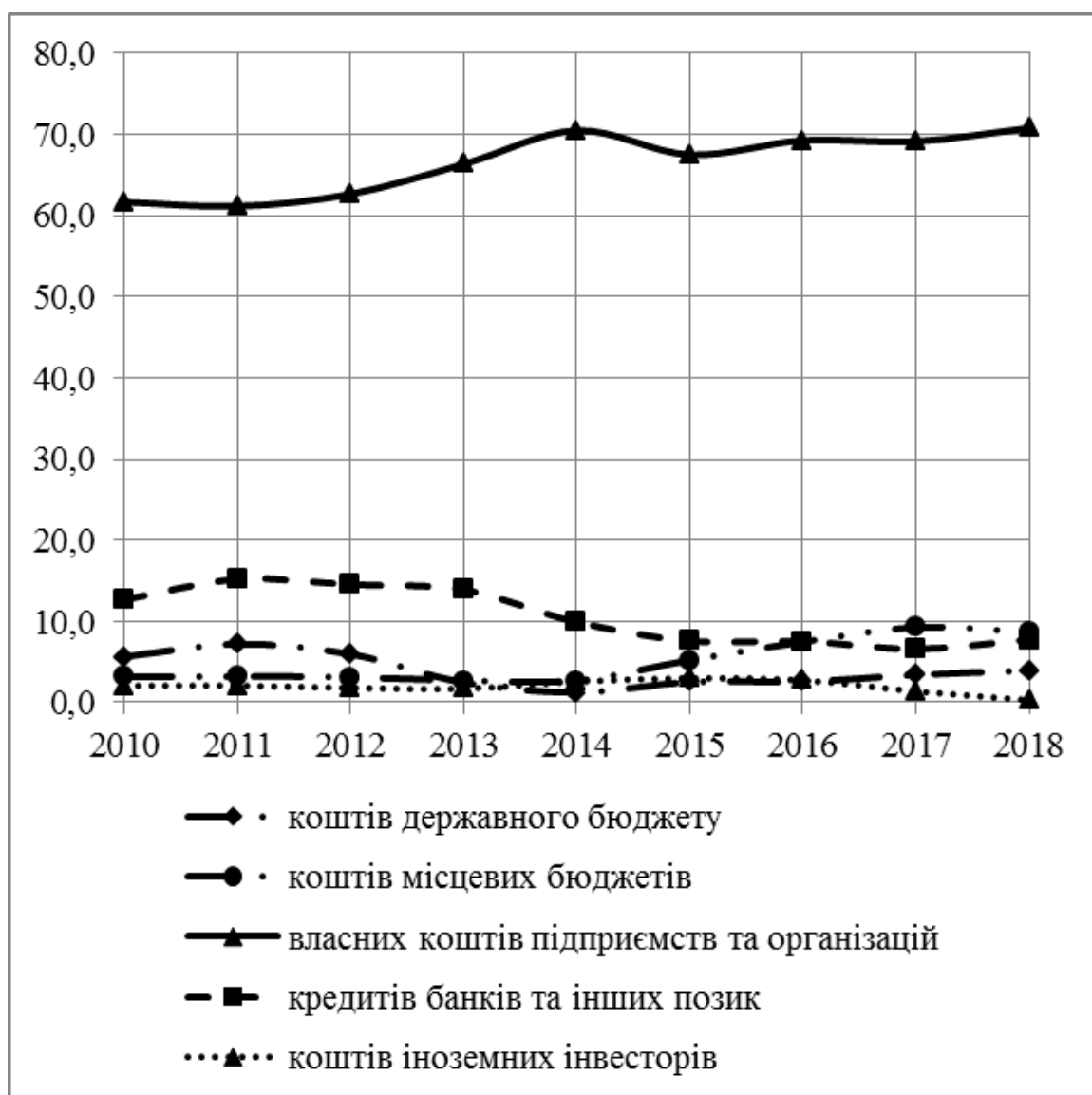

Рис. 2.3. Частка джерел фінансування капітальних інвестицій

Складено автором за джерелом [124]

При здійсненні інновацій підприємства так само, як і при капітальних інвестиціях, майже повністю використовують власні кошти, причому, чим далі – тим більше. До 2016 р. включно частка бюджетних коштів, прямих іноземних інвестицій або якихось коштів із будь-яких інших джерел становила лише близько 5% і лише у 2017 р. ситуація мінімально змінилася, переважно за рахунок активізації кредитування. Ці зміни не є принциповими, частка власних коштів підприємств перевищує 84% від усіх інвестицій (рис. 2.4).

Таблиця 2.9

Частка джерел фінансування інвестицій в інновації

Роки	Обсяг інвестицій, млн. грн	Джерела фінансування, %			
		Власні кошти підприємств	Кошти державного бюджету	Кошти іноземних інвесторів	Інші джерела
2000	1757,1	79,64	0,44	7,57	12,35
2001	1971,4	83,90	2,83	2,97	10,30
2002	3013,8	71,07	1,51	8,76	18,66
2003	3059,8	70,21	3,04	4,25	22,5
2004	4534,6	77,22	1,40	2,48	18,91
2005	5751,6	87,72	0,49	2,75	9,04
2006	6160,0	84,60	1,86	2,86	10,68
2007	10821,0	73,65	1,34	2,97	22,04
2008	11994,2	60,56	2,81	0,96	35,67
2009	7949,9	65,02	1,60	19,03	14,35
2010	8045,5	59,35	1,08	29,97	9,59
2011	14333,9	52,92	1,04	0,40	45,64
2012	11480,6	63,90	1,95	8,67	25,48
2013	9562,6	72,92	0,26	13,11	13,71
2014	7695,9	84,98	4,47	1,80	8,74
2015	13813,7	97,20	0,40	0,42	1,98
2016	23229,5	94,86	0,77	0,10	4,27
2017	9117,5	84,50	2,49	1,18	11,83

Складено автором за джерелом [105]

Для структури української економіки характерним є те, що її функціонування багато в чому визначають великі та середні підприємства. Крім того, досить важливими видами діяльності для національної економіки є обробна промисловість, зокрема, галузь машинобудування.

На наш погляд, при інноваційній спрямованості економічного розвитку машинобудування є однією з основних галузей, яка спроможна принести чималу питому вагу доданої вартості. Проте, інноваційно-інвестиційна діяльність машинобудівних підприємств є одним зі слабких місць сучасної економіки України. Наведена вище тенденція в економіці України в цілому

притаманна й українському машинобудуванню, переважно, внаслідок низького рівня фінансування й обсягів інвестицій.

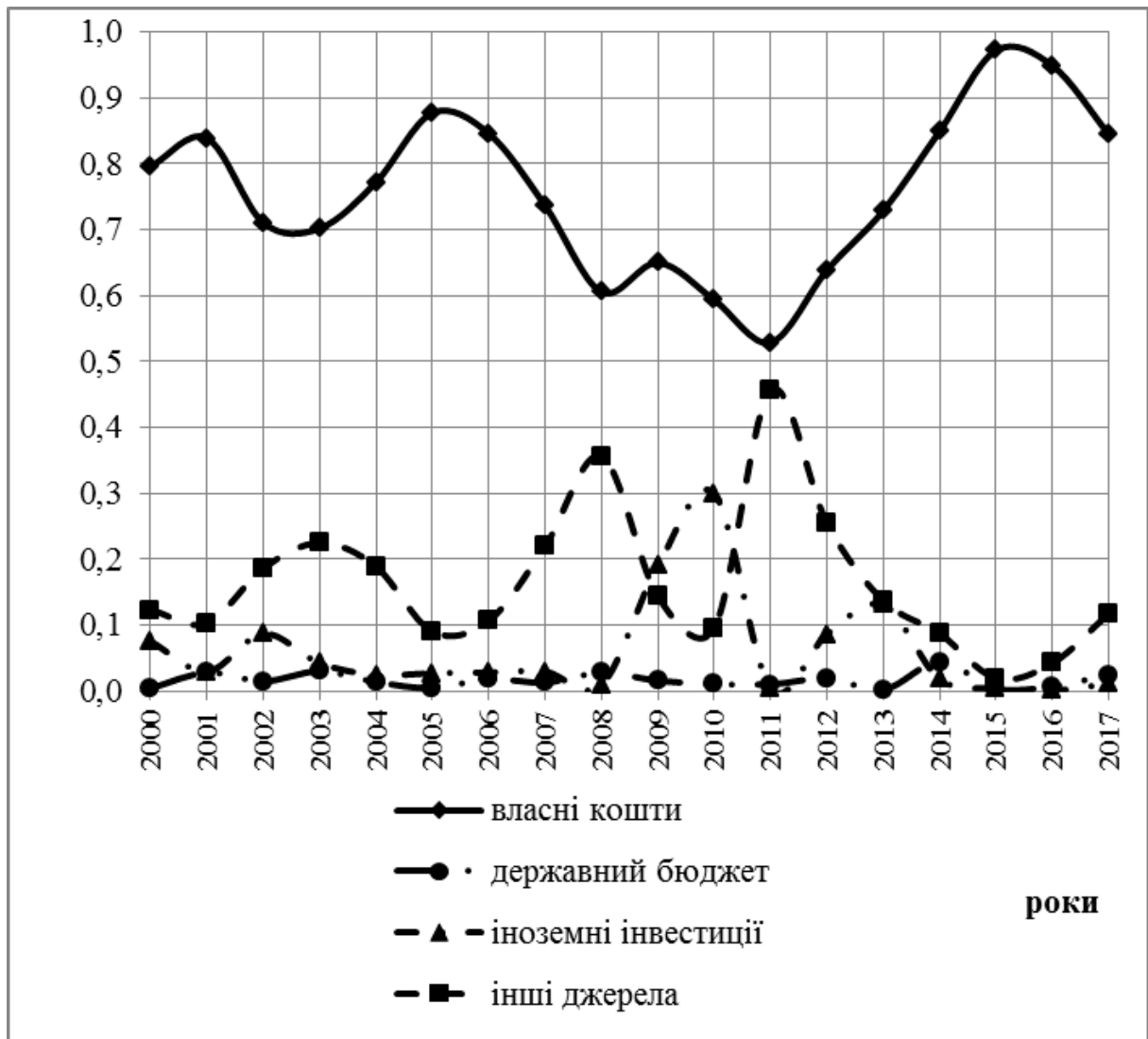

Рис. 2.4. Частка джерел інвестицій в інновації

Складено за [105]

Ситуація з іноземним інвестуванням в машинобудівну галузь України є важкопрогнозованою і досить нестабільною через вплив ряду факторів, в т.ч. макроекономічного характеру. Частка коштів, що виділялася з державного та місцевих бюджетів на інноваційну діяльність, складала всього 0,5% загального обсягу коштів, спрямованих на фінансування діяльності підприємств галузі.

Водночас, на даний момент в Україні склалася структура економіки, коли найбільші поточні бюджетні надходження поступають від великих і середніх підприємств і підприємств – великих платників податків. Більшість таких підприємств мають велику кількість працівників, велику кількість застарілих фондів, екстенсивне виробництво. Разом з тим, саме вони є бюджетоутворюючими підприємствами не лише на регіональному, а й на загальнодержавному рівні: при тому, що кількість великих платників податків складає приблизно 2,5 тис. підприємств і не перевищує 0,15% загальної кількості суб'єктів господарювання України, їхня частка податкових платежів складає до 60% від загального збору державного бюджету податкових платежів по Україні. Це ще раз доводить важливість для економіки України саме промислових ВПП, зокрема, машинобудівних.

Питому вагу великих і середніх підприємств за різними показниками економіки України наведено в табл. 2.10.

Отже, загальний стан суб'єктів української економіки знаходиться на невисокому рівні ефективності, тобто, характеризується малими значеннями прибутковості, рентабельності, невисокою доданою вартістю продукції, майже критичним зносом основних фондів. Також аналіз свідчить про дуже складне становище у сфері інноваційної діяльності підприємств, а також її державної підтримки. При цьому, базові фінансово-економічні показники для великих і середніх підприємств обробної промисловості та машинобудування є навіть гіршими, ніж в середньому по економіці.

На наш погляд, питання, пов'язані з інвестиціями й інноваціями для великих і середніх підприємств, зокрема, для підприємств – великих платників податків, потребують додаткової наукової та практичної уваги. Зокрема, це стосується питання організації й інституалізації інвестиційно-інноваційної діяльності цих підприємств та її впливу на ефективність функціонування.

Таблиця 2.10

Питома вага великих і середніх підприємств у економіці України

Рік	Абсолютне значення				Частка		
	По всіх підприємствах	Великі	Середні	Великі та середні	Великі	Середні	Великі та середні
	Кількість суб'єктів господарювання, одиниць						
2010	2183928	586	20983	21569	0,00027	0,0096	0,0099
2011	1701620	659	20753	21412	0,00039	0,0122	0,0126
2012	1600127	698	20189	20887	0,00044	0,0126	0,0131
2013	1722070	659	18859	19518	0,00038	0,0110	0,0113
2014	1932161	497	15906	16403	0,00026	0,0082	0,0085
2015	1974318	423	15203	15626	0,00021	0,0077	0,0079
2016	1865530	383	14832	15215	0,00021	0,0080	0,0082
2017	1805059	399	14937	15336	0,00022	0,0083	0,0085
	Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн. грн.						
2010	3596646	1401597	1396364	2797961	0,390	0,388	0,7779
2011	4202455	1775829	1607628	3383457	0,423	0,383	0,8051
2012	4459819	1761086	1769430	3530516	0,395	0,397	0,7916
2013	4334453	1717391	1662565	3379957	0,396	0,384	0,7798
2014	4459702	1742508	1723152	3465659	0,391	0,386	0,7771
2015	5556540	2053190	2168765	4221954	0,370	0,390	0,7598
2016	6726740	2391454	2668696	5060150	0,3555	0,3967	0,7522
2017	8312272	2929517	3296418	6225935	0,3524	0,3966	0,7490

Розрахунки автора на основі [127; 128; 150]

Значна частина великих і середніх підприємств в Україні, внаслідок недостатньої ефективності параметрів своєї діяльності, є недостатньо привабливими для інвесторів. Тому, на наш погляд, потрібні додаткові дії щодо стимулювання інноваційного руху на таких підприємствах.

В табл. В.1 Додатку В представлено дані, що показують фінансовий стан виробництва по великих і середніх підприємствах загалом, а також у розрізі промисловості.

Аналіз перелічених особливостей і наведеного вище стану і динаміки основних індикаторів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств (зокрема, великих і середніх) дозволяє зробити такі висновки.

В останні роки спостерігається поступове відновлювання економіки України, рівень інвестиційної та інноваційної привабливості набуває стабільних параметрів із невеликою тенденцією до покращення. В той же час, темпи економічного зростання ще недостатні, основні засоби підприємств української економіки в цілому, в промисловості, зокрема, як це видно з табл. 2.5, є дуже зношеними і застарілими.

При цьому, покращення ринкової конкурентоспроможності продукції потребує застосування інноваційних рішень, морального оновлення фондів. Розвиток ринкового потенціалу конкурентоспроможності потребує фізичного оновлення фондів. При цьому, розподіл джерел інвестиційного й інноваційного фінансування принципово не змінюється вже багато років, перетворившись на тренд: інвестиційні ресурси більшості підприємств обмежені, переважно, власними коштами; останнім часом при певній непереконливості державної бюджетної підтримки спостерігається невелике збільшення підтримки на рівні місцевих бюджетів, але це можна пояснити адміністративною децентралізаційною реформою, проте обсяги цих змін не суттєві; трохи більше стали залучатися кредитні кошти; іноземних інвестицій, як і раніше, у процентному відношенні дуже мало (табл. 2.8, 2.9, рис. 2.3, 2.4).

На підставі проведеного аналізу стану інвестиційно-інноваційної діяльності можна зазначити, що потребують першочергової уваги проблеми вирішення фізичного і морального оновлення фондів, знаходження вільних інвестиційних ресурсів для цього.

Як наслідок, оскільки на суттєве збільшення бюджетної підтримки сподіватися навряд чи доводиться, паралельно з роботою над поліпшення інвестиційного й інноваційного клімату в економіці задля збільшення іноземних інвестицій потрібен механізм стимулювання підприємств щодо ефективного вкладення коштів у засоби виробництва, фізичне і моральне оновлення фондів.

В теперішніх умовах суттєвого значення набуває діяльність великих та середніх підприємств, для яких характерна відносна стабільність, а також їх державна підтримка. Разом з тим, для таких підприємств України притаманна певна інертність щодо інвестування в інновації. Тому постає завдання, знайти стимулюючі фактори інноваційного інвестування. В цьому плані оптимізація системи оподаткування задля стимулювання підприємств до інвестиційно-інноваційної діяльності є важливим державним заходом. Механізм стимулювання ефективного інвестування в оновлення фондів має бути зорієнтованим передусім на специфіку великих і середніх підприємств. В оптимізації системи оподаткування можна знайти певний потенціал формування додаткових інвестиційних коштів.

2.3. Діючий механізм державного регулювання і стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства

Інвестиційно-інноваційна політика може розглядатися як стратегія або набір стратегій реалізації інвестиційно-інноваційних пріоритетів у рамках національної економічної системи, яка є важливою передумовою для досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності в умовах глобалізаційної системи.

В українській економіці існує чимало проблем, які перешкоджають ефективному руху до інноваційної моделі сталого економічного розвитку. [104] Для їх вирішення, вдосконалення чинного інституційного середовища

найбільш сприятливим інструментом є формування сучасної національної інноваційної системи як цілісного науково-виробничого комплексу. Останній є основою нового технологічного укладу. До складу такого комплексу мають входити такі компоненти, як наука, освіта, підприємництво, механізми фінансування інновацій і механізми захисту відносин (інтелектуальної) власності.

Прискорення економічного розвитку української економіки можна досягти шляхом утворення інноваційно-інвестиційних механізмів, зокрема, вирішуючи такі завдання, як:

- розробка інноваційної моделі сталого розвитку економіки;
- формування державної та регіональної інноваційно-інвестиційних програм і заходів щодо їх реалізації;
- формування інституційних органів й ефективного механізму стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності на всіх рівнях;
- створення дієвого механізму системного ресурсного забезпечення відповідних програм і проектів (технологічне, кадрове, фінансове, інше);
- формування кадрової бази, навчання, підготовка тощо;
- створення стабільної законодавчо-нормативної бази, що передбачає формування та підтримання сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в країні;
- формування механізму впровадження науково-технологічних досягнень та забезпечення конкурентоспроможної продукції;
- розвиток пріоритетних галузей економіки.

До головних перешкод на шляху підвищення інвестиційно-інноваційної ефективності національної економіки в Україні можна віднести:

- відсутність ефективного організаційно-економічного механізму управління інвестиційно-інноваційними процесами;
- висока вартість позикових коштів на ринку фінансових ресурсів;
- нестача власних коштів підприємств, обмежена фінансово-інвестиційна підтримка держави;

- недостатньо розвинений механізм партнерської взаємодії в сфері інноваційної, науково-технічної діяльності;
- обмеженість людського науково-технічного потенціалу, орієнтованого на науково-технічні розробки;
- окремі проблеми в макроекономічній ситуації та динаміці, зокрема щодо рівня інфляції.

Україна потребує подальшого вдосконалення бізнес-середовища в країні з його більшою адаптованістю до стимулювання та впровадження інноваційних розробок. На наш погляд, принциповими моментами в цьому напрямі є такі:

- підвищення рівня якості діяльності інститутів, які здійснюють інвестиційно-інноваційне регулювання в країні;
- адаптування системи державної економічної політики до пріоритетів інвестиційно-інноваційного стимулювання зі збереженням її передбачуваності та стабільності в реалізації обраних пріоритетів;
- збалансування та адаптація політики інвестиційного розвитку із загальною промисловою політикою та політикою збереження обраних принципів сталого економічного розвитку країни, скорегованої в напрямку планової перебудови чи вдосконалення вже існуючого промислового ландшафту;
- фокусування державних рішень, політики держави на стимулюванні включення в дію факторів, які сприяють покращенню якості створення та використання висококваліфікованого людського капіталу, як одного з найважливіших чинників економічного розвитку країни та підвищення інноваційного потенціалу.

Державна інноваційна політика містить дві основні складові: науково-технічну й інвестиційну політики держави. Вона складається з комплексу управлінських рішень в економічній, організаційно-правовій та інших сферах діяльності, спрямованих на підтримку та стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів в економіці, впровадження новацій у виробництво.

Важливо при проведенні державної інвестиційно-інноваційної політики розробляти та спиратися на певні принципи, стратегічні підходи до її побудови. На наш погляд, вони можуть бути такими:

- збалансована підтримка та постійний розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт;
- стимулювання та розвиток в країні інтелектуальної праці;
- визначення пріоритетних науково-технологічних напрямків, що сприятимуть підвищенню ефективності, конкурентоспроможності та інноваційності;
- концентрація інвестиційних ресурсів на підтримці пріоритетних напрямків;
- оптимізація економіко-організаційного, правового й інституційного забезпечення науково-технічної й інноваційної діяльності;
- фінансування інноваційної діяльності, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності на всіх рівнях й у всіх секторах економіки.

Інструменти інвестиційно-інноваційної політики держави мають бути спрямовані на ефективне стимулювання інноваційної діяльності підприємств, мобілізацію фінансових, матеріальних, людських й організаційних ресурсів для реалізації завдань інноваційного розвитку. Ключова стратегічна задача державних органів полягає в агрегуванні фінансового й інтелектуального капіталу з метою його спрямування на визначені пріоритетні напрямки економічного розвитку. На законодавчому рівні визначено, що такими стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності в Україні на 2011–2021 роки є такі [170, ст. 4]:

- освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

- освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;
- освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів і нанотехнологій;
- технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;
- впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;
- широке застосування технологій більш чистого виробництва й охорони довкілля;
- розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Світова практика свідчить про наявність широкого інструментарію для реалізації державної підтримки інноваційної діяльності. Ці інструменти можна поділити на такі групи за сферами регулювання:

- пряма фінансова підтримка інноваційних процесів;
- застосування для інноваційної діяльності заохочувальних фіскально-податкових пільгових режимів;
- інституційні інструменти;
- інші інструменти підтримки інновацій економічного, юридичного, політичного й організаційного характеру (рис. 2.5).

Пряма фінансова підтримка інвестиційно-інноваційних процесів може бути реалізована за допомоги таких заходів:

- пряме фінансування коштами державного бюджету процесу створення нових наукоємних виробництв і технологій на підприємствах;
- запровадження конкурсного відбору щодо створення та фінансування науково-дослідницьких програм і наукових центрів;
- державне замовлення на інноваційну продукцію;

- державне дотування визначених на конкурсній основі інноваційних виробництв і технологій;
- надання державних грантів і стипендій провідним науковим центрам і науковцям;
- надання пільгових позик;
- компенсація банківського кредиту в повному чи частковому обсязі у випадку його спрямування на технологічні інноваційні зміни.

Рис. 2.5. Основні інструменти державної підтримки і стимулювання інноваційної діяльності підприємств

Складено автором

Даний інструментарій тою чи іншою мірою використовується в економічній системі України. Зокрема, це відбувається у вигляді: прямого бюджетного фінансування, сприятливої кредитної, податкової і митної політики, створення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ, надання державних гарантій комерційним банкам, перед

якими ставиться завдання кредитувати пріоритетні інноваційні проекти тощо.

При цьому слід зауважити, що пряме фінансування з державного і місцевих бюджетів є досить обмеженим. Питома вага коштів Державного бюджету у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств протягом останніх років коливається навколо 1,5% від загальної кількості (див. табл. 2.7). Використання навіть цих обмежених коштів часто не спрямоване у пріоритетні напрями інноваційної діяльності, значна їх частина надається добувним підприємствам, низькотехнологічним галузям. Такий галузевий розподіл коштів певною мірою консервує існуючу технологічну структуру виробництва і не сприяє більш швидким якісним структурним зрушенням. Спостерігається самофінансування - за рахунок власних коштів фінансується понад 80% витрат на інноваційну діяльність, а в окремі роки навіть й більше (табл. 2.7), намагання залучити кошти із різних зовнішніх джерел.

Методи державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності можна поділити на прямі та непрямі.

Прямі методи передбачають безпосереднє фінансування проектів за рахунок державних коштів – це бюджетне фінансування, міжбюджетні трансферти, цільові програми, а також гранти. Такі методи фінансування є для держави витратними і використовуються досить часто в тих сферах, до яких залучення приватного капіталу практично неможливе через високу капіталомісткість та тривалі строки окупності (атомна енергетика, біотехнології, нанотехнології та деякі інші), фінансування яких здійснюється державою у стратегічних цілях.

Непрямі методи передбачають створення державою умов для сприятливого інвестиційного клімату шляхом заохочення ініціатив приватного інвестування через механізми оподаткування і надання державних гарантій по ризикованих інвестиційних проектах. В умовах складної фінансової ситуації непрямі методи набувають пріоритетного значення.

Інструменти інституційно-організаційного, юридичного і політичного характеру підтримки інновацій включають:

- утворення дієздатних суб'єктів інноваційного процесу, а також суб'єктів регулювання цього процесу і мережі інноваційної інфраструктури, що забезпечуватиме поточну діяльність цих суб'єктів.
- удосконалення законодавства про інтелектуальну власність;
- введення системи сертифікації та стандартів, що заохочує споживання інноваційних товарів, товарів харчування високої якості, нових медичних, будівельних, телекомунікаційних, рекреаційних, транспортних послуг тощо;
- розвиток і підтримка системи освіти в країні: закладів загальної освіти, університетів, системи безперервного навчання та перекваліфікації робочої сили, курсів профільного тренінгу та менеджменту;
- надання тимчасових дозволів щодо монопольного становища виробникам інноваційних товарів і, навпаки, обмеження монопольного становища виробників, діяльність яких перешкоджає розвитку виробництва інноваційних товарів і послуг;
- створення державної інформаційної інфраструктури, розширення доступу до інформаційних мереж, аналітичних матеріалів тощо;
- надання державних замовлень підприємствам для компенсування витрат на фінансування інновацій;
- здійснення державної зовнішньоекономічної політики, що передбачає просування інтересів українських виробників інноваційної продукції на міжнародних ринках.

Неподаткові фінансові інструменти. Державне монетарне (грошово-кредитне) регулювання можна розділити на загальногосподарське і на таке, що безпосередньо спрямоване на стимулювання інноваційної діяльності підприємств. Серед інструментів загального регулювання можна виділити такі базові, як регулювання облікової ставки НБУ, регулювання норм банківських резервів, ринкові операції з державними цінними паперами.

Щодо безпосереднього регулювання та стимулювання інноваційних процесів, то серед них можна виділити такі:

- фінансові пільги (диференційовано для окремих галузей і сфер економіки, елементів основних фондів, видів устаткування через надання фінансової допомоги);
- пряме кредитування з державного і місцевих бюджетів;
- впровадження державних норм і стандартів, спрямованих на стимулювання інноваційних процесів;
- створення пільгових умов користування землею й іншими природними ресурсами;
- централізовані закупівлі інноваційної продукції.

Митне регулювання інноваційної діяльності. Особливостями митного регулювання є:

1. Необхідні для виконання пріоритетного інноваційного проекту, яким передбачається випуск інноваційного продукту, щодо якого прийнята постанова Кабінету Міністрів України про його особливу важливість, сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари (крім підакцизних товарів), які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають вимогам проекту, при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість. Номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в інноваційному проекті перед його державною реєстрацією.

2. У разі використання сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, ввезених в Україну без сплати ввізного мита та податку на додану вартість не для потреб виконання інноваційного проекту ввізне мито та податок на додану вартість сплачуються до бюджету в повному обсязі. При цьому платник податку зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання за наслідками податкового періоду, в якому відбулося

таке порушення, на суму ввізного мита і податку на додану вартість, що мали бути сплачені при ввезенні на митну територію таких товарів, а також сплатити пеню, нараховану на суму податків, виходячи із 120% облікової ставки НБУ, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання, за період їх, нецільового використання.

Економіка України потребує використання різних джерел фінансування. Це може бути підтримка венчурних фондів на основі державно-приватного капіталу, ефективне введення в дію фінансових стимулів, трансформація правових норм, спрямування фінансової політики на підтримку інноваційно активних підприємств, передусім стартапів, сприянні розвитку державно-приватного партнерства.

Одним із нових і перспективних методів фінансування інноваційної діяльності є венчурне. Таке фінансування може здійснюватися на усіх стадіях життєвого циклу виробництва продукту. Можна виділити такі види венчурного фінансування, які пов'язані з основними стадіями життєвого циклу продукту:

1. Фінансування інкубаційного періоду – етап, на якому проводиться експрес аналіз інноваційних пропозицій та здійснюються роботи зі створення бізнес-інкубатора чи інноваційного центру. На цьому етапі виділяється дві стадії: передстартове та стартове фінансування. На першій стадії здійснюється фінансування початкових етапів підприємницької діяльності, а саме: роботи з оцінки нематеріальних активів, патентного захисту, аналізу ринку збуту, правового забезпечення вигідних франчайзингових договорів та договорів купівлі-продажу, а також із формування плану підприємницької діяльності.

Стартове фінансування використовується з метою забезпечення початку виробничої діяльності в бізнес-інкубаторі чи інноваційному центрі. Основними джерелами фінансування на цьому етапі є власні кошти підприємства (прибуток і амортизація), вступні венчурні внески та пов'язані

кредити (комерційні кредити, пов'язані угодами про розподіл майбутніх доходів, а також цільові кредити на придбання високоліквідних активів).

2. Фінансування комерційного освоєння – етап, який також включає в себе дві стадії: фінансування початкової стадії та фінансування освоєння. На початковій стадії передбачається надавати кошти підприємцям та керівникам підприємств, які мають значний потенціал росту. Фінансування освоєння передбачає виділення коштів на комерційну реалізацію дослідного зразка продукції. Основними джерелами фінансування на цьому етапі є банківські кредити та кошти синдикованого інвестора. Синдиковане інвестування – це пайове фінансування малих інноваційних підприємств, які зацікавлені в запровадженні продуктових або інших інновацій, які одержують у процесі реалізації інноваційно-інвестиційних проектів підприємств. Синдиковане інвестування є перехідною формою до венчурного фінансування.

3. Фінансування розвитку. Основною умовою такого фінансування є наявність у підприємства технологічного та комерційного стартового потенціалу з випуску на ринок продукту. Для венчурних інвесторів дуже важливим є правильно спрогнозувати очікувану ринкову вартість бізнес-напряму, куди вони вкладають кошти. Тому, на цьому етапі здійснюється встановлення спільних з інвестором або самостійних нових цільових підприємств із числа бізнес-інкубаторів, що створюються на першому етапі.

Отже, венчурний капітал переважно використовується для фінансування діяльності підприємств, що швидко розвиваються, і тому грає важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності промисловості у цілому. Функціональне завдання венчурного фінансування – сприяти росту перспективного бізнесу шляхом надання певної суми грошових коштів в обмін на долю в статутному капіталі. На практиці найчастіше зустрічається комбінована схема венчурного інвестування, при якій частина коштів вноситься в акціонерний капітал, а інша надається у формі інвестиційного кредиту. В рамках венчурного проекту складніше отримати кредитне фінансування, тому що, як правило, відповідне бачення ризиків

комерційними банками закладається в умови кредитування (зокрема, в рівень процентної ставки, в забезпечення кредиту тощо). Й саме тут потрібна певна підтримка таких проектів з боку держави.

Податкові інструменти. Практика світової економіки свідчить, що останнім часом в порівнянні з іншими інструментами стимулювання НДДКР й інноваційної діяльності суттєво зростає роль податкових методів. Зокрема, це стосується порівняння із прямим бюджетним фінансуванням інноваційних проектів, державним кредитуванням підприємств, часткового чи повного відшкодування відсотків за комерційними кредитами чи наданням гарантій за ними [137, с. 41–56].

Проведений аналіз свідчить про широкий спектр можливих податкових інструментів стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності:

- пільгове оподаткування прибутку шляхом зменшення бази і ставок оподаткування; зазвичай, ідеться про пільги згідно чинного законодавства на податок із прибутку інноваційних підприємств (як правило, у розмірі частки від вартості впровадженого інноваційного устаткування або в розмірі витрат на НДДКР);

- оподаткування прибутку інноваційно-активних підприємств за зниженими ставками (переважно, це стосується невеликих підприємств); як варіант, зарахування частки прибутку інноваційних підприємств на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням у разі використання на інноваційні цілі;

- пільгове оподаткування операцій обігу науково-технічної продукції (напр., використання нульової ставки ПДВ);

- звільнення від податків наукових установ, діяльність яких здійснюється за рахунок державного бюджету;

- звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на підвищення кваліфікації та перепідготовку наукових кадрів (як інвестицій у людський капітал);

- зменшення оподаткованого прибутку на суму вартості приладів й устаткування, що передаються вищим навчальним закладам;
- звільнення від оподаткування коштів підприємств, спрямованих на фінансування наукових досліджень (як інвестицій в інтелектуальний капітал); зокрема, йдеться про пільгове оподаткування замовлених і спільних НДДКР;
- пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих за акціями інноваційних підприємства;
- звільнення від оподаткування коштів комерційних банків, страхових компаній, пенсійних фондів й інших фінансових установ, що інвестуються в інноваційні підприємства, й установлення пільг з оподаткування коштів, отриманих внаслідок цих інвестицій, зокрема – диференціювання ставки податку на прибуток комерційних банків залежно від напрямів використання ресурсів шляхом зниження їх в разі довгострокового кредитування високотехнологічних проектів, пільгове оподаткування прибутків від страхування інноваційних підприємств тощо;
- надання пільг в оподаткуванні комерційним банкам, які здійснюють кредитування – передусім довгострокове – інноваційних підприємств.
- застосування нульової або зменшеної ставки оподаткування прибутку у випадку створення з прибутку підприємства інноваційного фонду;
- прискорена амортизація фондів;
- надання дослідного й інвестиційного (податкового) кредиту – відстрочення податкових платежів у частині витрат з прибутку на інноваційні цілі;
- «податкові канікули» протягом декількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів.

Аналіз практики показує, що реалізація зазначених інструментів потребує якісних та чітких підходів до їх запровадження. На практиці це виявляється досить часто складним завданням. Використання податкових

інструментів для стимулювання інноваційної діяльності в Україні є досить обмеженими. Так, на період 2013-2022 рр. звільняється від оподаткування ввізним митом устаткування (обладнання) та комплектуючі вироби до нього. На період 2013-2017 рр. було передбачено пільгові ставки оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інвестиційних проектів суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки. Локально це також надання інвестиційних податкових кредитів, застосування спеціальної амортизаційної політики для НДДКР тощо.

Інвестиційний податковий кредит. Сутність інвестиційного податкового кредитування полягає у зменшенні податкових зобов'язань платника податку на прибуток на частину витрат, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, або на повний їх розмір, що дозволяє підприємству зменшити витрати та, як наслідок, збільшити прибуток. Розмір ставки інвестиційного податкового кредиту не повинен перевищувати 50% розміру нарахованого податку на прибуток. Такий баланс є оптимальним з точки зору збереження стимуляційного ефекту та захисту від значних втрат бюджету.

Загальним принципом надання підприємствам України податкових кредитів на інвестиційні цілі є узгодження величини зазначеної податкової пільги з масштабами прояву новаторської активності та глибиною, революційністю запроваджуваних суб'єктами господарювання прогресивних нововведень. Це передбачає, у свою чергу, застосування диференційованого підходу з боку держави до організацій, які впроваджують інновації. Доцільно було б закріпити потенційні об'єкти впливу такої податкової пільги безпосередньо в законодавстві країни, що дасть можливість, по-перше, автоматично з огляду на дію відповідної законодавчої норми підприємствам, які впроваджують прогресивні інновації, ставати об'єктами впливу зазначеної податкової пільги незалежно від волі органів влади. По-друге, на відміну від практики індивідуального підходу до надання податкових кредитів забезпечувати інноваційно активним підприємствам комплексний підхід до вирішення цього завдання (коли податкова пільга застосовується не до тих чи

інших конкретних суб'єктів господарювання, інтереси яких часто можуть лобіюватись, а щодо підприємств, які відповідають чітко встановленим для цього законодавством вимогам).

Спеціальна амортизаційна політика для НДДКР. Насамперед, це – прискорена амортизація основних фондів, яка, зокрема, може означати зменшення податкових зобов'язань за податком на прибуток, тому що може зменшуватися сам об'єкт оподаткування. Проте, податковий вигравш підприємства-інвестора може бути несуттєвим, оскільки сума податкової економії зумовлюється різницею суми амортизації порівняно зі звичайним порядком і помноженої на ставку податку на прибуток. Можливий інший варіант економічного інтересу інвестора – скорочення терміну окупності інвестицій.

Створення неоподаткованого резерву. Механізм цього інструменту податкової політики передбачає звільнення від оподаткування частини прибутку компаній шляхом її зарахування до неоподатковуваних резервних фондів з метою фінансування в майбутньому визначеного кола потреб, зокрема для інвестицій в інновації. Застосування такого інструменту в українській практиці потенційно дало б змогу стимулювати підприємства до реінвестування прибутку з одночасним забезпеченням потреб у розширеному відтворенні. Потенційно вплив може бути, по-перше, за рахунок включення інноваційної мотивації у підприємств, по-друге, - за рахунок можливості збільшення на певному етапі оборотного капіталу, що може бути важливим для підприємства.

У Законі України «Про інноваційну діяльність» [168] передбачено використання стимулюючих норм. Одночасно виникає питання щодо забезпечення дієвого контролю за цільовим використанням пільг. В цьому плані вважається доцільною пріоритетна інноваційна підтримка провідних великих підприємств, холдингів, високотехнологічних виробництв, фінансова та технологічна, потужність яких дозволяє реалізувати загальнодержавні інноваційні пріоритети. Крім того, вважається, що

контроль ефективності здійснення інновацій на цих підприємствах є більш надійним й ефективним.

В українському законодавстві податковий кредит визначається як «відстрочка сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк із метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм, з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отримано внаслідок реалізації інноваційних програм» [169]. Натомість в багатьох інших країнах податковий кредит розглядається як засіб зменшення вже нарахованого податку на прибуток на суму, що складає визначений відсоток від витрат на НДДКР. Зокрема, у США, Японії та Франції величина податкового кредиту залежить від приросту витрат на НДДКР за певний часовий проміжок. У Канаді та Нідерландах його пропорційна збільшенню загальної суми витрат на НДДКР. На наш погляд такий підхід більшою мірою стимулює інноваційну діяльність.

Податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств у порівнянні з прямим бюджетним фінансуванням має певні переваги, а саме:

- зберігає незалежність приватного сектору у виборі напрямів реалізації інвестиційно-інноваційної політики;
- уникає формування ринку інноваційних продуктів, що штучно підтримується державою;
- сприяє мінімізації рівня бюрократизму в системі органів державної влади;
- не залежить від стадійності бюджетного процесу та необхідності затвердження асигнувань, а також узгодження інтересів різних відомств і ухвалення законодавчих актів;

– заохочує реалізацію інвестиційно-інноваційної політики підприємств різних галузей промисловості на основі дотримання принципів справедливості та ефективності господарського процесу [184].

Отже, на підставі аналізу використання інструментів податкового стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, можна зробити висновок, що підходи майже всіх економічно розвинутих країн мають такі спільні риси:

- віднесення витрат на НДДКР на поточні виробничі витрати;
- відстрочення сплати податків для підприємств, що здійснюють інвестування в розроблення й освоєння виробництва нової наукоємної продукції, до початку надходження прибутку від її реалізації;
- знижка з податку на прибуток, пропорційна приросту витрат підприємства на НДДКР.

В Україні виявляється чимало особливостей і проблем щодо інвестиційно-інноваційної діяльності. Найбільш явна з них полягає у фізичній і моральній зношеності основних засобів підприємств, особливо у промисловості (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Ступінь зносу основних засобів у національній економіці, промисловості та переробні промисловості, %

Рік	Економіка загалом	Промисловість	Переробна промисловість
2010	74,0	63,0	66,8
2011	75,9	56,8	56,8
2012	76,7	57,3	57,2
2013	77,3	56,9	50,1
2014	83,5	60,3	56,9
2015	60,1	76,9	75,8
2016	58,1	69,4	76,4
2017	55,1	59,1	64,6

Складено автором на підставі: [149]

Проте, як було підкреслено вище, національній економіці для надійного забезпечення її виходу із кризової ситуації бракує інвестицій. Тому на чинному етапі внаслідок обмеженості бюджетних ресурсів інвестування інноваційної діяльності відбувається з явним домінуванням за рахунок коштів підприємств.

Крім того, в Україні існують великі проблеми з корупцією. Тому, на наш погляд, було б доцільним стимулювати інновації та оновлення техніко-технологічної бази не стільки за рахунок пільгового оподаткування, пільгових кредитів і таке інше, скільки через модифікацію системи оподаткування, яка би сама по собі стимулювала підприємців вкладати кошти в оновлення фондів (у том числі й людських й інтелектуальних ресурсів), тобто, не через винятки, а через ефективні та прозорі правила.

Висновки за розділом 2

На підставі аналізу, проведеному у 2 розділі можна зробити такі висновки.

1. Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності попередньо передбачає оцінку умов її здійснення в економіці. Аналіз інвестиційної й інноваційної діяльності здійснюється задля виявлення того, наскільки сприятливим є інвестиційний клімат у країні. Базовим питанням для розробки і вдосконалення державної політики регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності є визначення індикаторів інвестиційно-інноваційної стану національної економіки і стану інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в ній.

Аналіз наявних показників оцінки стану й ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств свідчить, що вони є, в основному, суб'єктивно оціночними, а також роблять акцент на оцінці інвестиційного

та/або інноваційного потенціалу економіки, а не результатів інвестиційно-інноваційної діяльності її підприємств.

2. Для вирішення цього завдання було розроблено набір індикаторів, що характеризують інвестиційний та інноваційний стан економіки України. Зазначені індикатори об'єднано в такі групи: індикатори загального стану економіки, індикатори потенційної інвестиційної ефективності й індикатори ефективності освоєння інвестицій. Перевага цих індикаторів у порівнянні з відомими показниками полягає в можливості безпосередньо спостерігати або їх об'єктивні статистичні значення, або об'єктивні статистичні значення їх складових, на підставі яких ці показники розраховуються.

3. Загальний стан підприємств української економіки знаходиться на низькому рівні ефективності, що характеризується малими значеннями прибутковості, невисокою доданою вартістю продукції. Одна з головних причин такої ситуації – це майже критичний знос основних фондів. Також незадовільне становище склалося у сфері інноваційної діяльності підприємств, а також її державної підтримки.

4. Промисловість є системоутворюючим видом діяльності економіки України, а обробна промисловість, машинобудування – системоутворюючими видами промисловості. Водночас, функціонування економіки багато в чому визначають великі та середні підприємства, велика частка яких відноситься до групи підприємств – великих платників податків. Тому для національної економіки важливо підтримувати та розвивати такі підприємства.

При цьому, основні показники фінансово-економічної діяльності системних підприємств не кращі, а в дечому навіть гірші, ніж в середньому по економіці. Зокрема, це стосується рівня зносу основних засобів.

Тому зараз переорієнтація економіки в напрямку інноваційно-інвестиційного розвитку є не просто бажаним, а життєво необхідним рішенням.

5. Підприємства можна розділити на 3 групи: високорентабельні, низькорентабельні та збиткові за чинної системи оподаткування.

Високорентабельні (які, зазвичай, мають основні фонди у гарному або задовільному стані) не мають особливих стимулів вкладати прибуткові кошти в оновлення, оскільки їх цілком влаштовує чинний стан справ.

Нерентабельні (збиткові), взагалі не мають вільних коштів (у даному випадку не суттєво, реальна це збитковість чи удавана: підприємство або насправді немає ресурсів, або їх не показує), для стимулювання інвестиційної діяльності потрібно для цих економічних суб'єктів вводити фінансові пільги та преференції.

Низькорентабельні підприємства за нинішньої податкової системи не можуть вивільнити багато коштів для інвестицій: по-перше, вони багато не мають, по-друге, їхнє становище є хитким, тому таким підприємствам складно ризикувати, вони мусять мати страхові накопичення.

Більшість великих і середніх підприємств є не надто привабливими для інвесторів, внаслідок недостатньої ефективності параметрів своєї діяльності.

6. У зв'язку із цим необхідне вдосконалення системи державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, в рамках якої слід розробити методи стимулювання інвестиційної й інноваційної переорієнтації підприємств, що може сприяти покращенню інноваційної діяльності підприємств, інтенсифікації виробництва та збільшенню сприятливості інвестиційного клімату в економіці України.

Основні результати дослідження опубліковано в таких працях: [177; 179; 164].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1. Механізм стимулювання інвестиційної активності суб'єктів національного господарства

Проведений в попередніх розділах аналіз свідчить про доцільність поділу інструментів державного впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність в країні на такі групи:

- інструменти прямого державного впливу (бюджетне фінансування науково-дослідницьких інституцій, інвестиційно-інноваційних проектів, видів ресурсів та продукції тощо);
- інструменти опосередкованого державного впливу (надання податкових й інших фінансових пільг у вигляді позик, грантів, коригування податкових ставок тощо).

Слід зазначити, що самі по собі як пряме дотування, так і пільгове оподаткування ще не стимулюють збільшення виробництва та покращення якості виробленої інноваційної продукції. Також постає проблема ідентифікації інноваційної діяльності, усунення інноваційної діяльності «на папері», забезпечення прозорості та аргументованості роботи державних службовців у прийнятті рішень.

Аналіз показує, що головними проблемами, які стримують інноваційний розвиток української економіки є такі:

- застаріла і зношена фізично та морально виробнича база. В табл. 2.4 наведено дані й динаміка щодо стану основних засобів і їх зносу. Аналіз окремих підприємств показує, що локальні в цьому аспекті покращення відбуваються внаслідок реалізації окремих інвестиційних проектів, часто

несистемних. Після закінчення дії проекту стан основних фондів має тенденцію до погіршення, тобто, їх оновлення та підтримка на постійній основі є недостатньою;

– обмеженість зовнішніх інвестиційних ресурсів. Аналіз, що наведений в розділі 2, свідчить про те, що бюджетне фінансування, яке і без того займає невелику частку в інвестиціях, часто недовиконується або взагалі секвеструється. Іноземні інвестиції взагалі займають дуже малу нішу у фінансуванні вітчизняних підприємств. Тому, внаслідок обмеженості зазначених статей ресурсів інвестиції в інновації й узагалі в оновлення фондів підприємства змушені здійснювати, передовсім, за рахунок власних інвестиційних коштів;

– недостатня зацікавленість підприємств самостійно інвестувати в оновлення фондів власних фондів та вкладання коштів в інноваційні проекти. Доволі поширеної практики набуло виведення капіталів у вигляді дивідендів чи інших подібних платежів на користь власників (за даними НБУ, через дивіденди в 2017 р. з країни було виведено 1,8 млрд доларів).

Тобто, українські підприємства мають проблему зі станом ресурсів виробництва, для вирішення якої змушені покладатися майже виключно на себе, проте, з їхнього боку спостерігається ресурсна та інша обмеженість.

Однією із причин існування зазначених проблем є існуюча система оподаткування, конкретніше – застосування податку на прибуток підприємств, якому притаманна така вада, як значні можливості платників мінімізувати податкові зобов'язання або через приховання прибутків, або через перенесення збитків на майбутні періоди (законодавством дозволено сплата дивідендів із поточних прибутків до погашення збитків минулих періодів). Крім того, оподаткування прибутку, що спрямовується на інвестиції, зменшує їх потенційну величину, а значить, зменшує можливості з оновлення ресурсів, а також – внаслідок рівної ставки оподаткування – не створює стимулів для інвестування.

Тому є підстави зазначити, що назріла потреба у суттєвих змінах в системі стимулювання інвестицій. Зосереджуючись на фіскально-податковому сегменті державного стимулювання, можна виділити три основні напрямки пошуків:

- пільгові режими загального характеру оподаткування, спрямовані на активізацію інвестиційних процесів;
- спеціальні стимулюючі пільги, спрямовані на підтримку високорентабельних та інноваційно орієнтованих інвестицій;
- фіскальна політика, довгострокові програми стимулювання підприємств до інвестування в оновлення фондів.

Питання податкових пільг активно розробляється в економічній науці. Серед іноземних дослідників ним займалися А. Ауербах, Дж. Ар. Гайнс-мол. [3], А. Ісон, І. М. Золт [19], А. Клем [41], Д. Голанд, Ар. Дж. Ванн [34], В. Танзі, Г. Зі [74], Д. В. те Велде [77, с. 35–40], Н. А. Челк [5] й інші. Спеціальний розгляд цього питання було присвячено в ЕС [10], ООН [73; 75], ОЕСР [2; 76]. Із вітчизняних вчених можна виділити присвячені цій проблемі праці Вишневського В. П. та ін. [96], Іванова [117], Серебрянського Д. М. [186], Соколовської А. М. [190], Тарангул [193] й інших.

У [69, с. 4] авторами на підставі класифікацій податкових пільг від Світового банку [19, с. 18–24] і ЮНКТАД [73] пропонують узагальнену класифікацію:

- зменшені ставки податку на дохід корпорацій;
- віднесення збитків на майбутні звітні періоди;
- прискорена амортизація;
- податкові канікули;
- інвестиційні податкові знижки або кредити, що надаються додатково до звичайних амортизаційних податкових знижок у вигляді відсотка від відповідних інвестиційних витрат;
- вирахування надмірної норми прибутку;

- пільги на реінвестування;
- інвестиційні податкові кредити: прості та прирісні;
- зменшені податки на репатріацію доходу, отриманого у вигляді відсотків і дивідендів;
- пільги зі сплати податків на доходи фізичних осіб, на фонд заробітної плати та соціальні внески;
- звільнення від сплати податків із продажів;
- одна з найпоширеніших форм податкових пільг – зменшення ставки мита: або зменшення (відміна) мит на імпортоване виробниче устаткування та комплектуючі, або збільшення мит на вироблену інвестором готову продукцію з метою захисту внутрішнього ринку від імпортової конкуренції;
- пільги зі сплати податку на майно;
- «зони»: або зони дьюті-фрі, що являють собою звільнення від мит (а почасти – і від ПДВ), або спеціальні економічні зони, в яких інвесторам надаються спеціальні податкові пільги, що не поширюються на решту території країни;
- зменшення податку (податковий кредит) на доходи в іноземній вільно конвертованій валюті – пільга, особливо популярна у країнах, що розвиваються, спрямована на отримання якомога більшого обсягу вільно конвертованої валюти;
- пільговий режим (пільгові умови) для довготривалого приросту капіталу;
- вирахування витрат, пов'язаних зі здобуттям кваліфікації [69, с. 23].

Там же пропонується розподіл зазначених пільг за сферами застосування, а саме: спрямовані на дохід чи прибуток, на обсяги продажів, додану вартість, капітальні інвестиції, зовнішньоекономічну діяльність, а також пільги, орієнтовані на витрати [69, с. 24]. Нас у нашому дослідженні насамперед цікавить група пільг, спрямованих на стимулювання інвестицій, до якої відносять такі пільги як прискорену амортизацію, знижки на

інвестування та реінвестування, та, частково, група пільг, пов'язана з доходами та прибутками: зменшення стандартної ставки податку на дохід (прибуток), податкові канікули, віднесення збитків на майбутні (минулі) звітні періоди, податкові кредити податкові вирахування.

Розглянемо основні переваги та недоліки перелічених видів пільг.

Податкові канікули, що являють собою скорочення (до повного обнуління) ставки податку на прибуток (а іноді й інших податків), яке надається на певний обмежений часовий проміжок, є привабливими для швидкоокупних короткотермінових інвестицій. Для довготривалих інвестицій вони не надто підходять, оскільки часто податкові канікули закінчуються раніше, ніж інвестиції починають приносити прибуток. Витрати часто непрозорі, оскільки податковій звітності не приділяється достатньої уваги, іноді вигодоотримувачі взагалі можуть бути звільнені від неї. Відтак часто не можливо більш-менш точно казати про рівень недоотриманого доходу. Як наслідок, податкові канікули можуть призводити до гонитви за рентою.

Зменшення податкової ставки. Якщо ця пільга застосовується протягом обмеженого періоду часу, вона схожа на податкові канікули, але на відміну від податкових канікул, вона є більш прозорою, оскільки сектори, що нею користуються, може бути легко вираховано. Проте цей підхід фактично призводить податкову систему із двома різними ставками, що може спричинити проблеми у сфері міжнародного співробітництва, оскільки більшість чинних угод таку практику забороняє.

Інвестиційні податкові знижки або кредити використовуються замість, а подекуди і додатково до податкових канікул. Із точки зору формального моделювання податкові знижки та податкові кредити – фактично один і той самий засіб зменшення податкового навантаження з тією різницею, що знижка розраховується відносно величини податкового навантаження, а кредит – відносно обсягу бази оподаткування.

Для цього виду пільг характерні простота та прозорість впровадження. Водночас, вони, як і податкові канікули, орієнтовані на короткотерміновість вкладень, часту зміну асортименту, оскільки будь-яка заміна товарного найменування дозволяє отримати нову знижку чи кредит. Крім того, надання знижок і кредитів на незворотних засадах може спричинити викривлення між інвестиціями у нові та триваючі проекти.

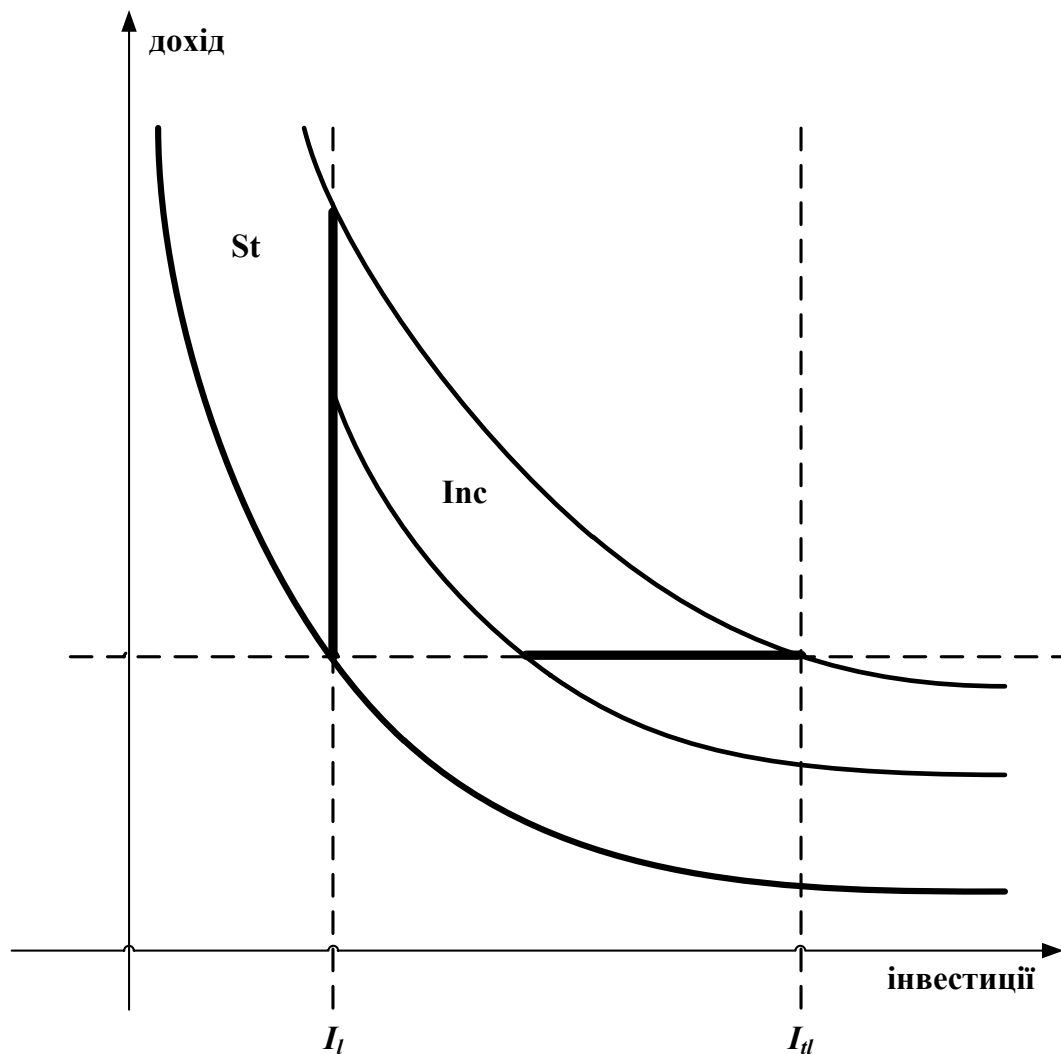
Прискорена амортизація – це поняття, що загалом відноситься до будь-якого методу нарахування амортизації, який передбачає списання вартості активу для цілей оподаткування швидшими темпами, ніж в разі нормальної економічної амортизації. Цей засіб дозволяє отримувати вигоду від зміни вартості грошей у часі, внаслідок того, що витрати прискореної амортизації в термінах податкового доходу зазвичай нижче, ніж витрати податкових канікул або інвестиційних податкових знижок чи кредитів, оскільки порушуються тільки терміни сплати податків, а не їх обсяги. Проте для цього потрібна наявність прибуткових інвестицій. Натомість, у випадку, коли більшість інвестицій є стартовими, можлива відсутність прибутку протягом тривалого періоду, прискорена амортизація не дозволяє отримати вигоду.

Зазначимо, що з формальної точки зору більшість перелічених підходів до пільгового оподаткування мають схожий механізм реалізації. Челк [5], узагальнюючи, виділяє 2 головних моделі податкових пільг, що зазвичай застосовуються на практиці.

На рис. 3.1 показано структуру податкових пільг, застосування яких дозволяє максимізувати обсяг інвестицій.

За цим методом усі інвестиції, рентабельність яких після потенційного оподаткування перевищує рівень покриття альтернативних витрат капіталу (r_0) (на рис. 3.1 зона ліворуч від точки I_l), оподатковуються за загальною для економіки ставкою; малорентабельні, рентабельність яких після потенційного оподаткування менше за r_0 і які не були би реалізовані при оподаткуванні за стандартною ставкою внаслідок збитковості – за пільговою ставкою (на рис. 3.1 зона праворуч від точки I_l). Крім того, дуже

малорентабельні інвестиції, що на рис. 3.1 знаходяться праворуч точки I_{II} , не будуть реалізовані навіть за пільговою ставкою. Загальні доходи бюджету від оподаткування на рис. 3.1 становлять сумарну площу зон St і Inc.

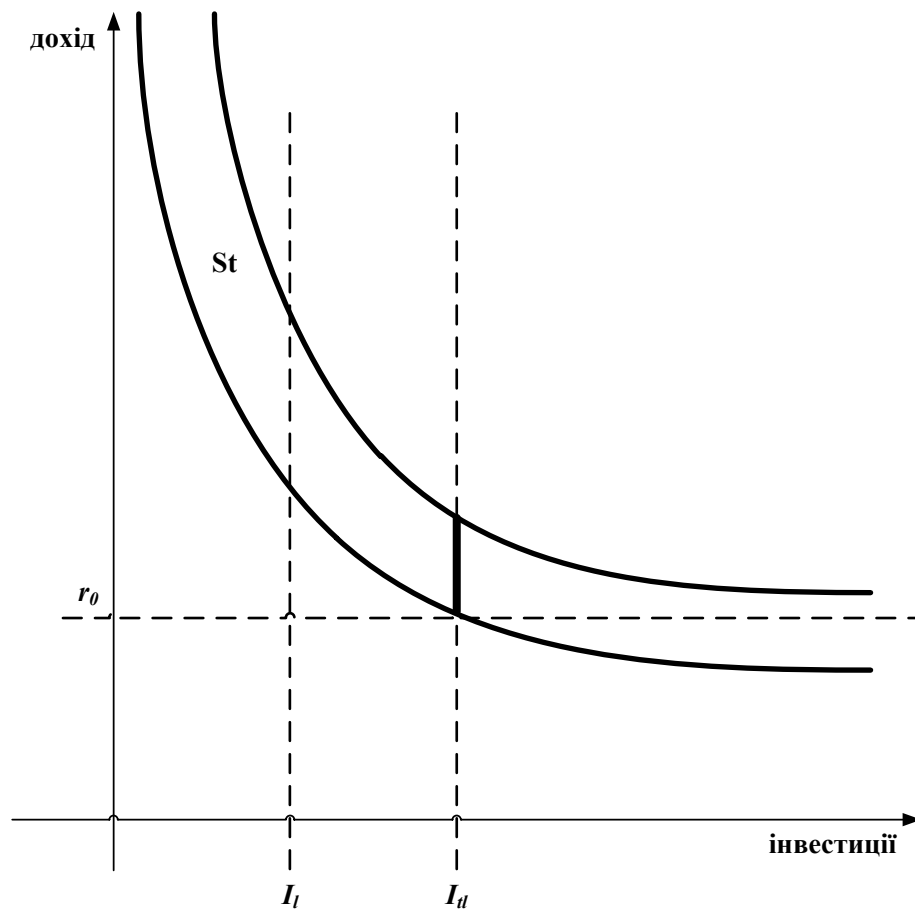
St — доходи бюджету від оподаткування за стандартною ставкою;
 Inc — доходи бюджету від оподаткування малорентабельних інвестицій за пільговою ставкою;
 $[0; I_I]$ — зона високорентабельних інвестицій;
 $[I_I; I_{II}]$ — зона малорентабельних інвестицій;
 $[I_{II}; +\infty)$ — зона надто малорентабельних інвестицій.

Рис. 3.1. Перша модель Челка. Пільгова ставка податку для малорентабельних інвестицій

Розраховано автором на підставі [5, с. 5]

Проте, для того, щоби реалізувати цей підхід, управлінці повинні точно знати, які малорентабельні проекти не буде реалізовано за стандартною ставкою, але буде за пільговою і за якою саме.

Альтернативна модель, також запропонована Челком, полягає оподатковуванні всіх інвесторів за більш низькою ставкою (фактично, пільговою, яка в даному випадку грає роль стандартної) корпоративного податку, без надання персональних пільг (рис. 3.2).

St — доходи бюджету від оподаткування за зменшеною для всіх інвестиційних проектів ставкою;

$[0; I_l]$ — зона високорентабельних інвестицій;

$[I_l; I_d]$ — зона малорентабельних інвестицій;

$[I_d; +\infty)$ — зона надто малорентабельних інвестицій.

Рис. 3.2. Друга модель Челка. Пільгова ставка податку для всіх інвестицій

Розраховано автором на підставі [5, с. 6]

В цьому випадку, очевидно, доходи від оподаткування є потенційно меншими, ніж у першій моделі, натомість, немає потреби вираховувати

малорентабельні проекти, для яких слід застосовувати пільги. Крім того, зникає потенційна корупційна складова, коли пільги можуть надаватися не тим проектам, яким би їх слід було надати, і не надаватися потрібним.

Досить легко зауважити, що ні перша, ні друга модель Челка не підходять для стимулювання інноваційних високорентабельних інвестицій. Друга є взагалі байдужою до рівня дохідності інвестицій, а перша, навпаки, стимулює не високо-, а низькорентабельні інвестиції, оподатковуючи саме їх за зменшеною ставкою.

Взагалі, наведені вище підходи до пільгового оподаткування є досить ефективним інструментом пожвавлення інвестиційної активності. Водночас, вони не дають відповідь на питання, як стимулювати інноваційні інвестиції на протипагу неінноваційним. Більше того, наразі не ясно, як у загальному випадку, тобто, коли йдеться не про одну окрему закупівлю нової технологічної лінії або письмового столу, а на підставі статистичної звітності підприємства за певний період, відрізнити перші від других.

3.2. Державне стимулювання інноваційних інвестицій

У зв'язку із цим пропонується альтернативний підхід. Для його обґрунтування розглянемо характерні особливості високо- та низькорентабельних інвестицій.

Високорентабельні інвестиції, зазвичай, передбачають якісне оновлення і переобладнання фондів, часто – заміну морально застарілих засобів виробництва, тобто, досить великі фінансові вливання, які не факт, що дадуть швидкий ефект. Натомість, у перспективі такий підхід сприятиме високій прибутковості, отриманню значної доданої вартості.

З іншого боку, низькорентабельне інвестування здебільшого спрямоване на «латання дір», оновлення насамперед фізично зношених фондів без претензій на якісні зміни при виробленні продукції. Такі інвестиції є порівняно малими й орієнтованими на швидку віддачу. Як

наслідок, вони окупаються досить швидко, але прибутковість виробництва зростає незначно.

Перед тим, як зробити порівняльний аналіз високо- і низько дохідних інвестицій, зробимо низку припущень.

Ми припускаємо, що графік прибутковості інвестицій у більшості випадків може бути описано S-подібною (логістичною) кривою. По-перше, сігмоїда є кривою зростання найбільш загального вигляду, по-друге, вона з якісної точки зору найбільш точно описує численні процеси динаміки попиту, введення в експлуатацію промислових об'єктів, віддачі інвестицій, коли перший етап являє собою накопичення ресурсу без особливої віддачі; другий – при досягненні ефективного обсягу ресурсу – максимальної віддачі; і третій – зменшення віддачі при наближенні до границі насичення (рис. 3.3).

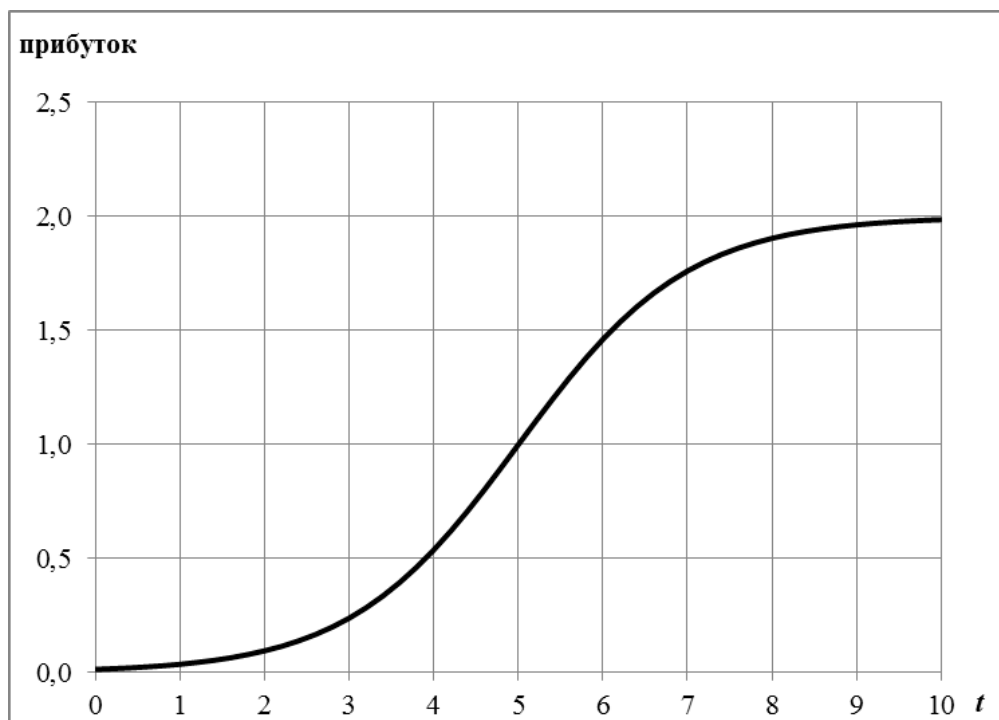

Рис. 3.3. Графік прибутковості інвестицій – сігмоїда

Щодо інвестицій, що спричиняють наведену на рис. 3.3 віддачу, ми розглядаємо 2 варіанти: лінійний, коли інвестиції надходять у фіксованому обсязі (до певного моменту, а після цього припиняються), та експоненційний,

коли максимум інвестицій припадає на початковий момент часу, а в подальшому зменшується і прагне до 0 (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Часова динаміка надходження інвестицій

— лінійна
— експоненціальна

Накладаючи графіки інвестицій на графіки їх віддачі, ми отримуємо графіки прибутку від інвестування (рис. 3.5 (лінійна функція інвестицій), 3.6 (експоненціальна функція інвестицій)).

І рис. 3.5, і рис. 3.6 демонструють схожу тенденцію: на першому етапі підприємство отримує збитки внаслідок того, що дохід не компенсує інвестиційних витрат, в подальшому впровадження інвестицій стає прибутковим, а в кінцевому підсумку прибуток від довготривалих інвестицій перевищує прибуток від короткотривалих.

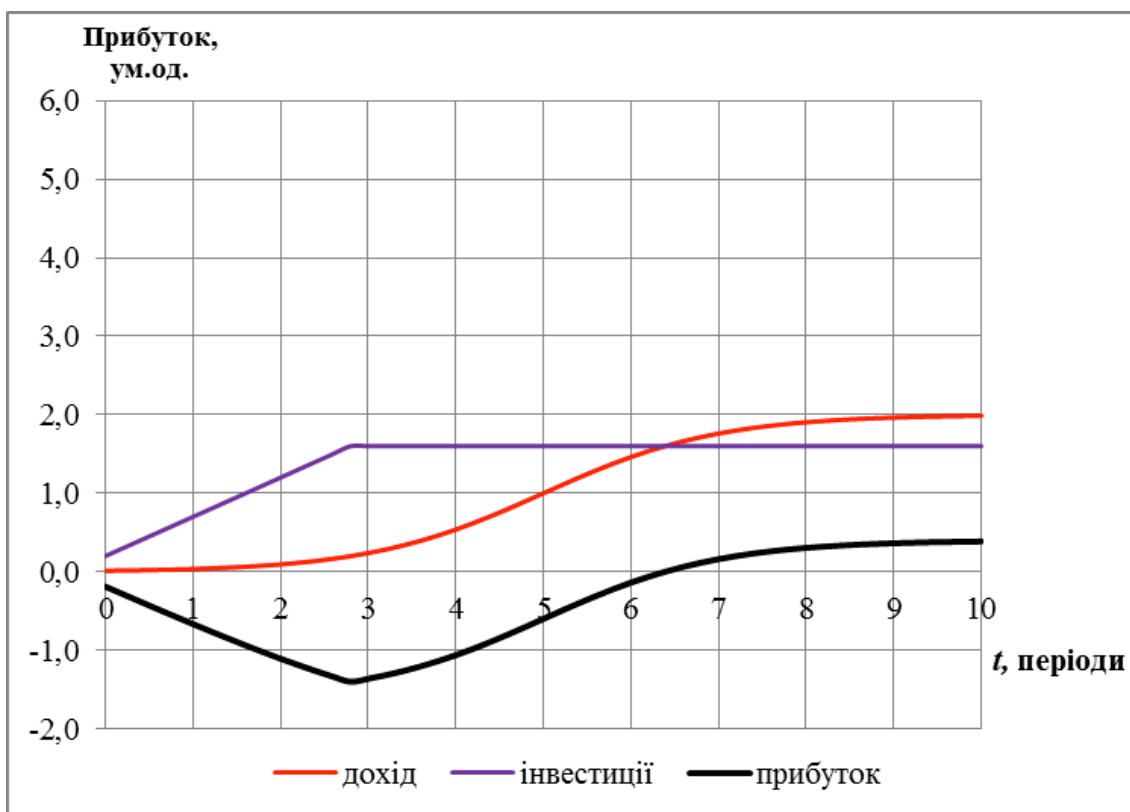

Рис. 3.5. Динаміка прибутку від інвестицій. Лінійний у часі механізм інвестування

На підставі зроблених припущень ми можемо здійснити порівняння поведінки високо- та низькорентабельних інвестицій. Загальні порівняльні графіки їхньої поведінки в часі для процесу інвестування за лінійною й експоненційною функціями наведено на рис. 3.7 і 3.8.

Очевидно, що принципово порівняння не залежить від механізму інвестування. Головні особливості такі: на першій ділянці доходи не перекривають внески – інвестиції є збитковими. Але дохід зростає швидше за витрати, тому існує певний момент окупності, починаючи з якого інвестиції стають прибутковими. При порівнянні графіків високо- і низькорентабельних інвестицій можна виділити 4 етапи їх взаємного розташування:

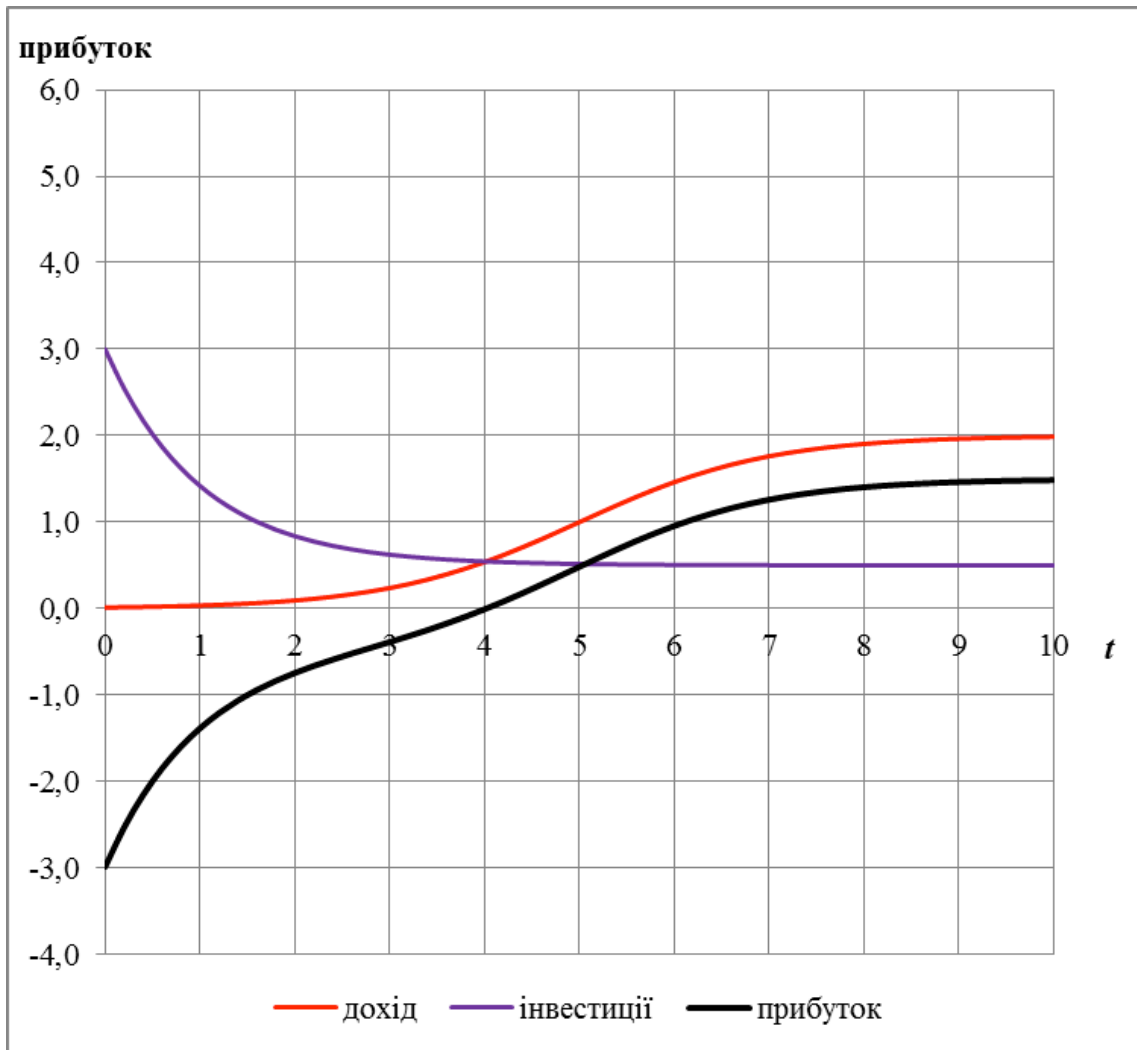

Рис. 3.6. Динаміка прибутку від інвестицій. Експоненційний у часі механізм інвестування

1 етап, він початкового моменту до моменту окупності низькорентабельних інвестицій: збиткові як високо-, так і низькорентабельні інвестиції, збитковість високорентабельних інвестицій більша за збитковість низькорентабельних;

2 етап, від моменту окупності низькорентабельних до моменту окупності високорентабельних інвестицій: високорентабельні інвестиції є збитковими, натомість, низько дохідні стають прибутковими;

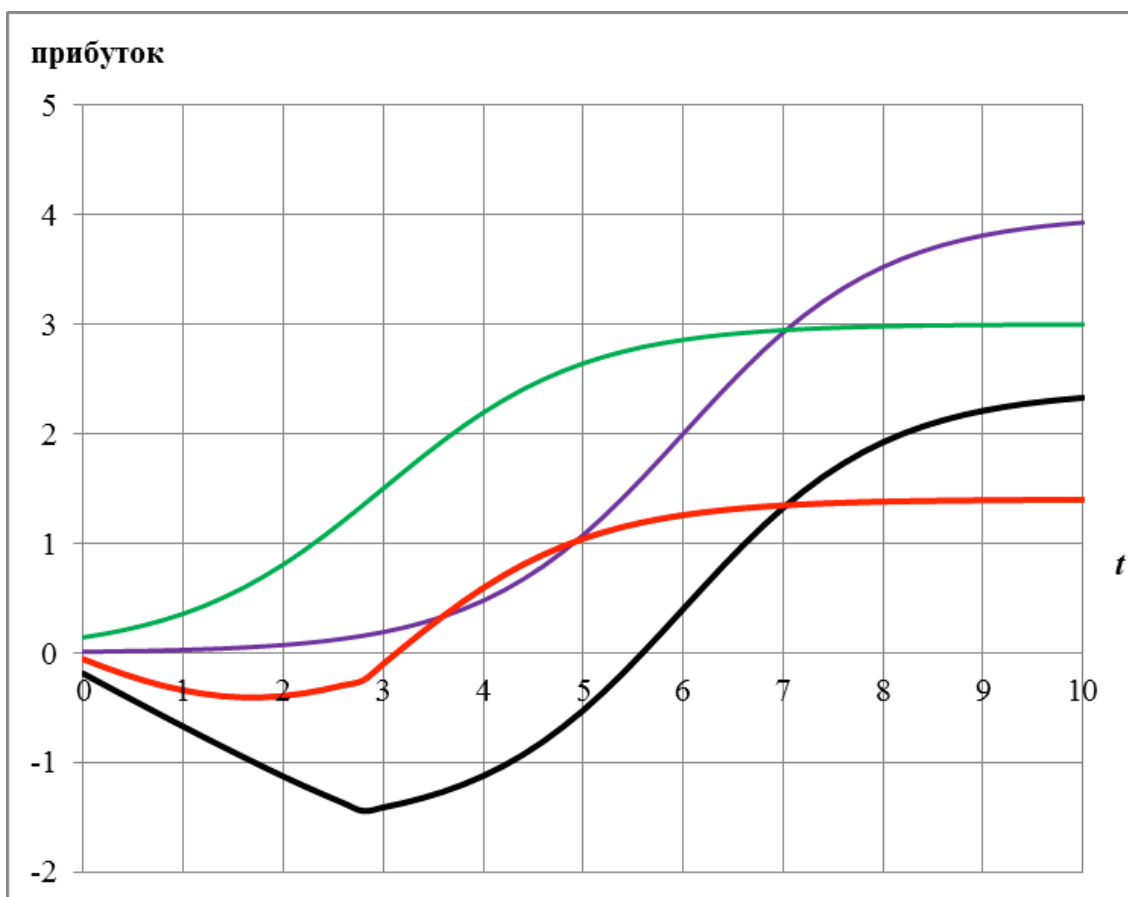

Рис. 3.7. Порівняння динаміки віддачі високо- та низькорентабельних інвестицій. Лінійний у часі механізм інвестування

3 етап, від моменту окупності високорентабельних інвестицій до моменту, в який прибутковість високорентабельних зрівнюється з прибутковістю низькорентабельних інвестицій: прибутковими стають як високо-, так і низькорентабельні інвестиції, при цьому прибутковість високорентабельних інвестицій менша за прибутковість низькорентабельних;

4 етап, починаючи від моменту рівної прибутковості високо- та низькорентабельних інвестицій: обидві групи інвестицій є прибутковими, але прибутковість високорентабельних перевищує прибутковість низькорентабельних (рис. 3.9).

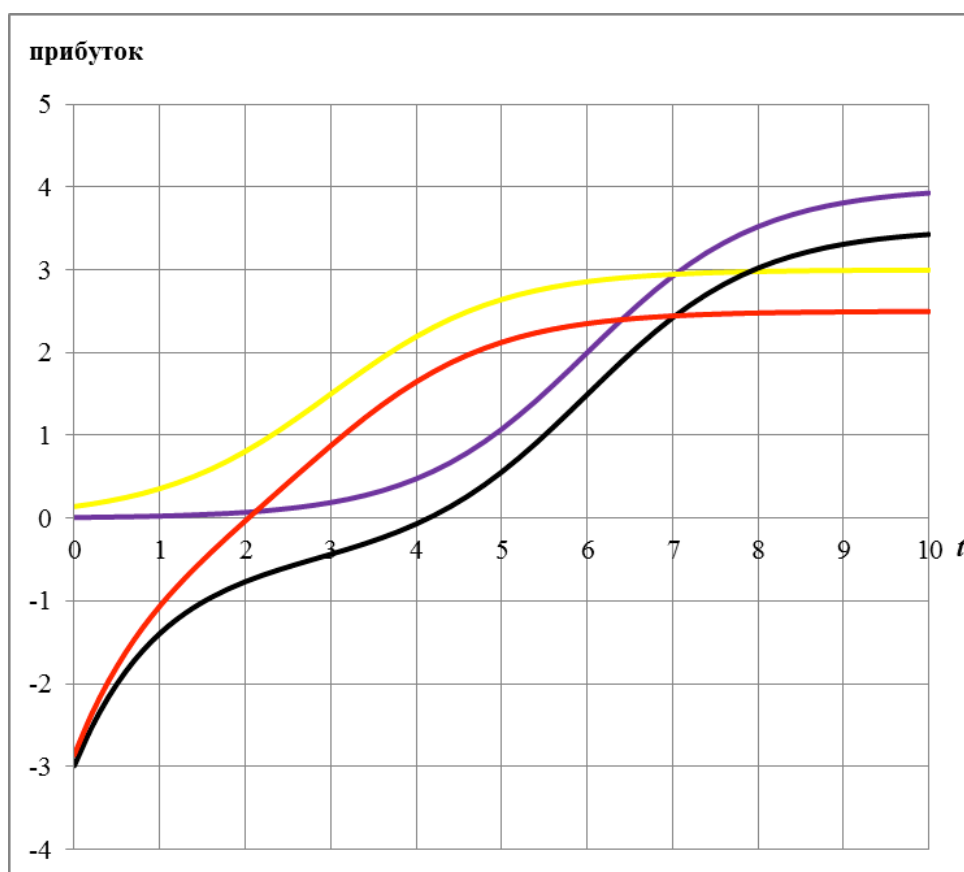

Рис. 3.8. Порівняння динаміки віддачі високо- та низькорентабельних інвестицій. Експоненційний у часі механізм інвестування

Як уже зазначалося вище, податкові канікули, знижки та кредити, прискорена амортизація та друга модель Челка не розділяють інвестиції за їхньою ефективністю і стимулюють їх, незалежно від прибутковості останніх. А перша модель Челка – навіть навпаки – більшою мірою стимулює малоприбуткові інвестиції.

Якщо ми прагнемо стимулювати саме високорентабельні інвестиції, то відповідний режим пільгового оподаткування мусить мати форму кредиту з такими головними властивостями:

- повністю компенсувати збитки на 1 етапі;
- відсоток за кредитом мусить бути розраховано таким чином, щоби він разом із тілом кредиту перевищував граничну прибутковість низькорентабельних інвестицій, але був менше граничної прибутковості високорентабельних;

– момент сплати кредиту також установлюється з розрахунку спроможності такої сплати з боку інвесторів із високорентабельними інвестиціями.

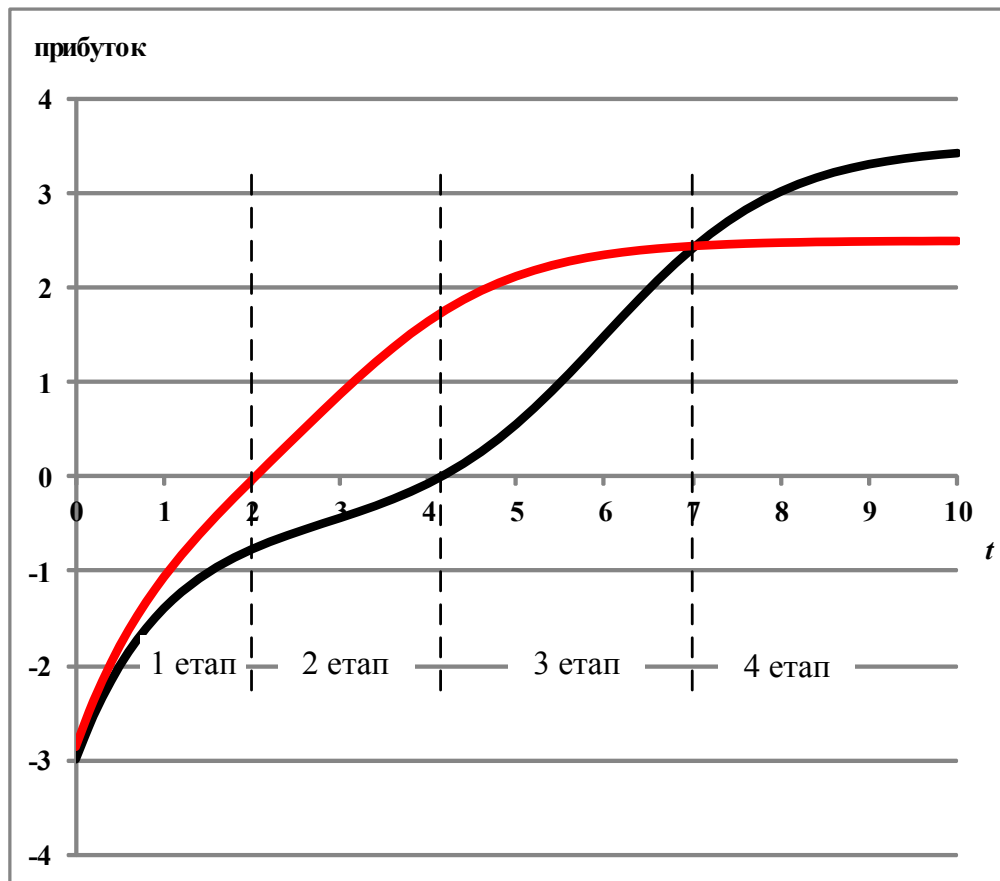

Рис. 3.9. Етапи взаємного розташування динаміки прибутковості високо- і низькорентабельних інвестицій

В наших умовних прикладах на рис. 3.7 і 3.8 кредит може бути встановлено таким чином:

– в першому випадку – на рівні 2 одиниць, відсоток за кредитом – 10% за кожний проміжок часу; тоді, напр., у момент $t=t_8$ накопичені відсотки становитимуть $2 \cdot 0,1 \cdot 8 = 1,6$ одиниць і можуть бути сплачені високодоходним інвестором, оскільки його прибутковість сягне 1,92, бо прибуток після розрахунку за кредитом складатиме: $1,92 - 1,6 = 0,32$. Гранична прибутковість

низькодоходних інвестицій становить 1,4 одиниці, що, очевидно, менше за необхідні виплати за відсотком у розмірі 1,6 (рис. 3.10);

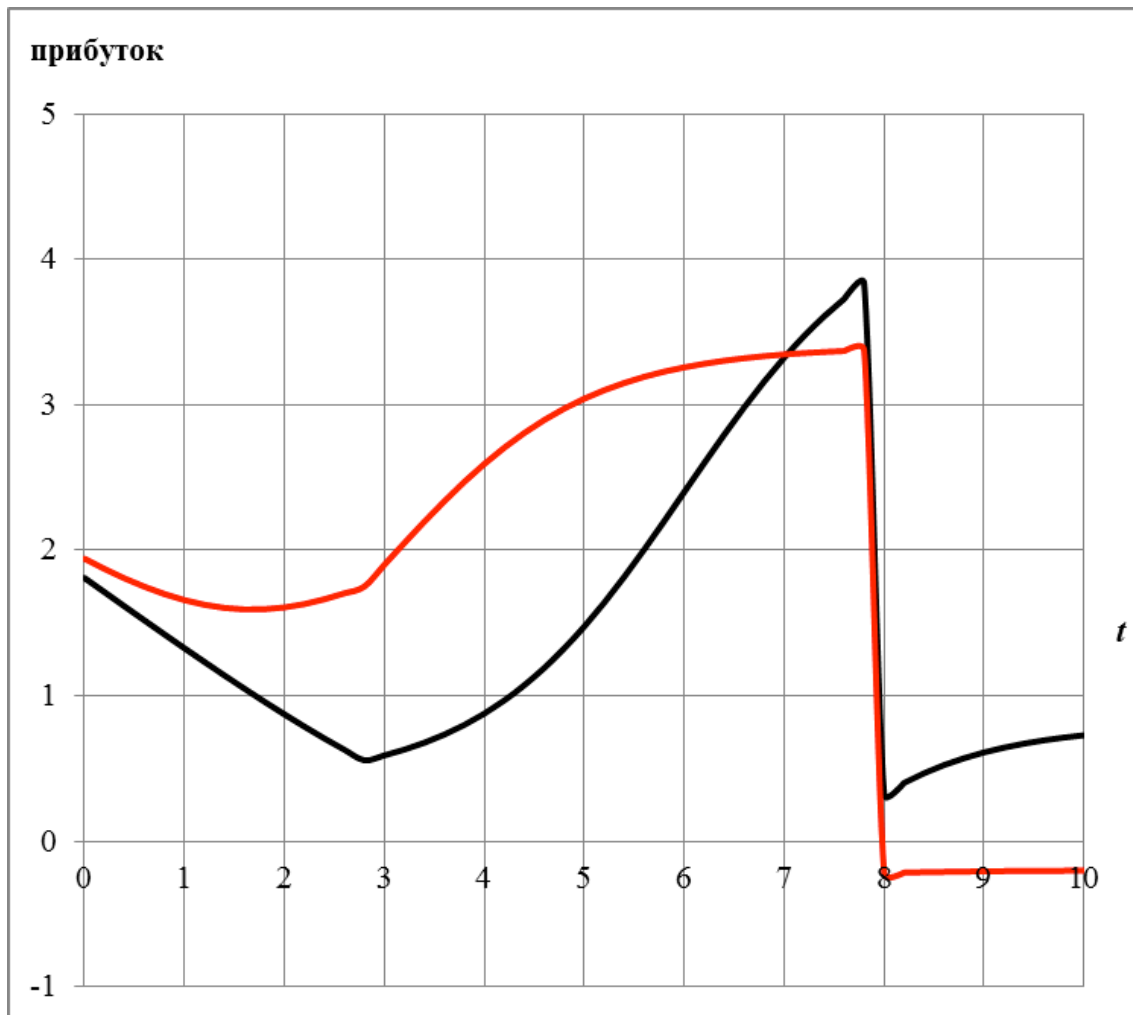

Рис. 3.10. Процес кредитування високо- і низькорентабельних інвестицій.

Лінійний у часі механізм інвестування

– у другому випадку – на рівні 3 одиниці, відсоток за кредитом – 10%, в момент $t=t_9$ накопичені відсотки становитимуть $3 \cdot 0,1 \cdot 9 = 2,7$ одиниць, прибуток високорентабельного інвестора – 3,31 одиниці, отже після погашення кредиту в нього залишиться 0,61 одиниці. Гранична прибутковість низькодоходного інвестицій становить 2,5 одиниці, тому він не спроможний погасити кредит (рис. 3.11).

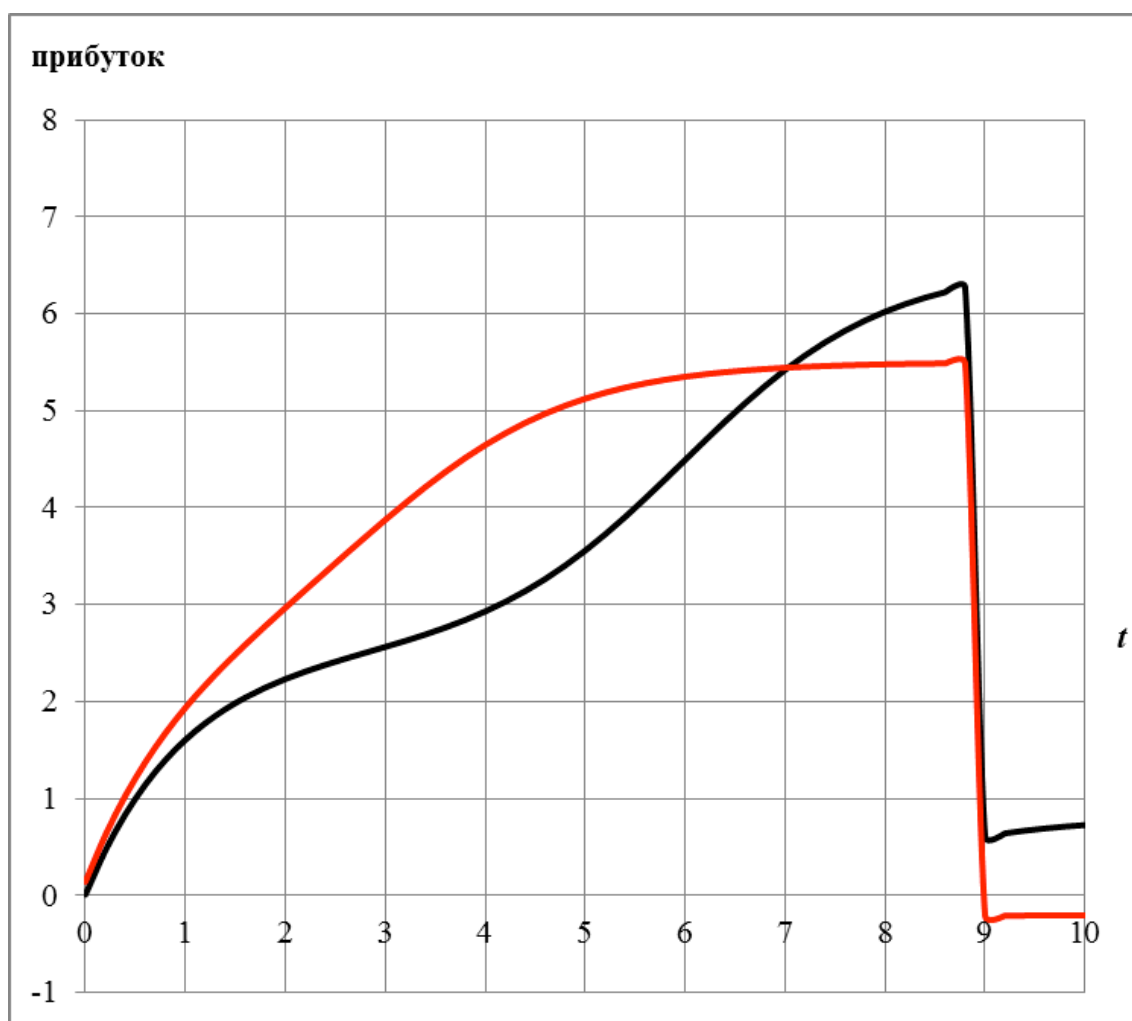

Рис. 3.11. Процес кредитування високо- і низькорентабельних інвестицій.

Експоненційний у часі механізм інвестування

За такого розкладу подібні кредити доцільно брати виключно високорентабельним інвесторам. Їхня перевага над звичайним банківським кредитуванням може полягати або в більших обсягах кредиту, або в менших ставках і довшому періоді користування.

У зв'язку із цим постає додаткове питання: як визначити межу між низько- та високорентабельними інвестиціями? У принципі, це питання більше управлінського характеру в тому плані, що уряд може встановлювати це розмежування на підставі аналізу інтересів національної економіки. Проте можливий і об'єктивний, суто формальний підхід: високорентабельними є інвестиції, прибуток від яких дозволяє погасити стимулюючий кредит, як це показано вище (див. рис. 3.8–3.11). З іншого боку, параметри цього кредиту

саме і визначаються із розрахунку стимулювати високорентабельні інвестиції на противагу низько дохідним. Аби не створити замкнуте коло і, зважаючи на те, що умови стимулюючого кредиту за визначенням є вигіднішими за умови стандартних банківських кредитів, що пропонуються підприємствам на заданий момент часу, можна стверджувати, принаймні, що інвестори, які не спроможні погасити навіть стандартні кредити, а можуть функціонувати виключно за підтримки податкових канікул, знижок, інвестиційних кредитів, прискореної амортизації, «зон», податкових пільгових підходів Челка тощо, є гарантовано низькорентабельними.

Інше питання полягало в тому, як визначити, що інвестиції є інноваційними та відокремити їх від теж високорентабельних, але не інноваційних. Проблема полягала у відсутності чіткого навіть не визначення, а ідентифікації саме інноваційних інвестицій, що сприяє маніпулюванню з боку чиновників і, як наслідок, неефективному розподілу коштів. Висновок, що випливає з математичного моделювання стимуляції високорентабельних інвестицій, полягає в тому, що для застосування цього механізму стимулювання немає критичної необхідності у вирішенні вищезначеної проблеми: стимулюються всі інвестиції, що приносять порівняно високий дохід, незалежно від того, визнав їх хтось інноваційними чи ні. Однозначно, що інвестиції, спрямовані на впровадження нових технологій і т. ін. цілком підпадають під категорію, для якої запропоновані стимулюючі кредити є вигідними. Якщо ці кредити виявляться вигідними також для якихось інших високорентабельних інвестицій, нема жодної причини їм відмовляти. Тобто, стимулюючі кредити мусять не розподілятися чиновниками, а бути майже загальнодоступними — з мінімальними загальнозрозумілими та легко вимірювальними вимогами: їхні економічно фінансові властивості самі відсіюватимуть низькорентабельних інвесторів. Це відміння питання гарантованості повернення кредиту, яке, безперечно, мусить бути враховане при рішенні про виділення кредиту, але воно виходить за рамки цього дослідження.

3.3. Трансформація податкової системи для підвищення ефективності діяльності суб'єктів національного господарства

В якості іншої концепції оподаткування пропонується додатково до впровадження локальних податкових пільг, застосувати підхід, що передбачає зміну системи оподаткування, яка би сама по своїй суті стимулювала підприємців вкладати кошти в оновлення фондів (у том числі й людських й інтелектуальних ресурсів). Це означає, що доцільно не зменшувати податкове навантаження прибутку, а вивести з бази оподаткування зазначені кошти на оновлення виробництва. Крім стимулювання оновлення засобів виробництва такий підхід надає більшу свободу вибору підприємцям, зменшує їх залежність від рішень чиновників, забюрократизованість і суб'єктивізм процесу регулювання та стимулювання інноваційної діяльності. Концептуально переліченим умовам відповідає впровадження замість податку на прибуток підприємств податку на виведений капітал. Це питання останнім часом активно дискутується в українській владі та експертному товаристві, але до консенсусу сторони ще не прийшли. Урядом у 2017 році було подано проект зазначеного податку [172], щодо якого була висловлена стурбованість із рекомендацією тимчасово утриматись від його прийняття з боку Міжнародного валютного фонду.

Головна ідея податку на виведений капітал полягає у стимулюванні інвестицій шляхом відсутності оподаткування нерозподіленого прибутку. Базою оподаткування ПВК є однойменні операції, тобто, дивіденди, роялті, виплати пов'язаним особам тощо.

Побічним позитивним ефектом видається зменшення витрат на його адміністрування податку, насамперед, для підприємців. Світовий і національний досвід свідчить, що податок на прибуток підприємств у його сьогоdnішньому вигляді, що передбачає фінансову звітність за міжнародними стандартами, є більш складним у адмініструванні, тому

вимагає податківців із більш високою рівня кваліфікацією з певних питань, яких у Державній фіскальній службі бракує.

Досвід впровадження ПВК іншими країнами свідчить про таке.

1. У заміні ППП на ПВК зацікавлені, насамперед, країни з трансформаційною економікою. Так, наразі найбільш відомими є випадки його впровадження в тій чи іншій формі в Естонії, Грузії, Молдові та Македонії.

2. Практика цих країн свідчить про скорочення на початковому етапі податкових надходжень. Як наслідок, слід ретельно продумати компенсаторні механізми доходної частини бюджету. Відсутність таких компенсаторів зніжувало податкову реформу в Молдові, не поліпшивши, а навпаки – погіршивши інвестиційний клімат у країні.

3. Впровадження ПВК повинно мати системний характер: не використовуватись як тимчасовий захід і робитися паралельно з іншими реформаторськими кроками.

4. У той же час не бажано використовувати паралельно до податку на виведений капітал іншу податкову систему, оскільки це зменшує його переваги. Зокрема, про це свідчить досвід Македонії, де зберігалось спрощене оподаткування малих підприємств і вільні економічні зони.

Низка інституцій (Державна фіскальна служба, Комітет Верховної Ради з питань податкової та митної політики, Інститут соціально-економічної трансформації, Український інститут майбутнього, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій і German Advisory Group) спробували спрогнозувати збитки від впровадження ПВК на початковий період (табл. 3.1).

Як можна бачити, оцінки потенційних втрат доходів бюджету від переходу на податок на виведений капітал, зроблені для України, суттєво різняться.

Таблиця 3.1

Порівняння прогнозів щодо втрат бюджету в початковий період при заміні податку на прибуток підприємств податком на виведений капітал

№	Експерт	Прогноз втрат бюджету, млрд. грн
1	Державна фіскальна служба	40 (без урахування детінізації)
2	Комітет Верховної Ради з питань податкової та митної політики	20 (без урахування детінізації)
3	Інститут соціально-економічної трансформації	40,6; 27 (за умови детінізації)
4	Український інститут майбутнього	23 (за умови детінізації)
5	Інститут економічних досліджень та політичних консультацій і German Advisory Group	від 38 до 47 (без урахування детінізації)

Розроблено автором

Велика розбіжність в оцінках збитків при впровадженні ПВК від різних експертних груп дуже ймовірно свідчить про те, що для розрахунків навряд чи використовувалися ґрунтовні економіко-математичні моделі. Більшість експертів у даному випадку детально не відкривають свої методи, але, зважаючи на результати, найбільш імовірно, застосовувалися моделі рівня лінійної чи простої нелінійної екстраполяції поточних економічних показників, зокрема, податкових надходжень. При тому, екстраполяція цього показника не враховувала зростання виробництва, продуктивності праці, доданої вартості, завдяки моральному та фізичному оновленню внаслідок спрямуванню на це неоподаткованих інвестицій. Усе це не дозволяє повною мірою довіряти результатам вказаних розрахунків.

Натомість, у пропоновані нижче моделі, попри її досить загальний характер й опущені окремі деталі, фактор збільшення продуктивності фондів враховано через мультиплікатор.

Позначимо

t_i – i -й момент часу;

$r_i = r(t_i)$ – прибуток компанії в i -й момент часу;

α – частка прибутку, що йде на дивіденди;

$1-\alpha$ – частка прибутку, що йде на інвестиції у виробництво;

a – коефіцієнт мультиплікації доходів;

τ – податкове навантаження (на прибуток або на дивіденди – залежно від виду оподаткування);

$d_i = d(t_i)$ – дивіденди в i -й момент часу до оподаткування;

$b_i^p = b^p(t_i)$ – податкові відрахування (надходження до бюджету) в i -й момент часу після оподаткування податком на прибуток, в тому числі

$b_i^{pd} = b^{pd}(t_i)$ – податкові відрахування з дивідендів у i -й момент часу після оподаткування податком на прибуток;

$b_i^{pg} = b^{pg}(t_i)$ – податкові відрахування з інвестицій у виробництво в i -й момент часу після оподаткування податком на прибуток;

$d_i^p = d^p(t_i)$ – дивіденди в i -й момент часу після оподаткування податком на прибуток;

$d_i^d = d^d(t_i)$ – дивіденди в i -й момент часу після оподаткування податком на виведений капітал;

$\theta_i^d = \theta^d(t_i)$ – податкові відрахування (надходження до бюджету) з дивідендів у i -й момент часу після оподаткування податком на виведений капітал;

$g_i = g(t_i)$ – інвестиції у виробництво в i -й момент часу до оподаткування;

$g_i^p = g^p(t_i)$ – інвестиції у виробництво в i -й момент часу після оподаткування податком на прибуток;

$g_i^d = g^d(t_i)$ – інвестиції у виробництво в i -й момент часу після оподаткування податком на виведений капітал;

$\theta_i^g = \theta^g(t_i)$ – податкові відрахування (надходження до бюджету) з інвестицій у виробництво в i -й момент часу після оподаткування податком на прибуток;

З економічних міркувань вважатимемо, що $0 < \tau < 1$, $0 \leq \alpha \leq 1$, $a > 1$, тобто, податкове навантаження є, але воно, очевидно, не стовідсоткове; кошти на дивіденди й інвестиції можуть розподілятися без обмежень у границях прибутку; вкладені у виробництво кошти на кожному кроці однозначно дають приріст.

Для обох досліджуваних видів оподаткування зазначимо кілька послідовних кроків.

Податок на прибуток

Початковий момент, $t = t_0$.

Прибуток: $r(t_0) = r_0$.

Розподіл прибутку до оподаткування:

дивіденди – $d(t_0) = d_0 = \alpha r_0$;

інвестиції – $g(t_0) = g_0 = (1 - \alpha)r_0$.

Розподіл коштів після оподаткування:

податкові відрахування з дивідендів – $b^{pd}(t_0) = b_0^{pd} = \tau \alpha r_0$;

податкові відрахування з інвестицій – $b^{pg}(t_0) = b_0^{pg} = \tau(1 - \alpha)r_0$;

загальні податкові відрахування –

$b^p(t_0) = b_0^p = b_0^{pd} + b_0^{pg} = \tau \alpha r_0 + \tau(1 - \alpha)r_0 = \tau r_0$;

дивіденди – $d^p(t_0) = d_0^p = (1 - \tau)\alpha r_0$;

інвестиції – $g^P(t_0) = g_0^P = (1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$.

Момент $t = t_1$.

Прибуток: $r_1^P = a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$.

Розподіл прибутку до оподаткування:

дивіденди – $d_1 = \alpha r_1^P = \alpha a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$;

інвестиції – $g_1 = (1 - \alpha)r_1^P = (1 - \alpha)a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$.

Розподіл коштів після оподаткування:

податкові відрахування (надходження до бюджету) з дивідендів –
 $b_1^{pd} = \tau \alpha r_1^P = \tau \alpha a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$;

податкові відрахування (надходження до бюджету) з інвестицій –
 $b_1^{pg} = \tau(1 - \alpha)r_1^P = \tau(1 - \alpha)a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$;

загальні податкові відрахування –
 $b_1^P = b_1^{pd} + b_1^{pg} = \tau r_1^P = \tau a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$;

дивіденди – $d_1^P = (1 - \tau)\alpha r_1^P = (1 - \tau)\alpha a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$;

інвестиції – $g_1^P = (1 - \tau)(1 - \alpha)r_1^P = (1 - \tau)(1 - \alpha)a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_0$.

Момент $t = t_2$.

Прибуток: $r_2^P = a(1 - \tau)(1 - \alpha)r_1^P = a^2(1 - \tau)^2(1 - \alpha)^2 r_0$.

Розподіл прибутку до оподаткування:

дивіденди – $d_2 = \alpha r_2^P = \alpha a^2(1 - \tau)^2(1 - \alpha)^2 r_0$;

інвестиції – $g_2 = (1 - \alpha)r_2^P = (1 - \alpha)a^2(1 - \tau)^2(1 - \alpha)^2 r_0$.

Розподіл коштів після оподаткування:

податкові відрахування (надходження до бюджету) з дивідендів –
 $b_2^{pd} = \tau \alpha r_2^P = \tau \alpha a^2(1 - \tau)^2(1 - \alpha)^2 r_0$;

податкові відрахування (надходження до бюджету) з інвестицій –

$$b_2^{pg} = \tau(1-\alpha)r_2^p = \tau(1-\alpha)a^2(1-\tau)^2(1-\alpha)^2 r_0;$$

загальні податкові відрахування –

$$b_2^p = b_2^{pd} + b_2^{pg} = \tau r_2^p = \tau a^2(1-\tau)^2(1-\alpha)^2 r_0;$$

$$\text{дивіденди} - d_2^p = (1-\tau)\alpha r_2^p = (1-\tau)\alpha a^2(1-\tau)^2(1-\alpha)^2 r_0;$$

$$\text{інвестиції} - g_2^p = (1-\tau)(1-\alpha)r_2^p = (1-\tau)(1-\alpha)a^2(1-\tau)^2(1-\alpha)^2 r_0.$$

Можна узагальнити для довільного моменту n :

Момент $t = t_n$.

$$\text{Прибуток: } r_n^p = a(1-\tau)(1-\alpha)r_{n-1}^p = a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0.$$

Розподіл прибутку до оподаткування:

$$\text{дивіденди} - d_n = \alpha r_n^p = \alpha a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0;$$

$$\text{інвестиції} - g_n = (1-\alpha)r_n^p = (1-\alpha)a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0.$$

Розподіл коштів після оподаткування:

податкові відрахування (надходження до бюджету) з дивідендів –

$$b_n^{pd} = \tau\alpha r_n^p = \tau\alpha a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0;$$

податкові відрахування (надходження до бюджету) з інвестицій –

$$b_n^{pg} = \tau(1-\alpha)r_n^p = \tau(1-\alpha)a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0;$$

загальні податкові відрахування –

$$b_n^p = b_n^{pd} + b_n^{pg} = \tau r_n^p = \tau a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0;$$

$$\text{дивіденди} - d_n^p = (1-\tau)\alpha r_n^p = (1-\tau)\alpha a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0;$$

$$\text{інвестиції} - g_n^p = (1-\tau)(1-\alpha)r_n^p = (1-\tau)(1-\alpha)a^n(1-\tau)^n(1-\alpha)^n r_0.$$

Розрахуємо граничні значення прибутку, бюджетних доходів і дивідендів компанії. У всіх цих випадках ми маємо справу з геометричною

прогресією вигляду: $s_n = aq^n$, $n = 1, 2, \dots$, гранична сума якої розраховується

як $S = \sum_{i=n}^{+\infty} aq^n = \frac{a}{1-q}$. Для наших конкретних випадків отримаємо:

прибуток:

$$r_{\infty}^p = \sum_{n=1}^{+\infty} \left(a^n (1-\tau)^n (1-\alpha)^n r_0 \right) = \frac{r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)}; \quad (3.1).$$

податкові відрахування (надходження до бюджету):

$$b_{\infty}^p = \sum_{n=1}^{+\infty} \left(\tau a^n (1-\tau)^n (1-\alpha)^n r_0 \right) = \frac{\tau r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)}; \quad (3.2).$$

дивіденди:

$$d_{\infty}^p = \sum_{n=1}^{+\infty} \left((1-\tau) \alpha a^n (1-\tau)^n (1-\alpha)^n r_0 \right) = \frac{(1-\tau) \alpha r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)}. \quad (3.3).$$

Податок на виведений капітал

На початковий момент $t = t_0$ і – до застосування того чи іншого оподаткування, очевидно, прибуток буде такий самий, що і в для випадку податку на прибуток: $r(t_0) = r_0$.

Розподіл прибутку до оподаткування:

дивіденди – $d(t_0) = d_0 = \alpha r_0$;

інвестиції – $g(t_0) = g_0 = (1-\alpha) r_0$.

Оскільки в даному випадку відсутнє оподаткування інвестицій, загальні податкові відрахування $b^p(t_i)$ співпадають із податковими нарахуваннями з дивідендів $b^{dd}(t_i)$, а інвестиції після оподаткування $g^d(t_i)$ співпадають з інвестиціями до оподаткування $g(t_i)$. Враховуючи це, розподіл коштів після оподаткування виглядатиме таким чином:

загальні податкові відрахування – $b^d(t_0) = b_0^d = b^{dg}(t_0) = b_0^{dg} = \tau \alpha r_0$;

дивіденди – $d^d(t_0) = d_0^d = (1 - \tau)\alpha r_0$;

інвестиції – $g^d(t_0) = g_0^d = g_0 = (1 - \alpha)r_0$.

Момент $t = t_1$.

Прибуток: $r_1^d = a(1 - \alpha)r_0$.

Розподіл прибутку до оподаткування:

дивіденди – $d_1 = \alpha r_1^d = \alpha a(1 - \alpha)r_0$;

інвестиції – $g_1 = (1 - \alpha)r_1^d = (1 - \alpha)a(1 - \alpha)r_0$.

Розподіл коштів після оподаткування:

загальні податкові відрахування – $b_1^d = \tau \alpha r_1^d = \tau \alpha a(1 - \alpha)r_0$;

дивіденди – $d_1^d = (1 - \tau)\alpha r_1^d = (1 - \tau)\alpha a(1 - \alpha)r_0$;

інвестиції – $g_1^d = (1 - \alpha)r_1^d = (1 - \alpha)a(1 - \alpha)r_0$.

Момент $t = t_2$.

Прибуток: $r_2^d = a(1 - \alpha)r_1^d = a^2(1 - \alpha)^2 r_0$.

Розподіл прибутку до оподаткування:

дивіденди – $d_2 = \alpha r_2^d = \alpha a^2(1 - \alpha)^2 r_0$;

інвестиції – $g_2 = (1 - \alpha)r_2^d = (1 - \alpha)a^2(1 - \alpha)^2 r_0$.

Розподіл коштів після оподаткування:

загальні податкові відрахування – $b_2^p = \tau \alpha r_2^p = \tau \alpha a^2(1 - \alpha)^2 r_0$;

дивіденди – $d_2^d = (1 - \tau)\alpha r_2^d = (1 - \tau)\alpha a^2(1 - \alpha)^2 r_0$;

інвестиції – $g_2^d = (1 - \alpha)r_2^d = (1 - \alpha)a^2(1 - \alpha)^2 r_0$.

Можна узагальнити для довільного моменту n :

Момент $t = t_n$.

Прибуток: $r_n^d = a(1-\alpha)r_{n-1}^d = a^n(1-\alpha)^n r_0$.

Розподіл прибутку до оподаткування:

дивіденди – $d_n = \alpha r_n^d = \alpha a^n(1-\alpha)^n r_0$;

інвестиції – $g_n = (1-\alpha)r_n^d = (1-\alpha)a^n(1-\alpha)^n r_0$.

Розподіл коштів після оподаткування:

загальні податкові відрахування – $b_n^d = \tau \alpha r_n^d = \tau \alpha a^n(1-\alpha)^n r_0$;

дивіденди – $d_n^d = (1-\tau)\alpha r_n^d = (1-\tau)\alpha a^n(1-\alpha)^n r_0$;

інвестиції – $g_n^d = (1-\alpha)r_n^d = (1-\alpha)a^n(1-\alpha)^n r_0$.

Граничні значення прибутку, бюджетних доходів і дивідендів компанії дорівнюватимуть:

прибуток:

$$r_\infty^d = \sum_{n=1}^{+\infty} \left(a^n (1-\alpha)^n r_0 \right) = \frac{r_0}{1-a(1-\alpha)}; \quad (3.4).$$

податкові відрахування (надходження до бюджету):

$$b_\infty^d = \sum_{n=1}^{+\infty} \left(\tau a^n (1-\alpha)^n r_0 \right) = \frac{\tau r_0}{1-a(1-\alpha)}; \quad (3.5).$$

дивіденди:

$$d_\infty^d = \sum_{n=1}^{+\infty} \left(\alpha a^n (1-\alpha)^n r_0 \right) = \frac{\alpha r_0}{1-a(1-\alpha)}. \quad (3.6).$$

Порівняння варіантів оподаткування

Надходження до бюджету

податок на прибуток: $b_\infty^p = \frac{\tau r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)};$

податок на виведений капітал: $b_\infty^d = \frac{\tau \alpha r_0}{1-a(1-\alpha)}.$

Граничні надходження від податку на прибуток перевищать граничні надходження від податку на виведений капітал за умови, якщо

$$b_{\infty}^p > b_{\infty}^d \Leftrightarrow \frac{\tau r_0}{1 - a(1 - \tau)(1 - \alpha)} > \frac{\tau \alpha r_0}{1 - a(1 - \alpha)};$$

Оскільки $\tau > 0$, $r_0 > 0$, $\alpha \geq 0$, можна записати:

$$\begin{aligned} b_{\infty}^p > b_{\infty}^d &\Leftrightarrow \alpha(1 - a(1 - \tau)(1 - \alpha)) < 1 - a(1 - \alpha); \\ \alpha - a\alpha + a\tau + a\alpha^2 - a\tau\alpha^2 &< 1 - a + a\alpha; \\ a\tau - a\tau\alpha^2 &< 1 - a - \alpha + 2a\alpha - a\alpha^2; \\ \tau &< \frac{1 - a - \alpha + 2a\alpha - a\alpha^2}{a(1 - \alpha^2)}; \\ \tau &< \frac{1 - \alpha - a(1 - \alpha)^2}{a(1 - \alpha^2)}. \end{aligned} \quad (3.7)$$

Крім того, оскільки τ знаходиться у межах $(0; 1)$, тому повинні виконуватись умови:

$$\begin{aligned} \tau > 0 &\Leftrightarrow 1 - \alpha - a(1 - \alpha)^2 > 0 \Leftrightarrow \\ &\Leftrightarrow 1 - \alpha > a(1 - \alpha)^2; \\ a &< \frac{1}{1 - \alpha} \end{aligned} \quad (3.8)$$

і

$$\begin{aligned} \tau < 1 &\Leftrightarrow 1 - \alpha - a(1 - \alpha)^2 < a(1 - \alpha^2) \\ 1 - \alpha - a + 2a\alpha - a\alpha^2 &< a - a\alpha^2; \\ 1 &< \alpha(1 - 2a); \\ a &< \frac{1}{2} \left(1 - \frac{1}{\alpha} \right). \end{aligned} \quad (3.9)$$

Очевидно, якщо ми припускаємо, що інвестування у виробництво повинно збільшувати прибуток, тобто, мультиплікатор $a > 1$, то умова (3.9) не

може бути дотримана. А отже існує кінцевий момент часу, коли надходження до бюджету від податку на виведений капітал перевищать надходження від податку на прибуток.

Дивіденди

$$\text{податок на прибуток: } d_{\infty}^p = \frac{(1-\tau)\alpha r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)};$$

$$\text{податок на виведений капітал: } d_{\infty}^d = \frac{\alpha r_0}{1-a(1-\alpha)}.$$

Граничні дивіденди при оподаткуванні всього прибутку перевищать граничні надходження при оподаткуванні лише дивідендів за умови, якщо

$$d_{\infty}^p > d_{\infty}^d \Leftrightarrow \frac{(1-\tau)\alpha r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} > \frac{\alpha r_0}{1-a(1-\alpha)}.$$

Оскільки $\tau < 1$, $r_0 > 0$, $\alpha \geq 0$, можна записати:

$$d_{\infty}^p > d_{\infty}^d \Leftrightarrow 1-a(1-\tau)(1-\alpha) < (1-a(1-\alpha))(1-\tau);$$

$$1-a+a\tau+a\alpha-at\alpha < 1-\tau-a+a\tau+a\alpha-a\alpha\tau;$$

$$\tau < 0,$$

що невірно. Тому й у цьому випадку існує кінцевий момент часу, коли дивіденди від податку на виведений капітал перевищать дивіденд від податку на прибуток.

Сумарні доходи держави та компанії

податок на прибуток:

$$\begin{aligned} b_{\infty}^p + d_{\infty}^p &= \frac{\tau r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} + \frac{(1-\tau)\alpha r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} = \\ &= \frac{\tau r_0 + (1-\tau)\alpha r_0}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} = \\ &= \frac{\tau + \alpha - \tau\alpha}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} r_0; \end{aligned}$$

податок на виведений капітал:

$$\begin{aligned} b_{\infty}^d + d_{\infty}^d &= \frac{\tau\alpha r_0}{1-a(1-\alpha)} + \frac{\alpha r_0}{1-a(1-\alpha)} = \\ &= \frac{\tau\alpha + \alpha}{1-a(1-\alpha)} r_0 = \\ &= \frac{\alpha(\tau+1)}{1-a(1-\alpha)} r_0. \end{aligned}$$

Граничні сумарні доходи від податку на прибуток перевищать граничні сумарні доходи від податку на виведений капітал за умови, якщо

$$b_{\infty}^p + d_{\infty}^p > b_{\infty}^d + d_{\infty}^d \Leftrightarrow \frac{\tau + \alpha - \tau\alpha}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} r_0 > \frac{\alpha(\tau+1)}{1-a(1-\alpha)} r_0;$$

Оскільки $r_0 > 0$, можна записати:

$$\begin{aligned} b_{\infty}^p + d_{\infty}^p > b_{\infty}^d + d_{\infty}^d &\Leftrightarrow \frac{\tau + \alpha - \tau\alpha}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} > \frac{\alpha(\tau+1)}{1-a(1-\alpha)}; \\ \frac{\tau + \alpha - \tau\alpha}{1-a(1-\tau)(1-\alpha)} &> \frac{\alpha(\tau+1)}{1-a(1-\alpha)} \end{aligned} \quad (3.10).$$

Зважаючи, що як $\tau + \alpha - \tau\alpha > 0$, так і $\alpha(\tau+1) > 0$, а $1-a(1-\tau)(1-\alpha) > 1-a(1-\alpha)$, принципово можливий один із 3 варіантів, що базуються на знаку кожного із знаменників:

$$1-a(1-\alpha) < 1-a(1-\tau)(1-\alpha) < 0; \quad (3.11)$$

$$1-a(1-\alpha) < 0 < 1-a(1-\tau)(1-\alpha); \quad (3.12)$$

$$0 < 1-a(1-\alpha) < 1-a(1-\tau)(1-\alpha). \quad (3.13)$$

У варіанті (3.12) ліва частина (3.10) завжди більше 0, а права – завжди менше 0, тобто, (3.10) виконується, якщо виконується (3.10). Отже, умовою того, що граничні сумарні доходи від податку на прибуток перевищать граничні сумарні доходи від податку на виведений капітал у цьому випадку є

$$1-a(1-\alpha) < 0 \wedge 1-a(1-\tau)(1-\alpha) > 0;$$

$$\alpha < 1 - \frac{1}{a} \wedge \alpha > 1 - \frac{1}{a(1-\tau)};$$

$$1 - \frac{1}{a(1-\tau)} < \alpha < 1 - \frac{1}{a} \quad (3.14)$$

– для частки прибутку, що йде на дивіденди, або

$$\frac{1}{a} < 1 - \alpha < \frac{1}{a(1-\tau)} \quad (3.14')$$

– для частки прибутку, що йде на інвестиції у виробництво.

Отже, якщо частки прибутку, що йде на інвестиції у виробництво, потрапляє в інтервал (3.12'), податок на прибуток є більш вигідним за податок на податок на виведений капітал. Можна розглянути умови (3.14) і (3.14') (точніше, одне з їх нерівностей) відносно податкового навантаження:

$$\tau > 1 - \frac{1}{a(1-\alpha)}, \quad (3.14'')$$

тобто, τ мусить бути досить значним, причому, чим більшим є частка, що виділяється на інвестиції, тим більшим мусить бути τ . Зрозуміло, що права нерівність (3.14) (ліва нерівність (3.14')) теж повинна виконуватись, але в даному випадку вона означає лише, що податкове навантаження не може бути > 1 , що очевидно з економічної точки зору.

Варіанти (3.11) і (3.13) дозволяють записати (3.10) як

$$(\tau + \alpha - \tau\alpha)(1 - a(1 - \alpha)) > \alpha(\tau + 1)(1 - a(1 - \tau)(1 - \alpha));$$

$$(\tau + \alpha - \tau\alpha)(1 - a + a\alpha) > (\alpha\tau + \alpha)(1 - a + a\tau + a\alpha - a\tau\alpha);$$

$$\tau + \alpha - \tau\alpha - a\tau - a\alpha + a\tau\alpha + a\tau\alpha + a\alpha^2 - a\tau\alpha^2 >$$

$$> \alpha - a\alpha + a\alpha\tau + a\alpha^2 - a\alpha^2\tau + \alpha\tau - a\alpha\tau + a\alpha\tau^2 + a\alpha^2\tau - a\alpha^2\tau^2;$$

$$\tau - 2\tau\alpha - a\tau + 2a\tau\alpha > a\alpha^2\tau + a\alpha\tau^2 - a\alpha^2\tau^2.$$

За умовами моделі податкове навантаження існує, тобто, $\tau > 0$, можна скоротити на τ :

$$1 - 2\alpha - a + 2a\alpha > a\alpha^2 + a\alpha\tau - a\alpha^2\tau;$$

$$a\alpha\tau(1-\alpha) < 1-2\alpha-a+2a\alpha-a\alpha^2;$$

$$\tau < \frac{1-2\alpha-a+2a\alpha-a\alpha^2}{a\alpha(1-\alpha)}. \quad (3.15)$$

Знаменник (3.15) завжди більше 0, натомість чисельник, а отже і весь вираз (3.15) може приймати позитивні значення тільки при $a < 1$. Справді,

$$1-2\alpha-a+2a\alpha-a\alpha^2 > 0;$$

$$a(1-2\alpha+\alpha^2) < 1-2\alpha;$$

$$a < \frac{1-2\alpha}{1-2\alpha+\alpha^2} \leq 1,$$

тобто, $a < 1$.

Оскільки ми домовились, що випадок мультиплікатора, який не збільшує, а зменшує вкладені кошти, нам не цікавий, нерівність (3.15) виконати не можливо, що унеможлиблює і варіанти (3.11) і (3.13). Таким чином, для того, щоби податок на прибуток приносив більший граничний сумарний дохід за податок на виведений капітал, потрібно виконання умови (3.14) (або у вигляді (3.14'), або (3.14'')) – залежно від того, яким параметром ми плануємо управляти). Співвідношення τ і $1-\alpha$ (для випадку $a=2$) представлено на рис. 3.12.

Як можна бачити з рис. 3.12, наявна обмежена зона, що розширюється при зростанні податкового навантаження, в якій податок на прибуток застосовувати більш вигідно у фінансовому плані. Зазначимо, що при збільшенні значення мультиплікатора ця зона розширюється: розпочинається для меншої частки інвестицій у виробництво та триває для більшого податкового навантаження. Власне, це є логічним: ми пропонуємо використовувати податок на виведений капітал для оновлення виробництва, підвищення його ефективності. Але після того, як виробництво стає досить продуктивним, застосування податку на виведений капітал втрачає свою необхідність.

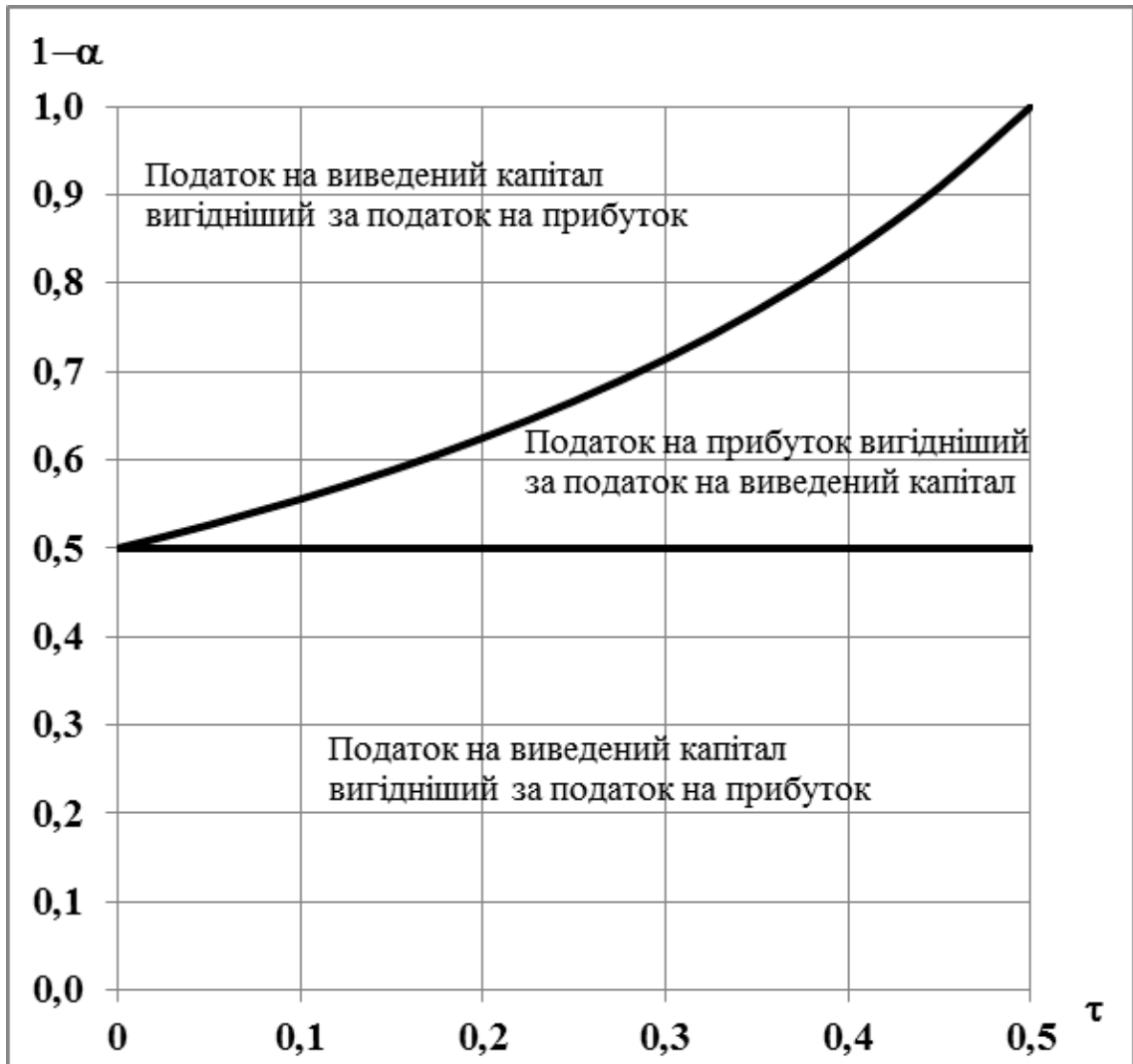

Рис. 3.12. Зони пріоритетності застосування податку на прибуток і податку на виведений капітал (для мультиплікатора рівного 2)

Розроблено автором

Із рис. 3.12 видно, що якщо підприємство зосереджується не на реінвестуванні, а на розподілі дивідендів, то більш вигідним є податок на прибуток. Водночас, цю ситуацію можна розглянути й із протилежного боку: впровадження податку на виведений капітал сприяє зміні часток перерозподілу прибутку на користь інвестицій (зона над верхньою кривою). Тобто, якщо ми прагнемо збільшити інвестиції задля оновлення фондів – варто вводити податок на виведений капітал.

Запропонована модель свідчить про доцільність зміни системи оподаткування підприємницької діяльності в Україні, насамперед, стосовно великих підприємств, з метою стимулювання оновлення фондової бази.

Усі досліджені в цьому розділі окремі підходи пропонується об'єднати в загальну систему стимулювання інвестиційної діяльності підприємств (а при нагоді – й прямих іноземних інвестицій) шляхом застосування фінансово-податкових інструментів.

Підстави цієї пропозиції є такими.

Як уже зазначалося вище, всі підприємства можна ранжувати за різними категоріями, зокрема, по величині та по рівню рентабельності виробництва. В першому випадку нас цікавить поділ, не обов'язково жорсткий, на великі та малі. Великими (а це, зазвичай, і є великі та частково, середні підприємства за прийнятою класифікацією) будемо називати підприємства зі значними оборотами й основними фондами (малі підприємства часто можуть працювати взагалі тільки з оборотними засобами). Щодо показника рентабельності, то тут градація є такою: підприємства з високорентабельним виробництвом; із низькорентабельним і збитковим.

Приблизно так само можна поділити й інвестиції – на: низькорентабельні; високорентабельні й інноваційні (які, звичайно, теж є високорентабельними).

Очевидно, рентабельність виробництва та рентабельність інвестицій певним чином перетинаються (високорентабельна інвестиція – це така інвестиція, що робить виробничий процес чи його частину високорентабельною; те саме – щодо низькорентабельних), але не співпадають.

Вище, в цьому розділі було запропоновано кілька податкових інструментів (груп інструментів), спрямованих на стимулювання інвестицій. Нижче буде визначено, яким групам підприємств й інвестицій краще пасує

певний інструмент (частково це вже було зроблено при описі чи моделюванні згаданих інструментів).

Отже, запропоновані інструменти можна розділити на 4 групи:

група інструментів пільгового оподаткування (податкові канікули, податкові кредити, прискорена амортизація тощо);

перша пільгова модель Челка (оскільки друга модель, фактично, може бути розглядатися, як стандартна податкова пільга);

стимулююче кредитування;

запровадження податку на виведений капітал.

1. Пільгові режими (та друга модель Челка) є найбільш ефективними для нерентабельних (збиткових) за стандартного податкового режиму економічних суб'єктів й інвестицій. Тобто, таких суб'єктів, які у стандартних умовах припиняють (призупиняють) свою діяльність, а інвестиції не здійснюються. Якщо ця діяльність (інвестування) вважаються важливими для економіки, для них доцільно застосовувати режим пільгового оподаткування.

2. Оподаткування за першою моделлю Челка, як зазначалося при її описі, стимулює низькорентабельні інвестиції. Подібну картину можна було спостерігати у п. 2.3 при описі окремих підприємств, які майже не здійснювали інвестування внаслідок малої кількості вільних коштів, при тому, що в більшості досліджуваних періодів залишалися прибутковими. В цьому випадку суттєво, що відбір кандидатів на застосування пільгового режиму здійснюється не волюнтаристськи, а на підставі вимірювання рентабельності та визначення її, як незначної за об'єктивними критеріями. Ті підприємства й інвестиції, що потрапляють у групу низькорентабельних, отримують пільги, ті що не потрапляють – з обох сторін – не отримують. Дещо різниться і мета пільгового оподаткування: якщо в попередньому випадку воно було спрямовано на «запуск» процесу, який би інакше не здійснювався, то тут ідеться, швидше, про його пожвавлення й інтенсифікацію.

3. Метою стимулюючого кредитування є стимуляція інвестицій, що мають характеристики інноваційних, і дестимулювання низькорентабельних. Це пояснюється тим, що механізм цього кредиту побудовано таким чином, що він полегшує проходження початкового неприбуткового етапу інвестування, натомість, високого кінцевого проценту за кредитом стає непривабливим для інвестицій, що не дають високих прибутків після реалізації інвестиційної програми. Зрозуміло, такі інвестори можуть скористатися іншими, більш стандартними кредитними інструментами. Окремо можна зазначити, що стимулюючий кредит у деяких аспектах нагадує венчурне кредитування, що не дивно, оскільки венчурні інструменти також спрямовані на підтримку інновацій.

4. Податок на виведений капітал – це найбільш системний інструмент серед перелічених. Тому завдання його впровадження – створення стимулюючого економічного клімату. Крім того, саме податок на виведений капітал ми маємо на увазі в першу чергу, коли говоримо про стимулювання великих підприємств (і підприємств – великих платників податків), тобто, таких суб'єктів економіки, яким, по-перше, внаслідок великих обсягів виробництва, є що розподіляти, а по-друге, внаслідок використання великих обсягів основних засобів, є куди інвестувати. Тобто, для них питання структури податкової бази, на відміну від багатьох інших, є важливим.

Для реалізації запропонованої системи податкового стимулювання необхідні такі організаційні заходи:

1. Має бути підготовлено чіткий обґрунтований реєстр пріоритетних напрямків і товарів, аби мінімізувати суб'єктивне втручання та регулювання при визначенні пільговиків – підприємств, груп і сегментів економіки.

2. Те саме стосується введення градації високо- та низькорентабельних виробництв й інвестицій. Тут може стати у пригоді стимулююче кредитування. Пропонується таке визначення: будемо називати інвестиції високорентабельними, якщо для їх підтримки стандартні банківські кредити є більш вигідними за пропонований стимулюючий. Інвестиції, для яких

невигідні навіть стандартні кредити, але вони ще не є збитковими і можуть приносити прибуток при застосуванні пільгового режиму за першою моделлю Челка, називатимемо низькорентабельними. Інвестиції, що в чинних економічних умовах за поточними усередненими ставками кредитування і оподаткування потенційно можуть приносити прибуток лише за умови застосування стандартних пільгових режимів, насамперед, податкових канікул (тобто, певний, досить тривалий (якщо не весь) час оподатковуватись на нульовою ставкою) будемо називати неприбутковими (збитковими). Зрозуміло, що якщо інвестиції в перспективі не приносять прибутків навіть за відсутності оподаткування, тобто, є збитковими абсолютно, їх краще взагалі не здійснювати, і ми їх тут не розглядаємо.

3. Перед впровадженням податку на виведений капітал слід максимально ретельно прорахувати потенційних доходів і збитків бюджету, для чого зібрати вичерпні дані щодо податкової бази цього податку та її динаміки в часі.

4. Також, на випадок збитків у перші роки після впровадження податку на виведений капітал, слід передбачити чіткі компенсаторні механізми втрат доходів бюджету коштом інших доходів, скорочення видатків або грамотних запозичень – при наявності впевненості у зростанні економіки.

Висновки за розділом 3

1. На чинному етапі інвестиційно-інноваційний розвиток вітчизняних підприємств, особливо великих, стримують такі фактори, як зношені та застарілі основні засоби, обмеженість можливостей щодо інвестування матеріального та морального оновлення фондів через необхідність використовувати для цього, в основному, внутрішні резерви; брак стимулів для оновлення фондів власним коштом, що відбувається багато в чому через нестимулюючий характер податку на прибуток підприємств.

2. Задля виправлення ситуації запропоновано комплексний механізм стимулювання, що містить: використання податкових пільгових режимів для нерентабельних, але важливих підприємств й інвестицій; цільові податкові пільги за методом Челка для стимулювання малорентабельних інвестицій; спеціальне стимулююче кредитування для інноваційних інвестицій.

3. З метою системної підтримки, в першу чергу великих підприємств, враховуючи їхню специфіку, пропонується замінити оподаткування прибутку оподаткуванням виведеного капіталу, оскільки механізм застосування останнього заохочує інвестиції в оновлення виробничих ресурсів. Це може дозволити лібералізувати підприємницьку діяльність, зменшити забюрократизованість і суб'єктивізм процесу регулювання, збільшити інвестиції, дозволить сподіватися на оновлення фондової бази підприємств і прискорення їх інноваційного розвитку та стимулювання інноваційної діяльності.

4. За допомоги розробленої моделі, що враховує збільшення внаслідок інвестування продуктивності основних фондів, зроблено порівняння в перспективі ключових фінансових показників податку на прибуток підприємств і податку на виведений капітал.

Порівняння свідчить, зокрема, якщо підприємство зосереджено не на реінвестуванні, а на розподілі дивідендів, краще застосовувати податок на прибуток. Водночас, цю ситуацію можна розглянути й із протилежного боку: впровадження податку на виведений капітал сприяє зміні часток перерозподілу прибутку на користь інвестицій. Тобто, якщо ми прагнемо збільшити інвестиції задля оновлення фондів – варто вводити податок на виведений капітал.

Основні результати дослідження опубліковано у праці: [178].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено нове вирішення наукового завдання обґрунтування сукупності теоретико-методичних та практичних засад державного регулювання інвестиційно-інноваційних процесів в національному господарстві України. У результаті проведених досліджень було отримано такі висновки:

1. На підставі аналізу теоретичних підходів щодо регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства систематизовано напрями державного регулювання та додано три пріоритети за сферою, об'єктами та інструментами впливу. Це дозволило обґрунтувати шляхи заохочення для ефективного заохочення суб'єктів національного господарства до здійснення інноваційної діяльності та участі держави в їх інвестиційно-інноваційному розвитку.

2. Встановлено, що до переліку детермінантів інвестиційно-інноваційного процесу повинні слід включити детермінанти, які характеризують вплив переваг й ринкового саморегулювання та компенсаторно-стимулюючий державний вплив, а також вплив ендогенно-корпоративних і ендогенно-екзогенних специфічних ризиків ринкового саморегулювання за їх дуальності. Це дозволило виділити ринковий механізм саморегулювання й визначити ступінь його ефективності в інвестиційно-інноваційній діяльності з урахуванням того, що підсистеми державного впливу на інвестиційно-інноваційні процеси в національному господарстві не функціонують автономно, на підґрунті чого доцільним є набуває створення ефективних між інституційних поєднувальних процесів з метою формування цілісної, керованої й стратегічно спрямованої системи.

3. Дослідження стану інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства дозволило дійти висновку що для отримання об'єктивних результатів інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства потребує інтенсифікації дослідницьких зусиль

удосконалення системи показників оцінки інвестиційно-інноваційної стану національної економіки. Переваги визначеної у дослідженні системи індикаторів полягають у використанні об'єктивної статистичної інформації для розрахунку показників оцінки досліджуваного стану інвестиційно-інноваційної діяльності.

4. Доведено, що важливим проявом державного впливу на інвестиційну й інноваційну діяльності суб'єктів національного господарства та її стимулювання є доцільність використання податкових пільг. У цьому контексті запропоновано застосування пільгових податкових інструментів (податкові канікули, пільгові режими, зменшення податкової ставки). Розглянуто податкові інструменти за сферами застосування (спрямовані на дохід чи прибуток, на обсяги продажів, додану вартість, капітальні інвестиції, зовнішньоекономічну діяльність) та за сферами впливу на інноваційну діяльність (прискорена амортизація, знижки на державне інвестування та реінвестування, та, частково, група пільг, пов'язана з доходами та прибутками: зменшення стандартної ставки податку на дохід (прибуток), податкові канікули, віднесення збитків на майбутні (минулі) звітні періоди, податкові кредити податкові вирахування). Такий механізм використання стимулюючих пільгових інструментів та виокремлення в ньому державного впливу дозволив врахувати специфіку суб'єктів національного господарства та рентабельність інвестицій.

5. Розвиток теоретико-прикладних засад забезпечення стимулюючого кредитування інвестицій та результати, отримані за рахунок економіко-математичного моделювання дозволили дійти висновку щодо доцільності застосування певних механізмів державного стимулювання інноваційних процесів для різних груп суб'єктів національного господарства. Зокрема, для

нерентабельних і малорентабельних суб'єктів прийнятними є традиційні пільгові механізми (податкові канікули, кредити, прискорену амортизацію тощо) з урахуванням того, що для заохочення інноваційних інвестицій – стимулююче кредитування, яке за своїми параметрами є

вигідним для інноваційних інвестицій і не вигідним – для не інноваційних, особливо, низькорентабельних, а для стимулювання інвестиційної діяльності великих і середніх підприємств – зміна системи оподаткування на більш гнучку, виходячи з компенсаторних процесів в кредитний період.

6. З метою забезпечення державного стимулювання інвестиційно-інноваційних проектів обґрунтовано напрями його оптимізації для суб'єктів національного господарства. Запропоновано поряд з існуючими підходами визначити та підготувати реєстр пріоритетних напрямів і товарів для цілей мінімізації суб'єктивного втручання держави в процеси інвестування інновацій та регулювання визначення пільговиків – суб'єктів національного господарства, груп і сегментів економіки, а також ввести градації високо- та низькорентабельних виробництв й інвестицій.

7. Встановлено, що для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів національного господарства на мезорівні є доцільним змінити оподаткування прибутку на оподаткування виведеного капіталу, виходячи з того, що такий механізм заохочує збільшення інвестицій в оновлення основних виробничих фондів і ресурсів. Проведення економіко-математичних розрахунків щодо визначення рівня потенційних доходів і збитків бюджету уможлиблює впровадження податку на виведений капітал. У разі збитковості діяльності у перші роки після впровадження податку на виведений капітал запропоновано компенсаторні механізми втрат доходів бюджету шляхом розширення бази доходів, скорочення видатків або грошових запозичень за сталого зростання національної економіки.

Отримані результати дозволяють здійснювати покрокову обґрунтовану та виважену політику державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arthur B., Ermoliev Y. & Kaniovski Y. Path-dependent processes and the emergence of macrostructure. *European Journal of Operations Research*. 1987, Vol. 30. P. 294-303.
2. Attractiveness for Innovation: Location Factors for International Investment. OECD Publishing, 2011, 12 Apr.
3. Auerbach A. J. & Hines Jr. J. R. Investment tax incentives and frequent tax reforms. NBER Working Paper №2492. 1988.
4. Bloom G. & Reenen V. Do R&D tax credits work? Evidence from an international panel of countries 1979 1994. IFS, Working paper 99/8, 1999.
5. Chalk N. A. Tax Incentives in the Philippines: A Regional Perspective. IMF Working Papers WP/01/181, 2001.
6. Clark C. G. Theory of Economic Growth. *Econometrica*. 1949, Vol. 17. P. 112–116.
7. Commons J. The Economics of Collective Action, New York, MacMillan, 1951.
8. David P. A. Clio and the economics of QWERTY. *American Economic Review*. 1985, Vol. 75. P. 332-337.
9. David P. A. Heroes, herds and hysteresis in technological change: Thomas Edison and the battle of the systems. *Industrial and Corporate Change*. 1992, Vol. 1. P. 139-180.
10. Design and Evaluation of Tax Incentives for Business Research and Development. Good practice and future developments. *European Commission*. Brussels, 2009.
11. Discover the Singapore Difference. Economic Development Board of Singapore. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.edb.gov.sg/edb/sg/en_uk/index.html (Дата звернення 15.08.2019).
12. Discovering the Future: The Emergence, Development and Future of Science and Technology in Jamaica. *Jamaica National Investment Promotion*.

2017. [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://www.questia.com/library/105153766/discovering-the-future-the-emergence-development> (Дата звернення 15.07.2019).

13. Djankov S. The Doing Business project: How it started: Correspondence. *Journal of Economic Perspectives*. 2016, Vol. 30, № 1. P.247–248.

14. Doing Business. Methodology. The World Bank. 2019. [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://www.doingbusiness.org/methodology> (Дата звернення 12.05.2019).

15. Domar E. Capital Expansion, Rate of Growth and Employment. *Econometrica*. 1946, Vol. 14, № 2. P. 137–147.

16. Drucker P. F. Managing for Results: Economic Tasks and Risk-Taking Decisions. Butterworth-Heinemann, 1964.

17. Drucker P. F. Innovation and Entrepreneurship, N.Y.: Harper business, 1993, 288 p.

18. Dutta S., Lanvin B. & Wunsch-Vincent S. eds. The Global Innovation Index, 2016. 2016. [Электронный ресурс], Режим доступа: [http://english.gov.cn/r/Pub/GOV/ReceivedContent/Other/2016-08-15/wipo_pub_gii_2016\(1\).pdf](http://english.gov.cn/r/Pub/GOV/ReceivedContent/Other/2016-08-15/wipo_pub_gii_2016(1).pdf) (Дата звернення 17.02.2019).

19. Easson A. & Zolt E. M. Tax incentives. World Bank Institute, 2002.

20. Edquist C., ed. Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations? London: Pinter Publishers, 1997.

21. Enterprise Surveys. World Bank group. 2018. [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://www.enterprisesurveys.org> (Дата звернення 18.11.2019).

22. Erik Stokstad. Expectations are high for UKRI, the United Kingdom's new £6 billion research behemoth. *Science*. 2018, March 22. [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://www.sciencemag.org/news/2018/03/expectations-are-high-ukri-united-kingdom-s-new-6-billion-research-behemoth> (Дата звернення 15.02.2019).

23. Falk M. Factors influencing the FDI Location choice for knowledge intensive services and headquarters within the EU and Austria Austrian Institute of Economic Research (WIFO). FIW-Research Reports 2012/13 N 02. 2012, December.
24. Frascati Manual: Proposed standard practice for surveys on research and experimental development. 2002.
25. Freeman C. Japan: A new national innovation system? In: G. Dosi, C. Freeman, R. R. Nelson, G. Silverberg & L. Soete (eds.), *Technology and economy theory*, London: Pinter, 1988.
26. Freeman C. The “National System of Innovation” in Historical Perspective. *Cambridge Journal of Economics*. 1995. Val. 19. P. 5-24.
27. Freeman Ch., Clarc Y. & Soete L., *Unemployment and Technical Innovation. A Study a Long Wave in Economic Development*, London, 1982.
28. Friedman M. The quantity theory of money: a restatement. In: Friedman, M., ed., *Studies in the Quantity Theory of Money*, Chicago, University of Chicago Press, 1956.
29. Friedman M. The role of monetary policy. *American Economic Review*. 1968, Vol. 58. P. 1–17.
30. Galbraith J. *The New Industrial State*, Boston, Houghton Mifflin, 1967.
31. Galbraith J. K. *Economics and the Public Purpose*, Houghton Mifflin Harcourt, 1973.
32. Hansen A. H. *Fiscal Policy and Business Cycles*. N.Y., Norton, 1941.
33. Harrod R. F. An Essay in Dynamic Theory. *Economic Journal*. 1939, Vol. 49 (March). P. 14–33.
34. Holland D. & Vann R. J. Income Tax Incentives for Investment. *Tax Law and Drafting*. 1998, Vol. 2 (Washington: IMF). P. 986-1020.
35. *Innovation policy: a guide for developing countries*. World Bank. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2010.

36. Invest in Canada. The Canadian Trade Commissioner Service, 2017. 2018. [Електронний ресурс], Режим доступу: www.investincanada.gc.ca (Дата звернення 15.05.2019).
37. Invest in Ireland. IDA (Industrial Development Agency) Ireland, [Електронний ресурс], 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: <https://www.idaireland.com/invest-in-ireland> (Дата звернення 15.05.2019).
38. ISET. Розрахунок надходжень до державного бюджету від податку на виведений капітал. Інституту соціально-економічної трансформації. 2017. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/117-rozrakhunok-nadkhodzen-vid-pnvk> (Дата звернення 22.06.2018).
39. Kaldor N. A model of economic growth. *Economic Journal*. 1957. Vol. 67. P. 561-624.
40. Kleinknecht A. Innovation patterns and prosperity. Schumpeter's long circle reconsidered. London, Macmillan, 1987.
41. Klemm A. Causes, Benefits, and Risks of Business Tax Incentives. IMF Working Paper №WP/09/21, Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009.
42. Kuznets S. Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure, Harvard, Harvard University Press, 1971.
43. Kuznets S. Population, Capital, and Growth: Selected Essays, N.Y., Norton, 1973.
44. Lee J. Cross-country evidence on the effectiveness of foreign investment policies. *The international trade journal*. 2005, Vol. XIX, No. 4, Winter 2005. P. 381-389.
45. Lewis J. Factors Influencing Foreign Direct Investment in Lesser Developed Countries The Park Place. *Economist*. 2000, Vol. VIII. P. 99-107.
46. Lundvall B.-Å. Product innovation and user-producer interaction, industrial development. Research Series 31, Aalborg: Aalborg University Press, 1985.

47. Mensch G. Das Technologische Patt: Innovationen Überwinden die Depression, Frankfurt, 1975.
48. Metcalfe S. Variety, structure and change: An evolutionary perspective on the competitive process. *Revue d'Economie Industrielle*. 1992, Vol. 65. P. 46-61.
49. Metcalfe S. Economics, Organizations and Management: A review of Milgrom and Roberts. *Industrial and Corporate Change*. 1995, Vol. 4. P. 491-497.
50. Nakicenovic N. & Grübler A. Eds. Diffusion of Technologies and Social Behaviour, Berlin/Heidelberg/New York: Springer Verlag, 1992.
51. National innovation policies: What countries do best and how they can improve. Global trade and innovation policy alliance. ITIF. 2019. [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://www2.itif.org/2019-national-innovation-policies.pdf>, (Дата звернення 15.02.2019).
52. Nelson R. R. Recent evolutionary theorizing about economic change. *Journal of Economic Literature*. 1995, Vol. 33. P. 48-90.
53. Oslo Manual: guidelines for collecting and interpreting innovation data. 2005.
54. "PMI". 2017. [Электронный ресурс], Режим доступа: www.markit.com, (Дата звернення 3.07.2017).
55. Razzhyvin V. Problems of innovation and investment support of large taxpayers in the machine-building industry of Ukraine. *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment*, 15/07/2018, Budapest, Hungary, 2018. P. 225–247.
56. Receanu A. S. Factors Influencing Foreign Direct Investments in Romania The Case of Danish FDI. Romania Copenhagen Business School, 2010, June.
57. Research and development expenditure (% of GDP). The World Bank. 2018. [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS> (Дата звернення 19.11.2018).

58. Robertson D. Saving and Hoarding. *The Economic Journal*. 1933, Vol. 43, No 171. P. 399–413. [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://doi.org/10.2307/2224283> (Дата звернення 19.04.2019).
59. Robertson D. Lectures on Economic Principles, London, Staples Press, 1960.
60. Robertson D. Growth, Wages, Money, Cambridge, Cambridge Press, 1961.
61. Robinson J. The accumulation of capital. London: Macmillan, 1956.
62. Rostow W. The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
63. Saviotti P. & Pyka A. Generalized barriers to entry and economic development. *Journal of Evolutionary Economics*. 2011. Vol 21, No 1. P. 29–52.
64. Sawkut R., Boopen S., Taruna R. & Vinesh S. Determinants of FDI: Lessons from African economies. *Journal of Applied Business and Economics*. 2009, Vol. 9, No 1. P. 293-308.
65. Schumpeter J. The theory of economic development. Cambridge, 1934.
66. Schumpeter J. History of Economic Analyses. London: Routledge, 2006.
67. Schwab K. The Global Competitiveness Report, World Economic Forum. 2018. [Электронный ресурс], Режим доступа: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> (Дата звернення 18.01.2019).
68. Silverberg G., Dosi G. & Orsenigo L. Innovation, diversity and diffusion. A self-organization model. *Economic Journal*. 1998, Vol. 98. P. 1032-1054.
69. Sokolovska O. & Sokolovskyi D. Market and government failures related to the introduction of tax incentives regime. *Economy and sociology*. 2015. .Vol. 4. P. 17–26.

70. Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 1956, Vol. 70, No 1. P. 65–94.
71. Solow R. M. Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*. 1957, Vol. 39, No 3. P. 312–320.
72. Solow R. M. The Economics of Resources and the Resources of Economics. *American Economic Review*. Paper and Proceeding. 1974, Vol. 64, No 2. P. 1–14.
73. State Support Measures for Services: An Exploratory Assessment with Scanty data. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). 2005, 25 February.
74. Tanzi V. & Zee H. Tax Policy for Emerging Markets: Developing Countries. IMF, WPNº00/35, 2000.
75. Tax Incentives and Foreign Direct Investment A Global Survey. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Geneva, 2000, Vol. 16, July.
76. Tax Incentives for Investment: A Global Perspective Experiences in MENA and Non-MENA Countries. In: Making Reforms Succeed Moving Forward with the MENA Investment Policy Agenda, OECD Publishing, 2008.
77. te Velde D. W. Tax, investment and industrial policy. In: Taxation and Developing Countries Training Notes. EPS Peaks. 2013, Sept.
78. Thailand board of Investment. 2019. [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://www.boi.go.th/en/index/> (Дата звернення 15.02.2019).
79. The World Bank Doing Business, 2013. Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Washington, DC: The World Bank, 2018.
80. UK commits to international research and innovation strategy. Open access government. 2019. (14 May)/ [Электронный ресурс], Режим доступа: <https://www.openaccessgovernment.org/international-research-and-innovation-strategy/64941/> (Дата звернення 15.02.2019).

81. Uwubanmwun A. E. & Ajao M. G. The Determinants and Impacts of Foreign Direct Investment in Nigeria. *International Journal of Business and Management*. 2012, Vol. 7, No. 24. P.67–77.
82. Van Duijn J. J. The Long Wave in Economic Life, London, Boston, George Allen and Unwin, 1983.
83. Walsh J. P. & Yu J. Determinants of Foreign Direct Investment: A Sectoral and Institutional Approach. IMF Working Paper WP/10/187, 2010.
84. Wells L. T. & Wint A. G. Marketing a Country: Promotion as a Tool for Attracting Foreign Investment. Washington, 1999.
85. Yasmin B., Hussain A. & Chaudhary M. Analysis of factors affecting foreign direct investment in developing countries. *Pakistan Economic and Social Review*. 2003, Vol. XLI, No 1&2. P. 59-75.
86. Агапова И. И. История экономической мысли. Курс лекций. М., ЭКМОС. 1998. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://ebk.net.ua/Book/IemAgapova/30.htm> (Дата звернення 16.06.2019).
87. Алимов О. М., Даниленко А. І., Трегобчук В. М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення. В. І. Пирожков, В. М. Трегобчук (відп. ред.), К.: Об'єдн. ін-т економіки НАН України, 2005, 540 с.
88. Амосов О. Ю., Дегтяр А. О., Латинін М. А. та ін. Державне регулювання інноваційної інфраструктури на регіональному рівні. Монограф., за заг. ред. А. О. Дегтяра, Х.: Магістр, 2011.
89. Балацький О. Ф., Теліженко О. М. і Соколов М. О. Управління інвестиціями. Навч. Посібник. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2004.
90. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. К., Основи, 2001.
91. Бондар О. В. Інноваційна політика України в контексті сталого розвитку та євроінтеграції. *Інноваційна економіка*. 2011, № 6. С. 13-16.
92. Бреннан Дж. і Бьюкенен Дж. Причина правил. Конституционная политическая экономия, СПб., Экономическая школа, 2005.

93. Валовий внутрішній продукт. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm. (Дата звернення: 17.06.2019).
94. Варламова М. Л. Розвиток інвестиційно-інноваційних процесів в переробних галузях АПК. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016, № 8. С. 54–62.
95. Васильєва Т. А. Інноваційна складова в структурі макроекономічних індикаторів економічного розвитку, Монографія, Суми: ДВНЗ УАБС НБУ, 2010.
96. Вишневский В. П., Веткин А. С., Вишневская Е. Н. и др. Налогообложение: теории, проблемы, решения. Под. общ. ред. В. П. Вишневского, Донецк: ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006.
97. Впровадження інновацій на промислових підприємствах. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html (Дата звернення 17.06.2019).
98. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України, Харків: Константа, 2006.
99. Герасимчук З. і Герасимчук Б. Роль відновлювальних джерел енергії в системі регіональної економічної політики. *Актуальні проблеми економіки*. 2015, № 11. С. 234–239.
100. Глуха Г. Я. Національна економіка: фактори зростання. Монографія, Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014.
101. Дагаев А. Налоговое стимулирование инноваций в предпринимательском секторе. *Проблемы теории и практики управления*. М., 2004, № 3. С. 80-86.

102. Денисон Э. Ф. Исследование различий в темпах экономического роста, М., Прогресс, 1971.
103. Денисон Э. Ф. Оценка источников экономического роста как база долгосрочных прогнозов. Долгосрочное планирование и прогнозирование, М., Прогресс, 1975.
104. Денисюк В. А. Провідна та організаційна роль влади в інноваційному розвитку. *Інтелектуальна власність*. 2004, № 9. С. 7–12; № 11. С. 3–10.
105. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html (Дата звернення 01.07.2019).
106. Дмитрів В. І. Світовий досвід фінансового регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. *Ефективна економіка*. 2014, № 7, [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3214> Дата звернення 01.02.2019).
107. Дорогунцов С. І., Борщевський П. П. і Данилишин Б. М., наук. керівн. Продуктивні сили України: прогноз розвитку і розміщення на період до 2010 р. В 2-х т. Т. 2, К.: РВПС України НАНУ, 2000.
108. Дорогунцов С. І. і Данилишин Б. М., наук. керівн., Проблеми структурної перебудови економіки України, К.: РВПС України НАНУ, 1999.
109. Жаворонкова Г. В., Янчук М. Б. і Дегтяр Н. В. Інноваційна складова інтеграції високотехнологічних підприємств України у світову промисловість. *Інноваційна економіка*. 2012. Т. 1, № 27. С. 3-9.
110. Задоя А. А. Экономическая цикличность: конфликтологическая концепция. *Бюлетень Нобелівського економічного форуму*. 2013. Т. 1, № 6. С. 150–159.

111. Задоя А. А. Сбережения, инвестиции и экономическая цикличность: эмпирическая проверка теоретических гипотез. *Академічний огляд*. 2015, № 2. С. 5–12.
112. Затонацька Т. Г. й Осецький В. Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки. *Фінанси України*. 2006, № 7. С. 38-49.
113. Заха Д., Кірхнер Р., Бетлій О. і Гейчак О. Оцінка короткострокового фіскального впливу від впровадження податку на виведений капітал. Аналітична записка РВ/12/2017, Берлін, Київ, 2017, 25.08.2017.
114. Землянкин А. И. Инновационная деятельность: состояние и пути развития. *Економіка промисловості*. 2005, № 1. С. 107–114.
115. Зомбарт В. Der Bourgeois. Zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen, München & Leipzig: Duncker & Humblot, 1913. [Електронний ресурс], Режим доступу: urn:nbn:de:s2w-8035. (Дата звернення 19.06.2018).
116. Зомбарт В. Современный капитализм: в 3-х т. М., Л.: Госиздат, 1930-1931.
117. Иванов Ю. Б. Налоговые аспекты государственной поддержки инновационной деятельности предприятий. *Материалы междунауч.-практич. конф.*; под ред. Р. М. Нижегородцева. М. 2006. С. 114-117.
118. Инновационная экономика. Моногр., под общ. ред. А. А. Дынкина, Н. И. Ивановой. М.: Наука, 2001.
119. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети. Інформаційно-аналітичні матеріали, підготовлені Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти та Міністерством закордонних справ України. 2010. С. 335-520.
120. Кавтиш О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку інноваційної інфраструктури національного господарства. *Економіка та держава*. 2011, № 12. С. 39–42.

121. Капелюшников Р. И. Идея «вековой стагнации»: три версии. Препринт WP3/2015/02. 2015. [Електронний ресурс], Режим доступу: https://www.hse.ru/data/2015/04/14/1094739091/WP3_2015_02.pdf> (Дата звернення 24.09.2017).

122. Капітальні інвестиції за видами активів за 2010-2018 роки. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 17.06.2019).

123. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2018 рр. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 17.06.2019).

124. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за 2010-2018 роки. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ibd/iokjf/iokjf_u10-13_bez.htm (Дата звернення 01.07.2019).

125. Кваснюк Б. Є., Болховітінова О. Ю., Кіреєв С. І. та ін. Конкурентоспроможність національної економіки. Б. Є. Кваснюк (ред.). К.: Фенікс, 2005. 496 с.

126. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное. М., Эксмо, 2007.

127. Кількість найманих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. 2018. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/knp/knp_u/arch_knp_u.htm (Дата звернення: 19.06.2018).

128. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2016 році. Державна служба статистики України. 2018. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/ksg/ksg_u/arch_ksg_u.htm (Дата звернення: 19.06.2018).

129. Кондорсе Ж. Эскиз исторической картины прогресса человеческого разума. М, 1936.
130. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры. *Вопросы конъюнктуры*. 1925. Т.1 № 1. С. 28–79.
131. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры. М., РАНИОН, 1928.
132. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики. М., Экономика, 1989.
133. Кондратьев Н. Д. Основные проблемы экономической статики и динамики: Предварительный эскиз. М., Наука, 1991.
134. Кондратьев Н. Д. Избранные сочинения. М., Экономика, 1993.
135. Коуз Р. Фирма, рынок и право. Пер. с англ. Б. Пинскера. М., Дело ЛТД, 1993.
136. Кудас К. І. *Управління розвитком*. 2013. Т. 16, № 156. С. 41-43.
137. Луніна І. О., Білоусова О. С. і Булана О. О. Бюджетно-податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016, № 1. С. 41–56.
138. Ляшенко В. І., Землянкін А. І. та Підоричева І. Ю. Європейська система моніторингу інноваційної діяльності: особливості та можливості використання в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. Т. 2, № 32. С. 191–199.
139. Маевский В. О взаимоотношении экономической теории и ортодоксии. *Вопросы экономики*. 2003, № 11. С. 4–14.
140. Маршалл А. Принципы экономической науки, М. Прогресс, Т. 2, 1993.
141. Мельник М. І. Класифікація факторів формування інвестиційного клімату як передумова вирішення проблем інноваційного розвитку регіонів. *Економіка і регіон*. 2005, № 2. С. 39–45.
142. Митчелл У. Экономические циклы. Проблема и её постановка, М., Л, 1930.

143. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. К., Український Центр духовної культури, 2000.

144. Міл Дж. С. Про свободу та інші есе. К., Основи, 2001.

145. Мирослав Продан: Податок на виведений капітал суттєво спростить ведення обліку та зменшить податковий тиск. Прес-служба Державної фіскальної служби України. 2017. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/318674.html> (22.06.2018).

146. Момот В. Є. і Воротніков В. А. Комплексний підхід до формування системи показників управління створенням конкурентоспроможної унікальної нової техніки. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2015, № 2. С. 141-151.

147. Морщагін О. В. Державна інноваційна політика в умовах формування інноваційної моделі розвитку. Автореф. дис. канд. екон. наук, 08.00.03, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Донецьк, 2008.

148. Наказ Державного комітету статистики України «Про затвердження Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження N 1-інновація» від 1 жовтня 2008 р. № 361. *Офіційний вісник України*. 14 листоп. 2008. С. 85. – Ст. 2832. – (Зі змін. та доповн.).

149. Наявність і стан основних засобів. Державна служба статистики України. 2018. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/ibd/nsoz/arh_nsoz_u.htm (Дата звернення: 17.06.2019).

150. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. 2018. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/osp/orps/orps_u/arch_orps_u.htm (Дата звернення: 19.06.2018).

151. Одотюк І. В., Фащевська О. М. і Щегель С. М. Сучасна інноваційна політика України: передумови, основні підходи та напрями реформування. *Вісник НАН України*. 2012, № 7. С. 32-46.

152. Ожегов С. И. Толковый словарь Ожегова онлайн. 2008. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=25714> (Дата звернення 22.06.2018).

153. Омельчак Г. В. Концептуальні основи розвитку інноваційного потенціалу підприємств. *Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво*. 2014, № 2. С. 113–118.

154. Онищенко В. О. та Комеліна О. В. Теоретико-методологічні засади просторової організації інноваційної діяльності. *Економіка і регіон*. 2010, Т. 1, № 24. С. 3–9.

155. Осецький В. Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики. Монографія, К.: ІАЕ УААН, 2003.

156. Осецький В. Л. Інвестиційна модель зростання економіки. *Фінанси України*. 2003, № 1. С. 21-27.

157. Павлова В. А., Кузьменко О. В. і Гончар Л. А. Стратегічне управління ресурсним потенціалом: концепція, механізм, стратегія, Дніпропетр. ун-т ім. А. Нобеля, 2017.

158. Петруня Ю. Є. Форми дискримінації акціонерної меншості. *Економіка України*. 1999, № 6.

159. Петруня Ю. Є. Акціонерний капітал та корпоративне управління: еволюція поглядів та сучасний стан. *Науковий вісник Херсонського державного університету, Серія «Економічні науки»*. 2014, № 9. С. 191-195.

160. Петруня Ю. Є. Формування та відтворення акціонерного капіталу: механізм управління та суперечності. *Академічний огляд*. 2015, Т. 1, № 42. С. 18–22.

161. Петруня Ю. Є. Відтворення капіталу в контексті управління інвестиційною діяльністю. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2015, № 1. С. 248–253.

162. Петруня Ю. й Осецький В. Проблеми функціонування акціонерного механізму залучення інвестицій в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2000, Т 8, № 42. С.58-60.

163. Петруня Ю. та Петруня В. Управлінський аналіз стану бізнес-середовища в Україні в контексті зовнішньоекономічних процесів.

164. Петруня Ю. Є. і Разживін В. М. Індикатори стану інвестиційно-інноваційної діяльності: методичні підходи до визначення в контексті забезпечення регуляторної діяльності. *Бізнес Інформ*. 2019, № 7. С. 66–70. [Електронний ресурс], Режим доступу: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-66-70> (Дата звернення 18.07.2019).

165. Петухова О. М. Інвестування. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2014.

166. Пімоненко Т. В. і Лущик К. В. Зелене інвестування: досвід ЄС для України. *Вісник Сумського державного університету, Серія Економіка*. 2017, № 4. С. 121–127.

167. Полтерович В. Л. Гипотеза об инновационной паузе и стратегия модернизации. *Вопросы экономики*. 2009, № 6. С. 4–22.

168. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV(2002). 2002. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-152> (Дата звернення 19.06.2018).

169. Про оподаткування прибутку підприємств. Закон України від 28.12.1994 р. № 334/94-вр. 1994. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0> (Дата звернення 19.06.2018).

170. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності України: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI. 2011. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3715-17> (Дата звернення 19.06.2018).

171. Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України до 2015 року. К.: РВПС України НАНУ, 2004, С. 370.

172. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал». ВР України. 2017. [Електронний ресурс], Режим доступу: <https://minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83.pdf> (Дата звернення 22.06.2018).

173. Прокопенко О. В. і Кліменко О. В. Механізм залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Механізм регулювання економіки*. 2009. Т. 4, № 2. С. 233-239.

174. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) (2010-2017). Державна служба статистики України. 2018. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/zed.htm (Дата звернення 19.06.2018).

175. Разживін В. М. Інституціоналізація інноваційно-інвестиційного процесу в регіонах. *Науковий вісник УжНУ, Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016, № 9. С. 133–137.

176. Разживін В. М. Світовий досвід державного податкового регулювання стимулювання інноваційної діяльності підприємств. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2017, № 128, Дніпропетровськ: ПДАБА. С. 132–143.

177. Разживін В. М. Аналіз та оцінка інвестиційної привабливості підприємств з урахуванням інвестиційної складової. *Вісник Хмельницького національного університету, Економічні науки*. 2017, № 6. С. 184–188.

178. Разживін В. М. Удосконалення механізму стимулювання інноваційної й інвестиційної діяльності підприємств. *Ефективна економіка, Електронний журнал*. 2017, № 10, [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6636> (Дата звернення 18.03.2019).

179. Разживін В. М. Принципи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств і аналіз його ефективності. *Вісник*

Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2018, № 4. С. 160–171.

180. Рентабельність операційної діяльності великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності у 2017 році. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 17.06.2019).

181. Рентабельність операційної діяльності великих та середніх підприємств за видами промислової діяльності у 2017 році. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 17.06.2019).

182. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. М., Гос узд-во политической литературы, 1955.

183. Роджерс Е. Дифузія інновацій. Пер. з англ. В. Старка. К., Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2009.

184. Савченко Я. О. Криза: роль інвестицій та інновацій у виході з неї: тези виступу. Додаток до службової записки від 20.05.2009 року № 346-06-4/04. К.: Державне агентство з інвестицій та інновацій, 2009.

185. Сей Ж. Б. Трактат о политической экономии. М., Дело, 2000.

186. Серебрянський Д. М. Оподаткування прибутку підприємств та його вплив на інвестиційну діяльність в ринкових умовах [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01. Ірпінь, 2006.

187. Скупський Р. М. Теоретико-методологічні засади державної інноваційної політики та обґрунтування ролі держави у формуванні сприйнятливості економіки до інновацій. *Інноваційна економіка*. 2012, Т. 3, № 29. С. 33-39.

188. Словник сучасної економіки МакМіллана. Д. В. Пірс (ред.) (пер. з англ.). К.: АртЕк, 2000, 640 с.

189. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй. К., Наш формат, 2018.

190. Соколовська А. М., Єфименко Т. І., Луніна І. О. та ін. Система податкових пільг в Україні у контексті європейського досвіду. К.: НДФІ, 2006.
191. Сухарев Д. Эволюционная макроэкономика в шumpетеровском измерении. *Вопросы экономики*. 2003, № 11. С. 41-52.
192. Сухоруков А. і Харазішвілі Ю. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України. Монографія. К., НІСД, 2012.
193. Тарангул Л. Л., ред. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України, Монографія. Нац. ун-т ДПС України, Ірпінь, 2012.
194. Третяк Н. М. Фактори формування інвестиційного клімату в Україні. *Фінансовий простір*. 2013, Т. 3, № 11. С. 165-170.
195. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. Избранное. М., 1997.
196. Туган-Барановский М. И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии. Т. И. Деревянкин (ред.). К.: Наук. Думка, 2004.
197. Тюха І. В. і Кузнєцова В. А. Проблеми інноваційної діяльності в Україні та на вітчизняних підприємствах. *Ефективна економіка*. 2018. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4545> (Дата звернення 19.06.2018).
198. Податок на виведений капітал – стратегія «швидкої перемоги». Український інститут майбутнього. 2017. [Електронний ресурс], Режим доступу: http://uifuture.org/uk/post/podatok-na-vivedenij-kapital-strategia-svidkoj-peremogi_406 (Дата звернення 22.06.2018).
199. Федоренко В. Г. Інвестиції та економіка України. *Економіка України*. 2007, № 5. С. 12–16.
200. Федулова Л. І. Концептуальна модель інноваційної стратегії України. *Економіка і прогнозування*. 2012, № 1. С. 87–100.

201. Фінансові результати до оподаткування за видами промислової діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення 18.05.2019).

202. Хайек Ф. Смысл конкуренции. Индивидуализм и экономический порядок. М., 2000.

203. Хохлов Н. П. Актуальные проблемы инвестиционного обеспечения экономического роста. *Экономика и регион*. 2005, № 2. С. 8–10.

204. Чичкало-Кондрацька І. Б. Інноваційний розвиток регіональних науково-виробничих систем. Полтава: Полтавський літератор, 2011, 392 с.

205. Швайка Л. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. К.: Знання, 2006, 435 с.

206. Штулер І. Ю. Трансформація національної економічної системи на інноваційних засадах. Моногр. К.: Національна академія управління, 2016.

207. Штулер І. Ю. Гармонізаційні підходи до регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2019, № 6. С. 27-39.

208. Южаніна розкритикувала оцінку ДФС про мільярдні збитки від запровадження податку на виведений капітал. *Бізнес*. 2018. <https://biz.nv.ua/ukr/economics/juzhanina-rozkritikuvala-80-miljardni-zbitki-vid-vprovadzhennja-podatku-na-vivedenij-kapital-2447923.html> (Дата звернення 22.06.2018).

209. Юринець З. В. Державне регулювання інвестиційного процесу в контексті інноваційного розвитку економіки України. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка, Серія економічна*. 2017, № 54. С. 231–234.

210. Юринець З. В. і Петрух О. А. Державне регулювання та фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018, № 6. С. 79–82.

211. Яремко Л. А. «Нова економіка» та інноваційний розвиток. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011, Т. 3, №1. С. 25-30.
212. Яценко О. В. Зарубіжний досвід державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2009, № 2. С. 65-73.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Витрати країн світу на НДДКР нормовані на ВВП, %

Країна	НДДКР до ВВП	Рік вимірювання
Ізраїль	4,27	2015
Республіка Корея	4,23	2015
Японія	3,28	2015
Швеція	3,26	2015
Австрія	3,07	2015
Данія	3,01	2015
Швейцарія	2,97	2012
Фінляндія	2,90	2015
Німеччина	2,88	2015
США	2,79	2015
Бельгія	2,46	2015
Франція	2,23	2015
Ісландія	2,21	2015
Словенія	2,21	2015
Австралія	2,20	2013
Сінгапур	2,20	2014
Нідерланди	2,07	2015
Netherlands	2,01	2015
Чехія	1,95	2015
Норвегія	1,93	2015
Велика Британія	1,70	2015
Канада	1,62	2014
Ірландія	1,51	2014
Естонія	1,50	2015
Угорщина	1,38	2015
Італія	1,33	2015
Малайзія	1,30	2015
Люксембург	1,29	2015
Португалія	1,28	2015
Іспанія	1,22	2015

Продовження таблиці А.1

Країна	НДДКР до ВВП	Рік вимірювання
Словаччина	1,18	2015
Бразилія	1,17	2014
Нова Зеландія	1,15	2013
Росія	1,13	2015
Литва	1,04	2015
Туреччина	1,01	2014
Польща	1,00	2015
Греція	0,96	2015
Болгарія	0,96	2015
Сербія	0,87	2015
ОАЕ	0,87	2015
Фарерські острови	0,86	2003
Хорватія	0,85	2015
Саудівська Аравія	0,82	2013
Кенія	0,79	2010
Мальта	0,77	2015
Гонконг	0,76	2015
Гренландія	0,73	2004
ПАР	0,72	2013
Єгипет	0,72	2015
Марокко	0,71	2010
Туніс	0,63	2015
Індія	0,63	2015
Таїланд	0,63	2015
Латвія	0,63	2015
Україна	0,62	2015
Ефіопія	0,60	2013
Аргентина	0,59	2014
Малі	0,58	2010
Габон	0,58	2009
Коста-Ріка	0,58	2014
Мексика	0,55	2015
Ботсвана	0,54	2013
Сенегал	0,54	2010
Танзанія	0,53	2013
Білорусь	0,52	2015

Продовження таблиці А.1

Країна	НДДКР до ВВП	Рік вимірювання
Західний берег ріки Йордан і Сектор Газа	0,49	2013
Румунія	0,49	2015
Катар	0,48	2012
Уганда	0,48	2010
Кіпр	0,46	2015
Македонія	0,44	2015
Еквадор	0,44	2014
Йорданія	0,43	2008
Пуерто-Ріко	0,43	2015
Куба	0,43	2015
Чилі	0,38	2015
Чорногорія	0,38	2015
Гана	0,38	2010
В'єтнам	0,37	2013
Молдова	0,37	2015
Санта-Лючія	0,36	1999
Мозамбік	0,34	2015
Намібія	0,34	2014
Уругвай	0,34	2014
Іран	0,33	2012
Грузія	0,32	2015
Непал	0,30	2010
Seychelles	0,30	2005
Кувейт	0,30	2013
Судан	0,30	2005
Замбія	0,28	2008
Того	0,27	2014
Вірменія	0,25	2015
Оман	0,25	2015
Пакистан	0,25	2015
Колумбія	0,24	2015
Азербайджан	0,22	2015
Бермуди	0,22	2015
Нігерія	0,22	2007
Боснія і Герцеговина	0,22	2015
Узбекистан	0,21	2015

Продовження таблиці А.1

Країна	НДДКР до ВВП	Рік вимірювання
Буркіна-Фасо	0,20	2009
Марітіму	0,18	2012
Казахстан	0,17	2015
М'янма	0,16	2002
Болівія	0,16	2009
Монголія	0,16	2015
Албанія	0,15	2008
Філіппіни	0,14	2013
Макао	0,13	2015
Гамбія	0,13	2011
Сальвадор	0,13	2015
Парагвай	0,13	2015
Бурунді	0,12	2011
Киргизстан	0,12	2015
Сент-Вінсент і Гренадіни	0,12	2002
Камбоджа	0,12	2015
Перу	0,12	2015
Таджикистан	0,11	2015
Нікарагуа	0,11	2015
Бахрейн	0,10	2014
Шрі Ланка	0,10	2013
Тринідад і Тобаго	0,09	2014
Індонезія	0,08	2013
Демократична Республіка Конго	0,08	2009
Кабо-Верде	0,07	2011
Алжир	0,07	2005
Панама	0,06	2013
Ямайка	0,06	2002
Лесото	0,05	2015
Гватемала	0,04	2012
Гондурас	0,04	2004
Монако	0,04	2005
Ірак	0,04	2015
Лаос	0,04	2002
Бруней	0,04	2004
Мадагаскар	0,02	2014

Джерело: (Research and development expenditure (% of GDP), 2018)

Додаток Б

Таблиця Б.1

Класифікація показників інвестиційної привабливості й ефективності економіки

Показник	Характеристики показників					
	суб'єктивний / об'єктивний	кількісний / якісний	кон'юнктури (обсяг економіки і ринку)	стану економіки	динамічний / статичний	ефективност і освоєння інвестицій
показники інвестиційної привабливості економіки						
Індекс легкості ведення бізнесу (Doing business ranking)	суб'єктивний	якісний		*	статичний	
Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, GCI)	суб'єктивний	якісний		*	статичний	
Глобальний інноваційний індекс (The Global Innovation Index, GII)	суб'єктивний	якісний		*	статичний	
Індекс національної асоціації менеджерів із закупівель (PMI)	суб'єктивний	якісний		*	статичний	

Продовження таблиці Б.1

Показник	Характеристики показників					
	суб'єктивний / об'єктивний	кількісний / якісний	кон'юнктури (обсяг економіки і ринку)	стану економіки	динамічний / статичний	ефективност і освоєння інвестицій
показники інвестиційної привабливості економіки						
ВВП (на 1 особу)	об'єктивний	кількісний		*	статичний	
індекс ВВП (абсолютне значення)	об'єктивний	кількісний	*		динамічний	
індекс ВВП (на 1 особу)	об'єктивний	кількісний		*	динамічний	
інфляція	об'єктивний	кількісний		*	статичний	
індекс інфляції	об'єктивний	кількісний		*	динамічний	
кількість зайнятих	об'єктивний	кількісний	*		статичний	
зайнятість (%)	об'єктивний	кількісний		*	статичний	
кількість підприємств	об'єктивний	кількісний	*		статичний	
кількість основних засобів	об'єктивний	кількісний	*		статичний	
індекс кількості основних засобів	об'єктивний	кількісний	*		динамічний	
стан основних засобів	об'єктивний	кількісний		*	статичний	
індекс стану основних засобів	об'єктивний	кількісний		*	динамічний	
кваліфікація персоналу	об'єктивний	кількісний		*	статичний	

Продовження таблиці Б.1

Показник	Характеристики показників					
	суб'єктивний / об'єктивний	кількісний / якісний	кон'юнктури (обсяг економіки і ринку)	стану економіки	динамічний / статичний	ефективност і освоєння інвестицій
показники інвестиційної ефективності виробництва						
обсяг інвестицій, зокрема, III, в основний капітал	об'єктивний	кількісний	*	*	статичний	
рентабельність виробництва	об'єктивний	кількісний		*	статичний	
індекс рентабельності	об'єктивний	кількісний		*	динамічний	
співвідношення прибуткових і збиткових підприємств	об'єктивний	кількісний		*	статичний	
співвідношення інвестицій і ВВП	об'єктивний	кількісний			статичний	*

Додаток В

Таблиця В.1

Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі та середні підприємства, млн. грн.

	загалом	прибуткові підприємства		збиткові підприємства	
	фінансовий результат	%	фінансовий результат	%	фінансовий результат
2010 рік					
економіка загалом					
великі	28471,1	68,3	74278,4	31,7	45807,3
середні	41581,7	63,4	87592,4	36,6	46010,7
промисловість					
великі	31158,9	69,7	50753,8	30,3	19594,9
середні	939,1	57	15276,7	43	14337,6
2011 рік					
економіка загалом					
великі	92572,1	69,2	131043,5	30,8	38471,4
середні	31090,8	66,3	87526,8	33,7	56436
промисловість					
великі	55206,4	69,1	82996,8	30,9	27790,4
середні	4035,2	59,9	20063,1	40,1	16027,9
2012 рік					
економіка загалом					
великі	37182,2	70	96928,6	30	59746,4
середні	47742	66,2	111313,2	33,8	63571,2
промисловість					
великі	19756,2	69,6	63383,3	30,4	43627,1
середні	3133,4	61,8	19614,6	38,2	16481,2
2013 рік					
економіка загалом					
великі	28003,5	68,6	88724,8	31,4	60721,3
середні	8390,1	65	81498,8	35	73108,7
промисловість					
великі	18281,2	65,1	59506	34,9	41224,8
середні	-1152,9	60,8	17779,8	39,2	18932,7

Продовження табл. В.1

	загалом	прибуткові підприємства		збиткові підприємства	
	фінансовий результат	%	фінансовий результат	%	фінансовий результат
2014 рік					
економіка загалом					
великі	-189934,1	51,8	81040,7	48,2	270974,8
середні	-199180,3	62,6	103427,9	37,4	302608,2
промисловість					
великі	-86308,3	49	48639,9	51	134948,2
середні	-68097,7	58	23050	42	91147,7
2015 рік					
економіка загалом					
великі	-145403,9	55,7	105387,9	44,3	250791,8
середні	-91161,8	71,1	186781,4	28,9	277943,2
промисловість					
великі	-123360,9	47,2	46833,3	52,8	170194,2
середні	-51550,6	67,0	35397,1	33,0	86947,7
2016 рік					
економіка загалом					
великі	60870,0	66,0	158665,9	34,0	97795,9
середні	33203,9	76,1	177573,8	23,9	144369,9
промисловість					
великі	3575,7	59,2	80790,7	40,8	77215,0
середні	-15726,2	70,8	50133,0	29,2	65859,2
2017 рік					
економіка загалом					
великі	156906,3	73,3	266879,1	26,7	109972,8
середні	90770,6	76,6	208842,6	23,4	118072,0
промисловість					
великі	89989,9	72,0	155678,9	28,0	65689,0
середні	3980,2	73,5	65000,0	26,5	61019,8

Джерело: (Фінансові результати до оподаткування за видами промислової діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства, 2018)

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Разживін В.М. Інституціоналізація інноваційно-інвестиційного процесу в регіонах. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 9. С. 133–137.

2. Разживін В.М. Удосконалення механізму стимулювання інноваційної й інвестиційної діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2017. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6636>.

3. Разживін В.М. Аналіз та оцінка інвестиційної привабливості підприємств з урахуванням інституційної складової. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 6. С. 184-188

Статті у наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз та у періодичних наукових виданнях інших держав

4. Разживін В.М. Світовий досвід державного податкового регулювання стимулювання інноваційної діяльності підприємств. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2017, №128. С. 132–143⁴.

5. Разживін В.М. Принципи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств і аналіз його ефективності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 4. С. 160-171.⁵

⁴ Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus.

⁵ Міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus, РИНЦ.

6. Петруня Ю. Є., Разживін В. М. Індикатори стану інвестиційно-інноваційної діяльності: методичні підходи до визначення в контексті забезпечення регуляторної діяльності. *Бізнес Інформ*. 2019, №7. С. 66–70. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-66-70>⁶. *Особистий внесок полягає в обґрунтуванні методичного підходу до визначення групи показників для аналізу проблематики досліджень інвестиційної діяльності.*

7. Razzhyvin V. Problems of innovation and investment support of large taxpayers in the machine-building industry of Ukraine. *Innováció, elektronizáció, tudásmenedzsment*. Budapest, Hungary. 2018. С. 225-247.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Разживін В.М. Інституціональні передумови розвитку економіки. *Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України (управлінські, фінансово-економічні, правові, інформаційно-технічні, гуманітарні аспекти): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених*. Дніпро : Університет митної справи та фінансів. 2017. С. 40 – 42.

9. Razzhyvin V. Mechanism of Attracting Investments for the Development of Customs Infrastructure. *2-nd International Student Conference “Contemporary Issues and Challenges in Customs Management”* Gusar, Azerbaijan. 2017. С. 316-330.

10. Razzhyvin V. Problems of innovation and investment support of large taxpayers in the machine-building industry of Ukraine. *Silver Jubilee Conference of the 25th anniversary of the MBA MANAGEMENT MASTER STUDIES*. Skopje, Macedonia. 2017. С. 29 – 31.

11. Разживін В.М. Питання стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку суб'єктів економіки. *Зовнішні та внутрішні фактори впливу на*

⁶Міжнародні наукометричні бази: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers and Economics, РИНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Academic Journals.

формування та розвиток економічної системи: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: ГО «Київський економічний науковий центр». 2019. С. 25-30.

12. Разживін В.М. Принципи державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності економіки. *Сучасні методи розвитку бізнесу: національна та міжнародна практика: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса: ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». 2019. С. 25-29.*

13. Разживін В.М. Стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів національної економіки шляхом пільгового оподаткування. *Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі: стан, проблеми та розвиток: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: НО «Перспектива». 2019. С. 38-41.*

14. Разживін В.М. Аналіз ефективності податку на виведений капітал у порівнянні з податком на прибуток. *Економіко-правові та управлінські аспекти розвитку суспільства : молодіжний погляд: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: Університет митної справи та фінансів. 2019. У 2-х част. Ч. 1. С. 471.*

Додаток Д

Відомості про апробацію та довідки про впровадження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ

MINISTRY OF EDUCATION
AND SCIENCE OF UKRAINE

УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ
СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

вул. Вернадського, 2/4, м. Дніпро,
49000, Україна
тел./факс: (+38056)745-55-96; (+380562)47-17-91
E-mail: university.msf@gmail.com

UNIVERSITY OF CUSTOMS
AND FINANCE

2/4, Vernadsky Str., Dnipro,
49000, Ukraine
tel./fax: (+38056)745-55-96; (+380562)47-17-91
E-mail: university.msf@gmail.com

07.02.2018 № 10-38/01/142

на № _____ від _____

Довідка

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Разживіна Віталія Миколайовича

Цією довідкою засвідчуємо, що результати дисертаційного дослідження Разживіна В.М., були використані в навчальному процесі Університету митної справи та фінансів.

В межах теми автором узагальнено концептуальні засади державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства, проведено аналіз інвестиційної та інноваційної діяльності України, визначено теоретичні підходи щодо державного впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність в національній економіці, було проаналізовано світовий досвід стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку економіки, запропоновано диференційований підхід до стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. Матеріали дисертаційного дослідження використовувались при розробці та вдосконаленні навчально-методичних комплексів дисциплін “Макроекономіка”, “Інвестиційний менеджмент”, “Управління інноваціями” та “Регіональна економіка та регіональне управління”, а також підготовці матеріалів до практичних занять та лекційних занять.

Матеріали дисертаційного дослідження також знайшли своє застосування при виконанні науково-дослідної теми кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму “Розвиток зовнішньоекономічних відносин в умовах інтеграції у світове господарство”(номер державної реєстрації 0115U007054).

Довідку надано для пред’явлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

В.о.ректора

С.В. Гармаш

ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА
ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА
ПАЛАТАDNIPROPETROVSK
CHAMBER OF COMMERCE
AND INDUSTRY

код ЄДРПОУ 02944828 п/р 26002000029235 в АТ «Укресімбанк» МФО 322313

вул. Шевченка, 4, м. Дніпро, Україна, 49044

телефон: (0562) 36-22-58, телефакс: (0562) 36-22-59

www.cci.dp.ua

vul. Shevchenka, 4, Dnipro, Ukraine, 49044

tel.: +038 (0562) 36-22-58. fax: +038 (0562) 36-22-59

e-mail: dccci@dccci.org.ua

Система управління якістю перевірена
сертифікаційним органом

30.05.2019 № 762/01-07

1248

на № _____

Довідка

про впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження
Разживіна Віталія Миколайовича, пов'язаного з розробкою проблеми
державного регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку
національного господарства

Результати дисертаційного дослідження Разживіна Віталія Миколайовича використовуються при розробці практичних заходів Комітету підприємців з податкових питань щодо проведення експертиз нормативно-правових актів, що спрямовані на регулювання підприємницької діяльності, зокрема зовнішньоекономічної та інвестиційно-інноваційної.

Зокрема використані пропозиції дисертанта щодо:

- вдосконалення механізму державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності шляхом оптимізації застосування фінансово-податкових інструментів, що базуються на врахуванні специфіки підприємств і рентабельності інвестицій, що дозволить потенційно покращити ефективність процесу стимулювання;
- підходу до визначення низькорентабельних, високорентабельних та нерентабельних інвестицій, інвестицій інноваційного типу, що враховує цільову спрямованість і характер віддачі та дозволяє більш оптимально планувати заходи зі стимулювання впровадження інвестицій того чи іншого виду.

Перший віце-президент

Н.М.Алехнович

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

«КРАМАТОРСЬКИЙ ФЕРОСПЛАВНИЙ ЗАВОД»

№ 2458/14 від 25.06.2019 р.**Довідка**

про впровадження результатів та окремих пропозицій Разживіна В.М.,
представлених в дисертаційному дослідженні
“Державне регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку
національного господарства”

Представлені в дисертаційній роботі В.М. Разживіна розробки щодо проблем інвестиційно-інноваційної діяльності та її регулювання в Україні були використані при проведенні аналітичної роботи в процесі обґрунтування інвестиційно-інноваційної стратегії підприємства, визначенні шансів та ризиків зовнішнього середовища діяльності підприємства, його сильних та слабких сторін щодо інвестиційно-інноваційного спрямування стратегії власного розвитку. Автором зроблено обґрунтовані висновки щодо можливих напрямків активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств в сучасних ринкових умовах, форм партнерської взаємодії з державою в питаннях інвестиційно-інноваційної діяльності.

Практичні та методичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, представляють інтерес по суті для підприємств будь-якої галузі економіки України, насамперед промисловості. Обґрунтування автором пріоритетних підходів до стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств використовуються у взаємодії підприємства з відповідними органами державного регулювання. Практичний інтерес викликають пропозиції щодо покращення чинного механізму державного стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, що допоможе визволити необхідні ресурси для оновлення основних фондів підприємства.

Директор

М.О. Рисс

84303, Україна, Донецька обл.,
Тел./Факс: +38 (06264) 1-18-36
E-mail: info@kramfer.com

м. Краматорськ, вул. Д. Мазура, 18
Web: www.kramfer.com

ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЛУГАНСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ,
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТУРИЗМУ

просп. Центральний, 59, м. Сєвєродонецьк, Луганська область, Україна, 93406
тел./факс: (+38 06452) 2-33-08 e-mail: economy@loga.gov.ua код СДРПОУ 24188344

07.06.2019 № 22-09/02-1336

На № _____ від _____

До спеціалізованої вченої ради
Д 08.120.01 при ЗВО
“Університет ім. Альфреда Нобеля”

Довідка

про використання результатів дисертаційного дослідження
“Державне регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного
господарства”

Видана здобувачу на ступінь кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством”, начальнику відділу міжнародних зв’язків Разживіну Віталію Миколайовичу, про те, що виконані ним розробки та рекомендації дисертаційного дослідження на тему “Державне регулювання інвестиційно-інноваційного розвитку національного господарства” використано Департаментом економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму Луганської обласної державної адміністрації в процесі вдосконалення інструментів державного впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність суб’єктів господарювання, впровадження більш ефективних методик оцінювання та моніторингу її стану.

В. о. директора

Єгор СКИПАЧ